

The Project Gutenberg eBook of Keltaruusu: Kertomus Unkarin tasangolta, by Mór Jókai

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Keltaruusu: Kertomus Unkarin tasangolta

Author: Mór Jókai

Translator: Niilo E. Wainio

Release date: August 31, 2012 [EBook #40632]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK KELTARUUSU: KERTOMUS UNKARIN
TASANGOLTA ***

E-text prepared by Tapio Riikonen

KELTARUUSU

Kertomus Unkarin tasangolta

Kirj.

MAURI JÓKAI

Suomennos ["Sárga rózsa"] Niilo E. Wainio

Otava, Helsinki, 1911.

MAURI JÓKAI

Mauri Jókai eli *Jókai Mór* (s. 1825, k. 1904) on Petöfin rinnalla Unkarin suosituin kirjailija ja samalla etevin ja tuotteliain. Hänen kynästään on lähtenyt kaksikymmentäviisi laajempaa romaania, seitsemän näytelmää ja enemmän kuin kolmesataa novellia. Hämmästyttävän kirjailijatoimintansa ohella hän, ollen mainio puhuja, on valtiopäivämiehenä ottanut huomattavalla tavalla osaa valtiolliseenkin elämään.

Jókain teosten suuri ansio on, että ne ovat todella unkarilaisia. Useimpien romaaniensa ja novelliensa aiheet hän on ottanut Unkarin yhteiskunnallisesta elämästä tai historiasta, ja jo senkin tähden niitä tulevaisuudessakin aina luetaan Unkarissa. Muita ansioita ovat hänen verrattoman rikas mielikuvituksensa, jossa suhteessa häntä ei voita kukaan unkarilainen kirjailija, sekä hänen kertomatapansa taiteellisuus. Niin keveästi, niin monin kääntein, sukkeluuksin, sillä huumorilla ja

lumoavalla tunnelmallisuudella kuin hän ei kukaan muu osaa kertoa. Tässä kohden maailmankirjallisuudessakin harva kertoja pystyy kilpailemaan hänen kanssaan.

Hänen toimintansa suurisuuntaisuus on verraton Unkarin kirjallisuudessa. Hänen kuvitusvoimansa on ehtymätön; hänen myöhäisemmissäkin, vanhoilla päivillään kirjoittamissaan romaaneissa on hyvin eteviä, kuten esim. "Keltaruusu" (*Sárga rózsa*, 1893) ja "Yrjö Munkki" (*Fráter György*, 1893), hänen ehkä paras historiallinen romaaninsa.

Jókai on ulkomaillakin hyvin tunnettu. Saksaksi ovat kaikki hänen teoksensa käännettyt, ja monta hänen romaaneistaan on sitäpaitsi ilmestynyt englannin, ranskan, italian, suomen (esim. "Unkarilainen nábob", "Zoltán Kárpáthy", "Uusi tilanhaltija"), puolan, tshekin, venäjän, slovakin, kroatian, serbian, ruotsin, tanskan, hollannin, rumenian, kreikan ja turkin kielellä. Hän on yksi niitä, jotka tuottavat ulkomailla enimmin kunniaa Unkarin kansalle.

I.

Siihen aikaan ei vielä rautatie viiltänyt Hortobágyin seutua; ei ollut rautatietä koko Unkarin Alamaalla. Eikä Hortobágyin jokeakaan oltu perattu; vanhanaikainen vesimylly hauskasti käydä huristeli pienessä joessa, ja ruoikossa kelpasi saukon elää.

Aamulla varhain päivän sarastaessa nuori ratsumies nelistää pitkin Zámin tasankoa eli pustaa, joka on tuolla puolen Hortobágyin jokea, jos näet ottaa Debreczenin kaupungin maailman keskipisteeksi. Mistä mies tulee? Minne on matka? Sitä ei voi tietää. Pustalla ei ole tietä eikä polkua; rattaiden ja hevosten jäljet pian umpeen peittää kasvava ruoho. Silmäkantamiin ei näy muuta kuin ruohoa; ei puuta, ei edes kaivonvipua tai paimenmajaa ole häiritsemässä tämän viheriän erämaan yksitoikkoista majesteettillisuutta. Hevonen juoksee vaistoansa noudattaen. Ratsastaja näyttää nukkuvan, koska pää nyökkyy hervottomasti, ja vartalokin heilahtelee satulassa, mutta kuitenkin mies selässä pysyy, niin kauan kuin jalustimet eivät petä.

Hän mahtaa olla karjapaimen, koska paidan hihansuut ovat rannetta myöten: avonaiset hihat näet olisivat haitalliset sarvikarjaa paimentaessa. Liivi on sininen, housut mustat, samoin päällysviittakin, joka on silkkilanka-kukkasilla koristeltu; edestä suurella solkiha'alla kiinnitettynä riippuu se levällään hartioilla. Vasemmassa kädessä höllälle päästetyt ohjat, oikean käden ranteelle kierrettynä ratsupiiska, satulannupissa pitkä, lyijypäinen palikka.

Väljän pystölierisen hatun reunaan on pistetty keltainen ruusu.

Kun hevonen rupeaa nostelemaan päätänsä ja ravistelee hetuleista satulavaippaa, niin nukuva ratsastaja hetkeksi herää horroksestaan. Ensimmäiseksi hän tarttuu hattuunsa koetellen onko ruusu vielä tallella. Sitten hän ottaa hatun päästä, ruveten erittäin halukkaasti haistelemaan tuota keltaista ruusua (vaikkei siinä olekkaan minkäänlaista tuoksua), sitten nostaa hän taas hatun päähänsä toiselle korvalliselle, kaula mahtavasti kenossa. Melkein näyttää siltä, kuin mies luulisi voivansa vielä nähdä ruusun päässään olevan hatun reunalta.

Nyt hän alkaa hyräillä lempilauluansa; ehkäpä paremmin valveilla siten pysyykin.

"Kun ei näin likellä tuo krouvi oisi! Sen viini huonompaakin olla voisi. Kultaa kannu kaunokainen, siksi viivyn, ihanainen enkelini, luonas myöhään."

Mutta pian painuu pää taas alas ja mies torkkuu kuten äskenkin.

Kovemmasta nytkähdyksestä kerran taas toinnuttuaan huomasi hän pelästyen, että keltainen ruusu olikin kadonnut hatun reunasta.

Ei muuta neuvoksi kuin kääntää hevonen ja samaa tietä takaisin etsimään sitä ruohikosta. Mutta paljon siinä nyt kasvaa kaikenlaisia keltaisia kukkia, vastikään on auennut hanhikki, laukka ja vesililjat. Kuitenkin löytää hän viimein niidenkin seasta pudonneen ruusunsa, jonka jälleen asettaa hatun reunaan, ruveten uudelleen laulamaan äskeistä nuottiansa:

"Puutarhass' omenapuu kukoistaapi,
sen taajat kukat aivan varjostaapi
kauniin pikku neilikaisen.
Mistä löydän armahaisen?"

Häntä vainen, häntä vainen etsin."

Taasekin hän nukkuu ja pudottaa ruusunsa toisen kerran. Nyt samoin kuin äsken etsimään kadonnutta. Tällä kertaa hän sen löysi rehevästi kukoistavan ohdakeryhmän punaisten kukkaterttujen keskeltä. Äkeissään hän saappaankoroilla ihan mäsäksi tahtoi tallata nuo ohdakkeet! Kaikki ne vielä uskaltavatkin hänen ruusuansa hyväillä!

Sitten hän taasen astuu satulaan.

Jos mies olisi taikauskoinen, niin ei hän enää kolmatta kertaa hattuunsa pistäisi tuota keltaista ruusua. Jos hän osaisi lintujen kieltä, niin hän ymmärtäisi, mitä nuo sadat leivoset visertävät, jotka auringon nousua tervehtien liitelevät tuolla ylhäällä ilmassa melkein silmin näkemättömissä. Nekin sanoisivat hänelle: "Älä pistä, älä pistä sinne keltaruusuasi." — Mutta Hortobágyin mies on paksupäinen; ei hän ole arkaileva eikä taikauskoinen.

Mutta hän oli jo kuhnaillut liian kauan — ruusua etsiessään; — ehkäpä kauemmin ruusua ansaitessaan. Hänen pitäisi olla perillä Zámin pustin paimenmajalla siksi, kun karjaa juotetaan ensimmäistä kertaa, Taikka rupeaa isäntä kiroilemaan.

Mutta kiroilkoon. Jolla kerran on tällainen keltainen ruusu hatun reunassa, hän ei pelkää isäntääkään.

Hevosen hirnunta hänet jo sai aivan hereilleen. Laukki oli havainnut toisen ratsastajan tulevan vastaan. Tuo ruuni oli sen vanhoja tuttavita; sitä se jo kaukaa tervehti.

Ruunilla ratsastaja on hevospaimen. Sen näkee jo noista avaroista, liehuvista paidanhihoista, tulppaaninkukilla koristetusta valkoisesta päällysviitasta ja olalla riippuvasta suopungista, mutta eritoten siitä, ettei satula ole vatsavyöllä hevoseen kiinnitetty, vaan on pantu irralleen selkään.

Samoin kuin hevoset niin ratsastajatkin tuntevat jo kaukaa toinen toisensa; kumpikin jouduttaa hevosensa juoksua, kun vastatuksin tullaan.

Molemmilla on oikeat perimagyarilaiset kasvoinpiirteet, vaikka toisiinsa verraten hyvinkin erilaiset. Tuon näköisiä mahtoivat olla muinaiset magyarit samotessaan tänne Aasiasta.

Karjapaimen on hartiakas, vanterra, paksuniskainen, tanakka mies, kasvot pulleat, posket punaiset; vartalo, suu ja silmät osoittavat uljuutta, pienet viikset ovat pystössä päin, kastanjanruskea tukka pyöreäksi leikattu, silmät ruskeat, ensi katsannolta melkein viheriään vivahtavat.

Hevospaimen taasen on solakkavartaloineen, hartiat ja kupeet hyvin kehittyneet, rintakehä mahtavan pyöreä; kasvot väriltään melkein kullatun pronssin karvaiset, soikeat; tummat viikset ylöspäin kierrettyt; sysimusta tukka valuu luonnollisissa suortuvissa hartioille.

Hevoset tervehtivät toisiansa hirnasten. Hevospaimen ensin tervehtii kumppaniansa.

— Hyvää päivää, toveri. Varhainpa oletkin herännyt! Ehket olekkaan nukkunut?

— Jumal' antakoon, kumppani. Olipa nukuttaja ja herättäjäkin.

— Mistä päin nyt ollaan tulossa?

— Tuolta Mátan pustalta päin, kävin hevostohtorissa.

— Hevostohtorissako? Tapa pois sitten laukkisi.

— Minkätähden hänet tappaisin?

— Sentähden, että on päästänyt hevostohtorin kaakin edellensä: puoli tuntia sitten näin hevostohtorin kieseissään mennä lönnkäävän Mátan paimenmajaa kohden.

— Älä sinä siitä huoli. Lampurin harmaa aasikin sinun ruunisi helposti voittaa.

— Kas vaan, mikä kaunis keltaruusu sinulla onkin hatussasi.

— Onpa sillä ansaitsijansakin.

— No, älköön vain kauppaansa katuko se, joka sen on ansainnut.

Näin sanoen hevospaimen nosti uhkaavasti nyrkkiä, jotta avara paidanhiha luisui olkapäähän asti paljastaen päivänpaahtaman jäntevän käsivarren.

Kumpikin kannusti hevostansa ja karahutti tiehensä.

II.

Karjapaimen suuntasi kulkunsa majaa kohden. Zámin kummut ja sen pieni akaasiametsä alkoivat häämöttää taivaanrannalta ja niiden välistä tuo tuttu kaivonvipu. Mutta sinne on vieläkin hyvä matka. Paimen otti hatustansa tuon petollisen ruusun, kääri sen huolellisesti punaiseen nenäliinaansa sekä pisti mytyn viitan hihaan, jonka suu oli umpeen sidottu.

Hevospaimen taas muutti suuntaa, ohjaten ratsuansa sinne, missä avaralla tasaisella pustalla maata myöten hiipivä kuulakka usva osoitti Hortobágyin joen kulkua; hän riensi hakemaan sitä pensasta, missä tuo keltaruusu oli kasvanut.

Koko Hortobágyissa oli näet vain yksi keltaruusupensas, ja se oli majatalon isännän puutarhassa. Jonkun vieraan sanottiin tuoneen sen sinne Belgiasta. Se oli ihmeellinen pensas, kukki kaiken kesää, alkoi helluntain aikana ja oli nuppuja täynnä vielä adventtiin asti. Ruusut ihan kullankellertävät, lemu enemmän muskatelliviinin kuin ruusunlemun kaltainen. Voi, kuinka monen päähän on mennyt tuo lemu, kun on sitä ruusua haistelemaan ruvennut!

Siitä sai "Keltaruusun" nimen se tyttökin, joka tuosta pensaasta kukkia poimi, — ei toki aina itselleen.

Ei ole tietoa, mistä vanha krouvari oli tuon tytönkin saanut; ei hänellä ainakaan ollut koskaan vaimoa ollut. Joku oli kai hänet sinne unohtanut. Pidettiin hyvänä ja elätettiin, niin kasvoi lapsesta kaunis ja sokea ruusunen. Kasvot eivät olleet punaiset, kuten toisten tyttöjen, vaan läpikuultavan kellertävät. Ei se kuitenkaan ollut kivulaisuuden väriä, sillä sen alta hohti ilmi elämä, ja hänen hymyillessään näytti melkein siltä, kuin olisi se lieskaa ottanut. Ja tuo nauruun luotu suu hymyävine ja veitikkamaisine pielineen sopi vallan mainiosti noihin suuriin tummansinisiin silmiin, joiden väriä oli oikeastaan mahdoton ratkaista, olivatko ne mustat tai siniset, sillä niihin katsoessaan unohti aivan olemassaolonkin. Hiukset olivat myöskin mustat, palmikoidut keltaisen nauhan kanssa yhteen suureen palmikkoon. Itsestään ne olivat kiharaiset, ei niitä tarvinnut keinotekoisesti kuittieniomienain nesteellä kiharoida, kuten toiset tytöt tekevät.

[Kuittienipensas (*Cydonia vulgaris*) kasvaa yleisesti Etelä-Euroopassa. Siementen farmakologinen nimi: *semina cydonicae*. Suom.]

Voi, kuinka monta laulua hän osasi! Ja niin kauniisti hän osasi laulaa, kun vain tahtoi. Ollen hyvillä mielin hän lauleli, pahoillansakin ollessaan hän hyräili; eri laulun eri tilaisuuksiin. Maalaistyttö ei tule laulamatta aikaan: hyräillessä sujuu työ helpommin, kuluu aika, lyhenee tie.

Jo aikaisin päivän koittaessa kuuluu laulun liverrys hänen kitkiessään rikkaruohoja puutarhassa.

Ukko krouvari ei enää piittaa anniskelusta. Vierasten palveleminen on uskottu kokonaan tytölle; hän se antaa viiniä, laittaa ruokaa ja pitää huolta laskuista. Ukko vain vartioitsee mehiläisiä; niillä on nyt juuri parveilemisen aika.

Jo kuuluu kavioiden töminää pihalta, koirat haukkuvat, mutta niiden äänestä päättäen on tuttu tulossa taloon, haukunnallaan vain häntä tervehtivät.

— Klaara! Menepäs! Etkö kuule? Koirat haukkuvat, tulee vieraita. Palvele heitä säntillisesti.

Tyttö päästää kitkiessä ylös kurotun kirjavan hameensa, ottaa kengät jalkaan, pesee kätensä puutarhakannussa, kuivaa ne päällimmäiseen esiliinaan, jonka riisuu yltänsä, sillä sen alla on puhdas kaksikaistainen esiliina, jonka vyössä riippuvat talousavaimet. Kirjavan huivin hän otti päästään, nuolaisi kämmentään ja silitti sillä ohimoille hiuksia, ja vielä taittoi hän yhden ruusun tuosta ikikukkijasta pensaasta sekä pisti sen rintaansa.

— Joko taas tuota ruusupensasta revit? Entä jos se onkin vain joku poliisi?

Mitä tietää tuo sana "vain"? — Eiköhän poliisinkin virkalakkiin ruusu sovi? Vai eikö olisi sitä ansainnut? Poliisipa kullaksi kelpaisi!

Mutta ei se ollutkaan mikään poliisimies, jonka neito tapasi vierashuoneen pitkän pöydän päässä istumassa, vaan hevospaimenista sorjin: Santeri Decsi.

Hevospaimen jymäyttää pöydällä olevan tyhjän pullon pohjalla kovasti pöytään ja huudahtaa äreän juhlallisesti tytölle: "Tuo viiniä!"

— Santeri Decsi! Kotiako tullut? Santeri. Rakas. Kulka.

— Tuo viiniä, kuten sanoin! — ärähtää mies ja poispäin kääntyen nojaa päätänsä nyrkkien varaan.

— Niinkö sinä sanot hyvää huomenta, näin pitkän ajan perästä?

Nyt mies havahtaa. Osaa hän olla kohteliaskin, ottaa hatun päästänsä ja lausuu laskien sen pöydälle:

— Hyvää huomenta, neiti!

— Vai niin! — virkahtaa tyttö, pistäen punaista kielenpäätä suustaan, ja poistuu ynseästi olkapäitä kohauttaen viinikammioon laskemaan viiniä, jonka hän heti tuo miehen eteen. Sitten hän lisää hetyneenä:

— Miksi sanoit minua neidiksi?

— Sentähden että olet neiti.

— Niin olin ennenkin, mutta et ole niin sanonut.

— Se oli silloin, — se oli toista.

— No, tuossa on viinisi. Pitääkö vielä mitä?

— Kiitoksia. Ehkä sitten.

Neito harmissaan maiskahutti kieltä ja istui hänen viereensä penkin päähän.

Mies nosti suulleen täysinäisen pullon eikä laskenut sitä luotaan, ennenkuin oli juonut pohjaan. Sen tehtyään hän viskasi pullon huoneen tiilikiviseen lattiaan, jotta se meni tuhansiksi palasiksi.

— Miksi särjit pullon? — kysyi neito sävyisästi.

— Sentähden ettei toinen saisi juoda siitä minun jälkeeni.

Näin sanoen hän löi mahtavasti pöytään kolme "koirankieltä", joiksi kansa nimittää kymmenen kreutzerin paperirahaa. — Kaksi viinistä, yksi pullosta.

Tyttö rupesi nöyrästi luudalla lakaisemaan lattialta lasinsirpaleita. Sen tehtyään hän, tietäen tavat, nouti viinikammiosta toisen pullon ja asetti sen vieraan eteen.

Taasen hän istuutui miehen viereen koettaen katsoa häntä silmiin.

Itsepintaisesti vieras vain veti hattua silmilleen.

Nytpä tyttö äkkiä sieppasi hatun miehen päästä ja alkoi sovitella tuota keltarusua, jonka irroitti hiuksistansa, hatun silkkinauhan taakse.

Mies huomasi sen ja tempasi heti hattunsa neidon kädestä.

— Säästä vain ruususi ansiollisemmalle!

— Santeri! Tahdotko kiusata minua itkemään?

— Sekin olisi viekkautta sinulta. Samoin kuin hyväilysin. — Eikö Laczan Franssi jo tänä aamuna vienyt hatussaan ruusuasi?

Neito ei punastunut, kasvot kävivät vain kelmeämmiksi.

— Santeri! Kautta Jumalan nimen vannon, etten...

Mies ei antanut hänen jatkaa, vaan painoi äkisti kätensä neidon suulle.

— Älä höpise Herran nimeä vääryyteen! Entä mistä ovat nuo kultarenkaat korviisi tulleet?

Neito purskahti nauruun.

— Sinä paksupää! Nämähän ovat sinun itse tuomasi hopeiset korvarenkaat; annoin vain kultasepän Ujvárosissa ne kullata.

Nyt mies tarttui neidon kumpaankin käteen ja lausui hänelle lempeästi ja vakaasti:

— Rakas Klaara! En sano enää sinua neidiksi. Pyydän vain kauniisti: älä valehtele minulle. En inhoa mitään niinkuin valhetta. Sanotaan, että koira pettää. Mutta koira ei valehtele. Toisin se haukkuu, kun varas nurkissa hiipii, toisin isännän tullessa; se vonkuu aavistaessaan vaaraa, mutta koskaan se ei

hauku petollisella mielellä. Koira on rehellinen. Mutta ihminen osaa valehdella. Sitä voisi sanoa haukunnaksi. Minä en ole siihen milloinkaan mieltynyt. Ei minun kieleni käänny valheeseen. Ja kuinka sellainen puhe sitten sopisi miehen viiksille! Ilkeätä on kuulla partasuun uroon valetta laskettelevan poikajunkkarin lailla, joka pelkää selkänahkaansa. Kun menneenä syksynä täällä oli asevelvollisten kutsunta, niin piti meidänkin sinne pustalta. Kaupunkilaiset tahtoivat pitää meidät paimenet karjojansa ja hevosiansa hoitamassa, meikäläisillä kun on vaikea työ, jottei saisi miehiä vähentää. Jo ennakolta oli kutsuntatoimiston jäsenten kämmeniä rasvattu. Välskärit kuiskailivat meidän korviimme, että koettaisimme keksiä joitakin ruumiinvikoja, jotta julistettaisiin kelpaamattomaksi, "kruununraakiksi", näetsen. Laczan Franssikin ryhtyi juoneen. Valehteli olevansa niin kuuro kuin musta maa, ei muka kuullut ollenkaan torven ääntä. Häpeän silmät täyteen hänen tähtensä. Mies päästettiin kotia, vaikka hänellä on niin hyvä kuulo, että hän yön pimeässä kuulee elukkain ammunisesta, onko vieras eläin tullut karjaan vai kaipaako lehmä kadonnutta vasikkaansa. Mutta osasipa junkkari valehdella! — Kun sitten tuli minun vuoroni ja välskäri minua tutki ja tarkasti, niin oli hän saavinaan selville, että sydämeni sykki epätasaisesti. — "No, jos se ei syki tasaisesti", sanoin, "niin se ei ole sydämen vika, vaan tuon keltaisen ruusuni Hortobágyin krouvin luona!" — Herrat vain väittelivät, että asia on niinkuin tohtori sanoo: minulla on sydämenväljennys. — "Mutta ei minun sydämeni ole väljä! Ei sinne mahdu muuta kuin yksi ainokainen pikku tyttönen! Ei minussa ole ikinä mitään vikaa eikä virhettä." — Minä kelpasin kuin kelpasinkin sotamieheksi. — Mutta siksipä pidettiin miestä arvossa, ei leikattu edes tukkaani; lähetettiin Mezöhegyesin tammakartanoon sotahevosten paimeneksi. — Puolen vuoden päästä arvoisat kaupungin isät maksoivat puolestani tuhannen floriinin lunnaat, jotta saivat minut takaisin omaan tammakartanoon, missä minua kovasti kaivattiin. Nuo tuhat floriinia minä pian korvaan palveluksellani, eikä ole tarvinnut valheen kengillä kulkea kuten tuon toisen.

Tyttö koetti vetää ja irroittaa kättänsä miehen kourista sekä kääntää leikiksi koko asian.

— Oletpa, Santeri kulta, oppinut oikein koreasti saarnaamaan tuolla keisarin leivässä. Tuollaisella puheenlahjalla kelpaa vaikka papiksi Balmaz-Ujvárosiin.

— Älä ilveile! Kyllä minä tiedän, mitä sinulla on mielessä. Nainen on heikko olento, ei hänellä ole muuta asetta kuin viekkaus. Muuten hän pian joutuisi kiikkiin. Jäniksellä on nopsat sääret, linnulla siivet, mutta naisella ei muuta kuin viekas kieli. — Mutta näethän, että minä en koskaan tahdo tehdä heikommalle pahaa. Minun puolestani saa jänis jäädä pensaaseensa rauhaan, lintu pesäänsä; en minä heitä säikäytä. En myöskään loukkaa naista, joka puhuu totta, pahalla sanalla, en kierolla katseellakaan. Mutta jos sinä rupeat minulle valehtelemaan, niin minä arvostelen sinua aivan kuin olisit nuo puhtaat, kauniit kalpeat poskesi maalannut wieniläisillä roska-aineilla. — Katsoppas tuota ruusua kädessäsi. Se ei ole vielä oikein auennutkaan, mutta jos minä sitä alan kuumalla henkäykselläni lämmittää, niin aukeaa lehti toisen perästä. Ole sinä minun keltarusuni, avaa sielusi ja sydämesi minulle! Vaikka mitä minulle tunnustaisit, en suutu sinulle, joskin kohta sydämeni pakahtuisi.

— Ja mitä minulle siitä antaisit?

— Mitä sydämestäni jäljelle jäisi.

Tyttö tunsi tavat; aamuisin haukkaa aron paimen viinin päälle pippurilla höystettyä silavaa vehnäsen kera. Hän asetti sentähden vieraalle syötävää. Ja kylläpä se kelpasikin. Saapasvarrestansa mies sieppasi kirkkaan, terävän puukon, sillä leikkasi hän viipaleen vehnäleipää ja silavaa sekä rupesi eineelle.

Avoimesta ovesta tuli talon halli sisään ja lähestyi vanhasti häntää heiluttaen vierasta, hieroi ensin päätänsä miehen polvia vasten, asettui sitten maahan hänen eteensä katsoen häntä silmiin, haukahti kerran ja päästi sitten suuren, ystävällisen haukotuksen.

— Bodrikin sinut tuntee.

— Koira onkin uskollinen, mutta tyttö unohtaa.

— Voi Santeri, Santeri, kuinka pahoin teit, kun et voinut tuota pientä valhetta sanoa, niin ei sinua olisi viety sotahevosten paimeneksi Mezöhegyesiin! Ei ole hyvä jättää tyttöä yksin; ei ole hyvä antaa seljapensaansa kasvaa yli aidan, kun se kukkii, taikka iskevät vieraat siihen silmänsä ja vievät sen kukkia.

Jo jäi vieraan suusta pala puolitiehen hänen tämän kuullessaan. Hän heitti sen koiralle; sille kelpasi.

— Oikeinpa sanoit.

— Tunnethan tuon laulun: "Neitosta jos sade uhkaa kuuroillansa, poika peittämään on valmis turkillansa."

— Osaanpa siihen lisääkin: "Neito hiljallensa hiipi pojan luoksi; sydän sinne veti korjan turkin vuoksi."

— Pois, koira! Sinäkin siinä heilutat häntääsi jokaiselle, jonka näet silavaa syövän.

Hevonen alkoi ulkona hirnahdella. Neito poistui ulos, mutta palasi hetkisen kuluttua jälleen.

— Missä kävit?

— Vein hevosesi talliin.

— Kuka sinun sitä käski?

— Niinhän olen aina ennenkin tehnyt.

— Mutta nyt ovat toiset tavat. Lähden tästä pian.

— Etkö enää haukkaa? Eikö maistu silava ja vehnäleipä? Vai oletko keisarin muonalla tottunut parempaan? Odotappas. Kohta tuon toista.

Nyt tyttö avasi seinäkaapin oven ja otti sieltä esille kananpaistia. Tiesi sen olevan paimenpoikain lempiruokia, tuollaisen kylmän kananpaistin.

— Kenen jätteitä lie tuokin? — kysäisi mies ivallisesti.

— Turhia kyselet; ole järkevä nyt. Majatalossa käy vieraita. Sille laitan kananpaistia, joka vain maksaa.

— Täällä on siis käynyt herroja viime yönä?

— Niin kävi; kaksi herraa Wienistä, kaksi Debreczenistä. Istuivat ylhäällä pari tuntia yli puoliyön; sitten menivät matkoihinsa. Jollet usko, niin täällä on vierastenkirja, siellä heidän nimensä seisoo.

— Kyllä uskon.

Paimen rupesi syömään mieliruokaansa.

Talon iso harmaja kissa oli tähän asti nuoleskellut itseänsä uunin pankolla, mutta nyt kai tuli jotain mieleen, koska se nousi seisomaan, ojentelihe selkä kaaressa, hyppäsi sitten alas ja meni vieraan luo, mitteli hetken etukäpäpäillään pitkin saapasvartta, paksultako tulee lunta ensi talvena, viimein hyppäsi syliin, hieroi päätänsä vieraan käsiä vasten ja rupesi nuolemaan sormenpäitä, sitten laskeutui syliin maata ja alkoi kehrätä.

— Näetkös? Kissakin sinua hyväilee.

— Enhän minä kysy kissalta, kenen sylissä hän eilen kehräsi? — Mutta mitä maksaa nyt tämä herkku?

— Sinulle ei mitään. Sen on jo toinen maksanut. Mutta minne nyt niin kova kiire?

— Pitää viedä kirje Mátan postalle tohtorille.

— Häntä et ainakaan tapaa kotoa, sillä aamulla jo kolmen aikana hän meni tästä ohi kysellen vieraita herroja. Saatuansa tietää, että ne jo olivat menneet, lähti hän hyssyttämään perästä kieseillänsä Zámin postalle. Wienin herrat olivat tulleet karjaa ostamaan Debreczenin herroilta. Toinen oli erään mähriläisen kreivin isännöitsijä, joka aikoo sinne viedä meidän Alamaan karjarotua levitettäväksi; toinen oli jokin saksalainen kuvamaalari. Minutkin hän piirsi kirjaansa ja samoin karjapaimenen.

— Siis on karjapaimenkin käynyt täällä?

— Tietysti. Hän oli saattamassa herroja Hortobágyin pustan kautta Zámin paimenmajalle.

— Mutta sepä kumma, että karjapaimen läksi täältä tuntia myöhemmin kuin nuo herrat, joita hänen piti neuvoa Zámin paimenmajalle.

— No-no! Osaatpa tutkia kuin tuomari! Hän tuli sanomaan minulle jäähyväiset. Hän näet lähtee ainaiseksi näiltä seuduilta, tuskin täällä ikinä enää hänen silmiänsä nähdään.

Tämän lauseen todenperäisyyttä todisti kirkas kyynelpisara neidon silmässä, vaikka hän kyllä koetti sitä salata.

Eikä paimen suuttunut tuosta kynelestä. Olihan se ainakin vilpitön. Käänsi vain päänsä toisaalle, jottei olisi näkemässä, miten neito kuivasi silmiään. Pisti sitten suuhun pienen piippunsa. Piippu suussa tietää suukkojen kieltoa.

— Minne kauas tuo karjapaimen sitten on lähdössä?

— Hänet viedään Mähriin isäntäpaimeneksi sille karjalle, joka tänään sinne valitaan Zámin pustalla. Siellä hän saa kuusisataa floriinia palkkaa, asunnon kiviallossa sekä muonan. Siellä hän elää herroiksi. Arvonsa nousee varmaan, sillä unkarilaista karjaa ei osaa hoitaa muu kuin unkarilainen paimen.

— Etkö sinä mene Franssille isäntäpaimenen emännäksi?

— Tiedäthän sinä häijy sen, etten mene. Menisin, jollen olisi sidottu tähän pusta — ja sinuun. Tiedät sinä sen, että vain sinua oikein rakastan. Olen sinun orjasi.

— Se ei ole niinkään, vaikka niin sanot. Sinä tiedät myös sen, että palajaa se mies, jonka sinun silmäsi ovat saaneet hullaantumaan, vaikka valtamerten takaa. Sinä olet antanut hänelle jotain, jotta hänen täytyy sinua muistella. Olet ommellut hänen paitaansa yhden hiuskarvasi; siitä sinä häntä vedät puoleesi, vaikka hän olisi tähtien tuolla puolen. Niinpä teit minullekin! Kun ammuut silmistäsi nuolen minun silmiini, niin tulit tähtesi hulluksi.

— Enkö minä sitten ole ollut kylliksi hullu sinun perääsi? Kysyinkö minä, mitä minusta tulee? Kutsuinko minä sinua tinaa valamaan jouluaattona? Enkö säilyttänyt sinun silkkihuiviasi, vaikket edes sanonut, oliko se kihlahuivi? Hännystelinkö minä perässäsi, kun sinä Ujvárosin markkinoilla tanssit toisten tyttöjen kanssa, kun hakkailit kiemailevia nuorikkoja?

— Kun vain et olisi tuota keltaista ruusua pistänyt hänen hattuunsa!

— Onhan tässä toinen samanmoinen; kun vain annat tänne hattusi, niin se on heti siinä.

— Ei! Tahdon sen ruusun, jonka annoit karjapaimenelle. Enkä ennen herkeä, ennenkuin sen käsiini saan.

Neito laski kätensä ristiin ja rupesi pyytelemään:

— Santeri! Kultani! Älä puhu noin. Minä en tahtoisi, että te joutuisitte kahakkaan minun tähteni! Minun tähteni! Yhden keltaruusun tähden!

— Sitä ei voi välttää, jos kerran yhteen tullaan. Joko hän minut, taikka minä hänet. Toinen tai toinen kaatuu.

— Puhutko nyt täyttä totta? Etkö sanonut jo, ettet ole minulle suuttunut.

— En sinulle. Nainen ei voi sille mitään, että hänellä on huono muisti, mutta miehellä pitää olla parempi.

— Niin totta kuin Jumala on, en ole sinua koskaan unhottanut.

— Niin kai, kuten lauletaankin: "Toisen istuin sylissä, toinen oli mielessä." Mutta sinun ei pidä sanoa, että olen paha mies. En tullut sinua torumaan. Tulit vain sanomaan, että vielä elän enkä ole kuollut. Kai iloitsisit, jos olisit kuollut.

— Santeri, tahdotko että vien ruokaneuvot pois?

— Ruokaneuvot? Te naiset ette pysy koskaan asiassa. Kun joudutte kiikkiin, niin ostate vehnästä juutalaiselta, kastelette sitä kuumaan kahviin ja syötte.

— Nytpä muistui jotain mieleeni! Kun ensi kerran sinut tapasin, niin me leikittiin "kaivon pudonnutta". — "Kuka saa nostaa ylös?" — "Santeri Decsi." Silloinhan sinä tulit minua vetämään.

— Jospa olisin silloin tiennyt, etten saanutkaan vetää sinua itselleni! Voi, se oli silloin! Ei silloin vielä laulettu edes "Dorozsman myllyn" laulua.

— Onko sinulla uusia lauluja? kysäisi nyt neito. Hän istui hyvin likelle miestä penkille. — Laulappas nyt minulle, että minäkin oppisin.

Silloin jo ollaan puolitiessä sovintoon, kun saa pojan laulamaan uutta laulua.

Santeri nojautui seinään, nosti toisen käden hatun reunaan ja toisen laski pöydälle sekä alkoi surunvoittoisella nuotilla, joka hyvin sopikin laulun sisältöön, seuraavasti:

"Eipä tunnu tuuli; seisoo Dorozsman nyt myllynen.
Minne menit, kunne kuljit, armas, rakas kultanen?
Uskotonna, uskotonna toisen kanssa maailmaan; —
senpätähden, senpätähden jäi se mylly seisomaan."

Tämä on yksi noita pustalla syntyneitä lauluja, joita tuuli kuljettaa seudusta seutuun kuten vuohensilmän terälehtiä.

Tyttö koetti laulaa perässä samaa säveltä. Pian hän sen korviinsa saikin; ja missä kävi väärään, siinä poika auttoi. Koetettiin vielä toinenkin kerta; sitten laulettiin yhdessä, kunnes kävi virheettömästi. Kun tästä oli suoriuduttu, niin suudeltiin; se oli päätös.

Mutta nyt pisti Santeri taas suuhun tuon savinysänsä, juuri kun Klaara vielä lauloi loppusäveltä.

— Mitä sinä taas tuolla rumalla piipulla teet suussasi? — kysäisi tyttö nyreissään.

— Itsekin olen niin ruma.

— Se onkin totta. Ruma, kauhean ruma olet. Tuollainen mies ei kelpaisi värttinäksikään, tuskin pönkäksi oven taa.

Ja tyttö kädellään tuuppasi häntä kylkeen.

— Mitäs siinä sitten häirit ympärilläni?

— Minäkö? Mitä minä sinusta? Semmoisia olisi kaupan vaikka tusinoittain, mutta minä en huoli. Hullu olin, sokea olin, kun sinuun miellyin. Sellaisia miehiä kuin sinä saan minä joka sormelleni kaksi.

Neito väitteli niin vilkkaasti, että sai jo Bodrinkin väärään luuloon. Halli luuli emäntänsä olevan todenteolla suuttunut tuolle pahalle miehelle, hyppäsi pystyyn ja rupesi äreästi haukkumaan.

Tästäpä neito remahti hillittömään nauruun.

Mutta mieheltä ei tullut naurua itseltä eikä se liioin työstä häneen tarttunut. Istui vain siinä vakavana, hampaissa olevaa piippua imeskellen. Mutta savua ei tullut. Ei siinä ollut tupakkaakaan.

Mutta nyt rupesi tyttö häntä hyväilemään.

— Noin! Noin! Armahaiseni! Tiedätkö, kuinka olet kaunis? Millään muotoa et saakkaan kauneuttasi turmella nauruun remahtamalla. Nuo kirkkaat silmäsi vain menisivät sirriin, punahuulesi kävisivät levälleen, jos rupeaisit nauramaan; siihen sinun kauneutesi katoaisi.

— En minä kauneuden tähden Debreczenistä palkkaa nosta.

— Mutta minulle se kelpaa. Enkö ole hyvin maksanut? Vai tahdotko enemmän?

— Siinä on jo niin paljon, että on riittänyt toisellekin.

— Joko taas tuolla nuotilla? Yhden keltaruusun tähden. Viitsitkin kadehtia kumppaniasi. Leipätoveria. Ei hän parka ole syyllinen. Kun kaupungin herrain rupeaa mieli tekemään ruusuja, niin he saavat valikoidakkin; heille taritaan valkoisia, punaisia, keltaisia, ihonvärisiä ja monen muun värisiä ruusuja. Tunnethan tuon laulun: "Talonpojan tautia vain talontyttö parantaa."

— Ja vielä pidät hänen puoltansa?

— Kumman on syy? Neitonen hyräilee ja poika ymmärtää sen.

— Vielä otat syyn päällesi?

— Lupasithan antaa anteeksi.

— Sanani pidän.

— Siis rakastat.

— Sitten.

— Tuo "sitten" tietää paljon. — Nytkin sinua rakastan.

— Niinkö lemmit kuten näytät?

Nyt mies nousi pöydän takaa seisolle ja pisti piippunsa hatun leveään nauhan taa. Sitten hän kiersi kätensä neidon kaulaan ja alkoi puhua, katsoen häntä silmiin.

— Tiedäthän, lintuseni, että vilustumista on kahta lajia: sitä seuraa joko kuume tai viluttaminen. Kuumetauti on tuimempi, vilutauti pitkälisempi. Kahta lajia on rakkauskin. Se kuuma on kiihkeämpi, se kylmä kestävämpi. Toinen haihtuu, toinen palajaa ja pysyy. — Mutta en puhu korulauseita, vaan sanon

suoraan. Minä olen syyllinen. Jollen minä olisi hengittänyt keltaruusun päälle, niin sen nappu ei olisi auennut, eikä toinen myöskään olisi saanut sen tuoksua haistaa, eivätkä ampiaiset ja toukat olisi sitä keksineet. Nyt alan rakastaa sinua toisella lailla, käyn luonasi uskollisesti kuin kolmipäiväinen horkka. Ja kun kerran pääsen isäntäpaimeneksi, niin mennään yhdessä pappilaan. Ja sitten eletään yhdessä uskollisesti. Mutta jos sitä ennen tapaam jonkun toisen sinua mieltitelemässä, niin minä, jumal'auta, lyön sen pääkallon mäsäksi, vaikka hän olisi oman isäni lempipoika. Tässä käteni.

Santeri ojensi kätensä tytölle. Tämä vastasi siten, että riisui korvistansa nuo kultarenkaat ja pisti ne pojan kouraan.

— Pidä vain; sanoithan niiden olevan minun ostamani hopeiset, jotka olet antanut kullata. Uskon sanasi.

Tyttö ripusti renkaat taas korviinsa, ja niiden keralla palasi sydämeen takaisin mikä siellä oli asunutkin.

Hänelle ei ollut mieleen tuollainen kolmipäiväisen horkan lailla ilmenevä lempi. Hän oli tottunut kuumempaan.

Pisti jotain päähän. Riisui viitan pojan selästä ja vei sen viinikammioon, kuten on tapana ottaa pantti sellaisilta, joilla ei ole millä maksaa.

— Älä pidä kiirettä. Ehditään sitä vielä. Ei tohtori kerkiä kotia ennenkuin puolenpäivän aikana, sillä hänen pitää siellä ensin tarkastaa myydyt elukat ja kirjoittaa niille terveystosit. Tapaisit vain vanhan emännöitsijän siellä kotona. Olethan täällä hyvässä säilyssä, ei sinun täällä vilu tule. Ei liioin sade vaivaa, eikä kullan kyyneleet. Katso, kuinka sait minut puheillasi hyvälle tuulelle. Sitä riittää nyt koko päiväksi.

— Ja jotta huomaisit, miten kauan olen miettinyt, mitä nyt olen sinulle puhunut, niin toin sinulle lahjan. Siellä se on viitan hihassa; mene ja hae sieltä.

Siinä viitanhihassa oli monenmoista: tulukset, taulaa, tupakkamassi, rahakukkaro; vihdoinkin löysi tyttö sieltä muutakin. Se oli kääritty silkkipaperiin. Avattuansa käärön keksi hän hiuskamman, oikein keltaisesta kilpikonnankuoresta tehdyn.

Tytön kasvot ilosta sädehtivät, kun hän tämän näki.

— Minulleko tämän toit?

— Kellekäs muulle?

Kun maalaistyttö käärii palmikkonsa kammalle, niin se tietää, että hänellä on sulhanen eikä hän ole enää "jokaisen hyvä". Sille ei enää sovi laulun lause: "enpä tiedä, kenen kulta lienen".

Hän astui peilin eteen ja kääri hiuksensa nutturaan, kampa siteeksi.

Näin hän oli vain vielä kauniimpi.

— Etkö nytkään tule suutelemaan?

Itse jo tarjosi suukkoa, ojensipa käsivartensakin. Poika viittasi vain kieltävästi.

— Sitten vasta, kun tulee lämmin. Nyt minun on vilu.

Tytön silmäkulmat kävivät kurttuun. Tuo kielto hävetti. Sydän kiehahti.

Hän koetti olla miellyttävän ja lempeän näköinen, vaikka kiukku ja lempi yhä kiivaammin alkoivat sydämessä kiehua. Kiukku lemmen tähden.

— Laulelenko lempilauluasi sillä aikaa kuin paistan kalaa?

— En piittaa.

Tyttö poistui tulisijan ääreen. Kala-astiasta hän otti yhden noita Hortobágyin aimo kouria, perkasi sen, viilti puukolla viuluja selkään, ripotti päälle vähän suolaa ja pippuria, pisti sitten kalan rautahaarukkaan hiilille paistumaan. Tätä tehdessään hän alkoi laulaa heleällä äänellä:

"Emäntä! Nyt kalaa meille paistakaa!
Viiniänne pöytään oitis laittakaa!
Piikojanne kutsukaatte passaamaan!
Santarmin jos näätte, tulkaa sanomaan!"

Tämäkin on yksi noita omituisia, viehättäviä pustan lauluja, joiden säveltä kuullessaan melkein on näkevinään edessänsä tuon äärettömän tasangon kangastuksineen. Siitä on kuulevinaan paimenhuilun kaihoisia säveliä ja luikun ääniä.

"Santarmin jos näätte, tulkaa sanomaan!"...

Tämä on betyári-elämän runollisuutta.

[Betyárikksi (lue: betjaar) sanoo unkarilainen pustilla kuljeksivia varkaan- ja rosvonsekaisia irtolaisia. Suom.]

Kun kala oli kypsynyt, toi tyttö sen vieraalleen.

Ei sitä ollut tapana lautaselta syödä. Haarukka käteen ja linkkuveitsellä leikkaamaan kalaa siitä. Niin se maistuu.

Ja parhain tyttö varmaan osoittaa vilpitöntä rakkauttaan, kun paistaa kalaa kullallensa.

Ihastuneena neito katselee, kuinka halulla vieraansa haukkaa hänen paistamaansa kalaa, sormiansa nuollen.

Sitten hän laulaa hänen korvaansa toisenkin värsyn laulusta:

"Peljästynyt piika syöksyy sisähän:
Santarmitten aseet näin jo välkkyvän. —
Silloin betyáriveikko karkaa ratsulleen,
karahuttaa avaralle pustalleen."

Kerran ennen oli poika yhdessä tytön kanssa laulanut tätä laulua ja silloin lausueessaan sanoja: "karahuttaa avaralle pustalleen" heittänyt lakkinsa kattoon ja nyrkillä pöytään lyönyt. Nyt hän ei ollut millänsäkään.

— No — joko halveksit lempilauluasikin? Eikö sekään enää kelpaa?

— Vielä mitä? En minä ole mikään betyári. Ei minulla ole mitään tekemistä varkaitten kanssa. Santarmit ovat kelpo miehiä. Tekevät velvollisuutensa. Betyáriveikko komentelee piikoja passaillemaan itseänsä, mutta kun näkee santarmin hatuntöyhdon häämöttävän, niin pois, pois! Pitää jättää kalat, uunit, emännät siihen paikkaan; onpa siinä ylvästelemistä, kun pitää avaralle pustalle karkuun lähteä. Kurja roisto!

— Voi, miten olet muuttunut, sittenkuin pääsit keisarin leipään!

— En minä ole muuttunut, säät ne muuttuvat. Eivät turkitkaan siltä muutu, vaikka ne nurin kääntää. "Turkit turkkeina pysyy."

— Mutta kuulehan nyt, voiko kukaan kultastansa pahemmin loukata kuin sinä tuolla iänikuisella sananlaskullasi: "turkit turkkeina pysyy".

— Kun en osaa parempaa. Ehkäpä nuo Debreczenin herrat ja mähriläiset, jotka täällä viime yönä mellastivat, osasivat sinua hauskuuttaa paremmilla.

— Osasivat niinkin! Ne eivät istua jöröttäneet kuten sinä, niinkuin mikä pyhäinkuva. Eritoten se maalari oli aika veitikka. Olisi vain saanut olla rahtusta pitempi mieheksi. Ulottui vain minun olkapäihini.

— Joko te mittasilla olitte?

— Oltiin! Opetin häntä myöskin csárdásta tanssimaan. Hyppeli kuin kahden kuukauden vuona kedolla.

— Entäs karjapaimen! — Katseliko hän vain, miten saksalainen maalari hyppeli sinun kanssasi? Kun ei taittanut niskaasi.

— Kaikkia vielä. Joivat keskenänsä veljenmaljan.

— Mitä minä huolin. Tuo viiniä! Mutta parempaa kuin tämä karvas. Täytyy vielä päästää yksi vanha kulunut sananlasku: "Kala on kirottu kolmannessa vedessä."

— Tämä oli jo hävyttömyyttä! Onko minun viinini — vettä?

— Anna tänne pullo, jossa on sinetti korkin päällä!

Santeri Decsille oli turmioksi, kun sinetti-pulloa pyysi. Tuollaista kaupungista tuotua pulloa, jossa on espanjalainen sinetti, kyljessä sinipunainen, kultakirjaimilla varustettu paperi. Herroille sellaisia. Ei suinkaan niitä siellä keisarin ruuassa...

Klaaran sydän kovasti sykähteli, kun hän meni alas kellariin hakemaan tuota herroja varten pidettyä viiniä.

Muistui mieleen, miten kerran talossa oli käynyt vanha kortteihin-katsoja mustalaisakka, jolle hän oli antanut muutamia vaaterepealeita ennustuksen palkkioksi. Kiitollisuuttaan osoittaakseen tämä silloin oli antanut hänelle ystävällisen neuvon:

"Jos kultasi sydän joskus alkaa kylmetä, jos tahdot saada sen taas tuleen syttymään, niin sinun ei tarvitse muuta, kuin annat vain hänelle sitruunaviiniä, mihin liotat juurta, jota sanotaan 'peukalopojaksi'. Siitä hänen rakkautensa on kiihtyvä niin, että hän tulee luoksesi vaikka läpi seinän."

Tytön johtui mieleen, että tuota sopisi nyt koettaa. "Peukalopoika" on kätkettynä tuonne piirongin laatikkoon.

Se on ihan ihmisen näköinen tuo juuri, iso pää, runko, raajat, kaikki mustat väriltänsä.

Ennen muinoin kulki monta satua tuosta juuresta.

Luultiin, että tuo juuri, kun sitä maasta vedetään, nostaa sellaisen porun, jotta ihminen kuolee siihen, jonkatähden annettiin koirain kiskoa sitä ylös, kasvi näet sidottiin koiran häntään kiinni. Sanotaan Kirken tällä juurella hurmanneen Odysseuksen miehet turmiolliseen lempeen.

Tuota "peukalopoikaa" nimittävät apteekkarit, jotka sitä valmistavat lääkettä, nimellä: *atropa mandragora* (velhojuuri).

Mistä tyttö saattoi tietää, että se olikin myrkyä?

III.

Varhain aamulla läksivät Hortobágyin majatalossa yötä olleet vieraat herrat matkaan.

Hortobágyin majatalo ei ole, vaikka sitä krouviksi sanotaan, mikään olkikattoinen huuhkajanpesä, kuten maalari oli luullut, vaan sievännäköinen rakennus tiilikivestä, pärekatto, sisässä mukavia vieraskamareita, oikea herraskeittiö ja kellari. Olisi kelvannut mihin kaupunkiin hyvänsä. Kukkivan puutarhan alapuolella juoksi hiljoillensa Hortobágyin joki, rannat kaislalla ja pajuilla reunustetut. Maantie kulkee läheltä yli joen, mihin on rakennettu mahtava, yhdeksän kiviarkun päällä lepäävä silta. Debreczenin kaupunkilaiset väittävät, että silta on tullut niin vankka sentähden, että rakennukseen käytettyyn saviruukkiin on sekoitettu maitoa; mutta heidän vihamiehensä taas tietävät, että ruukkiin on sekoitettu Debreczenin huonoista rypäleistä tehtyä viiniä, siitä se muka on niin sitkeästi pitäväksi tullut.

Varhaiseen matkaanlähtöön oli sekä ihanteellinen että käytöllinen syy. Tuosta ensinmainitusta maalari iloitsi jo ennakolta, toivoi näet saavansa nähdä auringon nousun pustalla, josta näystä oudolla, joka sitä ei ennen ole saanut silmin nähdä, ei ole aavistustakaan. Käytöllinen syy oli se, että ostettavat lehmät saattoi vain varhain aamulla erottaa laumasta. Sopii muistaa, että Mátan paimenmajan seutuvilla on noin tuhatviisisataa elukkaa yhdessä laumassa. Näin kevätkesästä useimmilla lehmillä vielä on vasikka. Jos paimenet aamulla varhain, ennenkuin vasikat ovat käyneet imemässä, menevät laumasta ottamaan pois valittujen lehmien vasikat ja vievät ne erilleen, niin näiden emät seuraavat perässä itsestänsä. Vieraan ja väkivaltaisen paimenen nuo puolivillit elukat varmaan puskisivat kuoliaaksi, ne kun eivät koskaan näe muita ihmisiä kuin omat paimenensa. Näihin ne taas ovat tottuneet.

Istuen keveillä rattaila läksivät siis vieraat herrat Hortobágyin pustan äärimmäisille, tuntemattomille tienoille, missä pustan asujatkin tarvitsevat usein opasta. Molemmat Debreczenistä kotoisin olevat ajomiehet sentään tunsivat seudun ilman opastakin. Karjapaimenen, joka oli sitä varten lähetetty heitä vastaan, he jättivät majataloon huvittelemaan. Hän lupasi saavuttaa heidät, kun paimenmajalle päästään.

Tuo saksalainen oli kuuluisa maisemamaalari Wienistä, paljon maailmaa nähnyt mies; toinen herroista taasen oli erään mähriläisen suurviljelijän, kreivi Engelshortin tallimestari. Olisi tosin ollut

järkevämpää lähettää tallimestarin sijasta jokin taloudenhoitaja, joka olisi ymmärtänyt jotain sarvikarjasta, sillä hevosmiehet ajattelevat vain hevosia, mutta tämä mies oli sentähden toisia kreivin virkamiehiä soveliaampi tälle matkalle, että hän osasi unkarinkieltä. Rakuunaluutnanttina ollessaan oli hän paljon majoillut Unkarissa; siellä unkarittarilta hän oli näiden kieltä oppinut. Seuralaisikseen oli hän nyt saanut kaksi ajajaa herraltansa, vantteria poikia, kumpikin revolverilla varustettuna.

Debreczenin herroista oli toinen kaupungin komisarjus, toinen eräs sen arvoisia porvareita, jonka karjasta nyt piti valittaman nuo neljäkolmatta siitoslehmää ynnä aimo sonni.

Matkaan lähdettäissä kumotti vielä puolikuu taivaalla ja kiilsivät kirkkaammat tähdet; idän kulmalla näkyi jo sentään pieni päivän kajastus.

Debreczenin porvari selitteli maalarille, että tuota tähteä tuolla ylhäällä sanotaan "pakolaisten tähdeksi"; "köyhäin poikain" eli betyárien on tapa katsoa sen puoleen, kun huokaavat: "Jumal' auttakoon", niin eivät joudu kiinni karjanvarkaudesta.

Maalari oli haltioissaan selityksestä: "Oikea Shakespearen ajatus!"

Vielä mahtavamman vaikutuksen teki häneen tuon äärettömän pustan näky, kun puolen tunnin päästä rattailla ajaen sinne tultiin, missä ei näe muuta kuin taivaan ja ruohomerren. Ei linnun lento, ei haikaran asunto häiritse tätä majesteetillista yksitoikkoisuutta.

— Mikä tunnelma! Mikä väriyhteys! Mikä jalo vastakohtien sopusointu! — ihanteli taiteen edustaja.

— Vielä nyt kelpaa, — tuumi porvari, — kun eivät ole paarmat eivätkä hyttyset liikkeellä.

— Tuota raitista nurmikkoa ja noita keitaita!

— Lätäköiksi niitä meidän puolessa sanotaan.

Nyt alkoi kuulua ilmasta leivosen ihanaa liverrystä.

— Suurenmoista! Mainiota! Voi noita leivosia!

— Ne ovat vielä laihoja, mutta annas kun tulee leikkuun aika.

Vähitellen alkaa päivä kajastaa. Taivas on ensin ruusunpunainen, mutta muuttuu vähitellen kullankellertäväksi: taivaanrannalta tuikkaa vielä päivän edelläkävijä, kointähti; kasteisessa ruohikossa näkyy häilyvä taivaankaaren värinen loiste ja ihmisten varjot. Nelivaljakot kiitävät nopeasti pitkin ääretöntä ruohotasankoa vetäen kaksia kevyitä rattaita. Taivaanrannalta alkaa häämöttää jotakin tummaa; se on istutettua metsää, ensimmäinen akaasiametsän alue puuttomalla pustalla, ja nyt näkyy jo kaukaa yksinäisiä kumpujakin.

— Nuo tuolla ovat Zámin tataarilaiskumpuja, — selitti Debreczenin porvari.— Siellä on muinoin maailmassa ollut kylä, jonka tataarit ovat hävittäneet. Kirkon rauniot vielä näkyvät ruohikosta. Paljon ihmisluita kaivavat koirat ilmi noista kummuista myyriä etsiskellessään.

— Entä mikäs Golgata tuolla on?

— Ei se mikään Golgata ole, vaan vinttikaivon vipu sieltä näkyy. Ollaan jo lähellä paimenmajaa.

Akaasiametsän laidassa levähdettiin. Välipuheen mukaan piti tässä tavattaman eläinlääkäri, joka omalla hevosellansa oli tulossa Mátan pustalta päin.

Sillä aikaa maalari piirteli luonnoksia albumiinsa, joutuen yhdestä innostuksesta toiseen. "Mitä teemoja! Mitä motiiveja!"

Matkakumppani tavantakaa kieltelee häntä kuvaamasta noita kirottuja ohdakkeita; ennemmin toki edes tuon soorean akaasiapuun.

Vihdoin näkyivät tohtorin kiessit sivultapäin.

Tohtori ei edes astu alas, vaan huutaa istualta herroille hyvää huomenta, lisäten: "Joudutaan, joudutaan, ennenkuin aurinko nousee!"

Hetken vielä hyvää kyytiä kuljettuaan saapuu seurue "suuren karjan" luo.

Tämä on Hortobágyin pustan kuuluisuuksia.

Tuhatviisisataa lehmää yhdessä laumassa ja sen lisäksi vastaava määrä sonneja.

Koko leiri on vielä makuulla. Nukutaanko? Ei tiedä; sillä ummessa silmin, pää maahan painuneena lepäävää nautaa ei vielä ole nähty.

— Tämä vasta on suurenmoista! — huudahti maalari ihastuksissaan. — Kokonainen sarvimetsä. Keskellä on yksin seisomassa vanha härkä, nokipäinen, kyrmynsikanen. Makuupaikka on sysimusta, ympärillä vihanta nurmi niin kauas kuin silmä kantaa, taustana kuulakka usva, josta pilkottaa himmeä nuotiotuli etäältä. Tämä pitää ikuistuttaa.

Maalari astuu alas rattailta.

— Menkää vain toisten mukana, näen jo paimenmajan, löydän sinne sitten yksinkin.

Heti hän laittaa kuntoon telttatuolinsa, ottaa maalauskapineet esille ja alkaa harjoitelmakirjaansa, polvia vasten sen asettaen, kuvata edessään olevaa näkyä ja sen eri värejä. Rattaat vierivät matkoihinsa.

Mutta jo havaitsivat karjaa vartioivat kaksi hallikoiraa tuon oudon olennon keskellä pustaa ja riensivät kovasti haukkuen häntä kohden.

Maalari ei ollut arkaluontoinen. Nuo koirat sopivatkin vallan mainiosti väritunnelmaan: valkoinen turkki, musta otsa.

Eikä koira liioin rauhallisesti istuvalle ihmiselle pahaa tee. Päästyänsä aivan likelle seisahtuivat hallit katsomaan, mikä kumma tuo oli. Istahtavat aivan eteen ja kurkistelevat uteliaasti albumiin ikäänkuin tuumaillen: mitä tuo siinä oikein tekee?

Maalaripa nyt teki niille kepposen: maalasi toisen koiran posket vihreiksi, toisen punaisiksi. Koirat vain tuosta olivat mielissään, luulivat näet sen olevan paljasta hyväilyä. Mutta kun katsahivat toisiinsa ja huomasivat poskien loistavan vihreinä ja punaisina, niin jo luuli kumpainenkin olevansa tekemisissä vieraan koiran kanssa, ja nytkö isketään yhteen ja tapellaan oikein riivatusti.

Kaikeksi onneksi joutuu paikalle "kärripoika". Näin nimitetään nuorempia karjapaimenen alkuja, joiden työnä on käsikärryillä koota ja vetää kuivettunutta elukansontaa ja turpeita, jotka pustalla ovat polttoaineina. Sellaisen turvevalkean savu on suloista hajua sekä ihmisten että eläinten nenään.

Kärripoika syöksyy ase kourassa temmeltävien koirien väliin, jotta ne irtaantuvat toisistaan, ja ajaa ne matkoihinsa, kärryt aseena. Ei paimenkoira keppiä pelkää, mutta käsikärryjä se kammoo kovasti.

Kärripoika on pulska nuorukainen, sininen paita yllä ja valkoiset roimahousut, punaisella langalla koristetut. Toimittaa asiansa reippaasti. Herrat ovat näet lähettäneet hänet sanomaan, että herra maalari kiiruhtaisi majalle; siellä on paljon kuvattavia kohtia.

Mutta tuon intresantin laumankuvan luonnos ei ole vielä oikein valmis.

— Voisitko lykkiä minua noilla kärryilläsi majapaikalle, niin saisit kaksikymmentä kreutseria hopearahaa?

— Kyllä, herra. Olen minä kuljettanut näillä kärryillä suurempiakin mullikoita kuin te. Olkaa hyvä ja istukaa vain.

Tällä lystikkäällä keinolla voitti maalari yhtähaavaa kaksi etua. Pääsi helposti majalle ja sai sillä aikaa kärryissä istuen päättää luonnoksensa.

Sillä välin olivat toiset herrat jo ehtineet astua alas rattailta ja esitellä nuo wieniläiset ostajat isäntäpaimenelle.

Isäntäpaimen on mainittava henkilö pustalla asuvien unkarilaisten kesken. Pulskan näköinen mies, hiukset jo harmahtavat, ja tuuheat, kiehkuraiset viikset. Kasvot ovat vaskenruskeat, monessa säässä paahtuneet, kulmakarvat tuuheat paljosta aurinkoon tuijottamisesta.

Paimenmajalla ymmärretään pustalla oikeastaan kaikkia rakenteita, joita on laitettu ihmisiä ja eläimiä varten suojaksi tuulta ja myrskyä vastaan. Tuuli onkin ainoa vihollinen: ei paimen piittaa sateesta, kylmästä eikä varista, kääntää vain turkkinsa nurin ja hattu tiukemmasti päähän, niin kyllä kestää. Mutta tuulta vastaan tarvitaan suojaa, sillä se on ankara herra pustalla. Jos vihuri tapaa karjan laitumella, eikä saada sitä johdetuksi tuulensuojaan, niin se ajaa sitä mukansa aina Tisza-virtaan asti, jollei metsää ennen tule vastaan. Tuulen suojana on laudoista tehty kolmikulmainen aitaus, jonka varjoon karja vetäytyy myrskysäällä.

Itse paimenmaja on puusta salvettu pieni hökkeli. Ei se ole aiottukaan makuuhuoneeksi, ei sinne mahtuisikaan maata. Siellä pidetään vain vaatteita sekä "unkarilainen kassa", joka on umpeen ommeltu

pikkuvasikan nahka koipinensa, pään puolella lukko. Siinä säilytetään tupakka, pippurit ja asiakirjat. Kunkin turkit siellä majassa riippuvat seinällä naulassaan. Kesällä on viitta, talvella turkit verhona. Yöt maataan paljaan taivaan alla. Ainoastaan isäntäpaimen makaa majan katosta ulos pistäytyvän lakan alla, lautapenkki vuoteen alustana; pään kohdalla on ylempänä seinässä hylly, jolla on paksuja limppuja sekä puuvateja, joissa on viikon ruokavarat. Näitä tuo emäntä kaupungista sunnuntaisin iltapäivällä. Isäntäpaimenen vaimo näet asuu kaupungissa.

Majan edustalla on keittiö, ympyriäinen kota, ruo'osta yhteen sidottu, sisässä tiilistä tehty avonainen tulisija, kattoa ei ole ollenkaan. Täällä keitetään koudussa riippuvassa padassa lempiruokaa, gulyáslihaa, sekä jauhopuuroa. Kärripojan tehtävänä on ruuan laittaminen. Suuria tinalusikoita näkee rivissä keittiön ruokaseinään pistettyinä.

— Minne paimenen jätitte, herrat? — kysyy isäntä tulijoilta.

— Hänellä oli vähän keskinäisiä asioita krouvarin tytön kanssa, vastasi porvari, jonka nimi oli Sajgató.

— No, sitten se betyári ei ehdi kotia siksi, kun tulee elukkain juottamisen aika!

— Betyári? — puuttui maalari puheeseen, hänestä kun tuo sana kuului omituiselta. — Onko tuo paimen "betyári"?

— Minä vain piloillani annoin hänelle tuon nimen, — selitti isäntäpaimen.

— Mutta minä tahtoisin saada albumiini oikean betyárin.

— Täältä ette ainakaan semmoista löydä. Varkaita me emme suosi; jos joku tänne hairahtuu, niin me annamme hänelle keppiä selkään.

— Eikö siis Hortobágyin pustalla noita betyáreja olekkaan?

— Sitä ei voi kieltää. Lampurien joukossa on kyllä varkaita, sikopaimenista voi tulla rosvoja; saattaapa käydä niinkin, että hevospaimen tulee hulluksi ja rupeaa betyárina maata kiertämään. Mutta sitä ei ole tapahtunut miesmuistiin, että karjapaimenesta olisi tullut varas.

— Kuinka se on mahdollista?

— Siitä syystä, että karjapaimen on yhtäpäätä tekemisissä järkevän, tasaisten elukkain kanssa. Ei hän mene koskaan edes juominkiin lampurin taikka sikopaimenen kanssa.

Tallimestarikin puuttui puheeseen:

— Siis on karjapaimen pustoma aristokratiaa.

— Ymmärrän tuonkin sanan. Niin on asia. Kuten jalosukuisissa herroissa on paroneja ja kreivejä, niin paimentenkin kesken on hevos- ja karjapaimenet.

— Ei siis pustomaakaan vallitse yhdenvertaisuus?

— Ei tule vallitsemaankaan, niin kauan kuin ihmisiä on maan päällä. Joka kerran on aatelismieheksi syntynyt, hän semmoisena pysyy talonpoikaisviitassakin. Ei hän mene toisen elukkaa eikä hevosta varastamaan, vaikka löytäisi sen eksyneenäkin, vaan tuo sen omistajalleen, jos suinkin voi. Mutta sitä en mene takaamaan, ettei karjapaimen voi kaupassa panna omiansa sille, joka antaa itsensä pettää.

— Onpa sekin yksi aristokraattinen piirre. Hevoskaupoissa ainakin on herrojenkin tapana toisiansa jutkauttaa.

— Vielä enemmän karjamarkkinoilla. Ei teidän toki tarvitse pelätä tuota harmia niin kauan kuin täällä meidän parissa olette, mutta kun kerran olette elukat täältä vieneet, niin minä en enää niistä vastaa.

— Kiitämme huomautuksesta.

Tohtori keskeytti nyt keskustelun:

— Herrat! Tulkaa pois sieltä keittiöstä! Nyt näette auringon nousevan.

Maalari syöksyi esiin karpineinensa uutta kuvaa suunnittelemaan, mutta joutui ihan ymmälle.

— Tämähän on kamalaa! Mikä tunnelma! Punasinervää usvaa taivaanrannalla, maa tummansininen, taivas usvan yläpuolella kellertävä, ja vielä pitkä pilvenlonka loistaa ruusunkarvaisena taivaanlaelta. — Tuollainen purppuran värinen loistokehä päivän nousua ennustamassa! Hehkuva tulikumpu kohoaa selvän näköpiirin yli. Ei se ensinkään sädehti; ihan on tulikuuman raudan näköinen. Siihen saattaa

suoraan katsoa avoimin silmin. Katsokaa, hyvät herrat! Nouseva aurinko näyttää melkein viisikulmaiselta. Mutta korkeammalle noustuaan se näyttää taas ikäänkuin munansoikealta. Nyt se kapenee alhaalta ja levenee yläpuolelta; ihan se on ahosienen muotoinen. No, no! Kas nyt siitä tuli roomalainen urna! Omituista! Eihän tuota saata kuvata. Ahaa! Nyt tuli pilvensuikale eteen. Ihan kuin Amor, silmät huivilla sidottuina. No, nyt jo taas aivan kuin tuuheapartainen holhoojasetä. — Ei! Jos minä kuvaan kankaalle tuollaisen kulmikkaan ja parrakkaan auringon, niin joudun hulluinhuoneeseen.

Maalari viskasi kapineensa maahan.

— Noilla magyareilla pitää kaikki olla niin ekstra eriskummallista. Tuossakin nyt näyttävät meille auringonnousua, jonka pitäisi olla todellista, mutta kuitenkin on ihan mahdotonta! Ei tuo sovi!

Tohtori alkoi selitellä, että tämä muka on samankaltainen optillinen ihme kuin kangastuskin, sen mukaan kuin eri ilmakerrokset taittavat auringonsäteet.

— Se on sittenkin mahdotonta. En usko enää omia silmiäni!

Mutta nouseva aurinko ei enää antaudukkaan töllisteltäväksi. Äskeinen näky oli vain ilmapiirin synnyttämä harhakuva, mutta kun se todenteolla rupesi säteitään valamaan, ei siihen saattanut enää kuolevaisen silmä katsoa rangaistusta saamatta. Ja nyt muuttui äsken ruusunkarvaisena komeileva taivaankansi kullankellertäväksi ja taivaanrannan rajapiiri epäselvemmäksi.

Ja nämä auringon ensi säteet nostattivat nyt koko lepäävän leirin; tuo tuhannenviidensadan lehmän sarvista muodostunut metsä alkoi liikkua. Kellokashärkä ravisteli kaulassaan riippuvaa suurta kelloa, ja sen äänestä alkoi pustan kuorolaulu; tuhatviisisataa nautaa alkoi ammua.

— Suurenmoista! Jumalaista! — äännähteli taiteilija ihastuneena. — Tämäpä vasta on oikea wagnerilainen kuoro! Hobojain, torvien, bombardonien kilpailu! Mikä uvertyyri! Mikä alkusoitto! Oikea Götterdämmerungin finaali!

— Niin kai, — selitti hänelle herra Sajgató. — Ne lähtevät nyt kaivolle. Lehmät kutsuilevat vasikoitansa, sen tähden ne niin ammuvat.

Kolme paimenta lähtee juoksujalassa isolle kaivolle, jonka kehä on sangen taidokkaasti salvettu, ja nyt laskeutuu kolme vipua yhtäikaa ja näin ammennetaan vettä suureen ruuheen. Tämä on kovaa työtä, joka tulee tehtäväksi kolmasti päivässä.

— Eikö tuota työtä saattaisi toimittaa koneella ja hevosvoimalla? — kysyi wieniläinen isäntäpaimenelta.

— Kyllä meillä on koneitakin, kunnioitettava herra; mutta ennen karjapaimen kiskoo omilla kourillansa kuin koneen edessä hevosta kiusaa.

Neljännän paimenen toimenä on juottamisen aikana etsiä karjasta ne lehmät, jotka herra Sajgató omistaa. Hän vie joukosta pois näiden vasikat ja taluttaa ne majan luo. Lehmät silloin itse seuraavat perässä, ja siten voidaan ne saada suljetuksi erityisen aitauksen sisälle.

— Nämä ovat minun lehtiäni, — virkkaa herra Sajgató wieniläisille.

— Mutta mistähän tuo paimen teidän elukkanne tunki tuhatmääräisestä karjasta? — kysyi tallimestari. — Kuinka hän voi tietää, kenen mikin on?

Isäntäpaimen loi sääliväisen ja halveksivan katseen kysyjään.

— Oletteko sitten nähnyt maailmassa kahta yhtäläistä nautaa?

— Minun nähdäkseni ne ovat kaikki yhtäläisiä.

— Mutta karjapaimenien silmissä ei niinkään.

Muuten oli tallimestari sangen tyytyväinen näihin valittuihin elukkoihin.

Kärripoika tuli sanomaan, että tähystyspuusta näkee paimenen olevan tulossa. Sieltä se läheni hyvää vauhtia nelistäen.

— Turmelee vielä hevosen, junkkari! — murahti isäntäpaimen. — Tuleppas vain silmiäni eteen, niin kyllä minä sinut opetan.

— Eihän isäntä vain lyö häntä? — kyseli tallimestari.

— En toki. Joka karjapaimenta lyö, sen hän saa tappaa, eikä se muuten kävisikään. Ja hän on minun paras mieheni. Itse olen hänet kasvattanut. Se hunsvotti on minun kummipoikani.

— Ja kuitenkin annatte hänen mennä. Päästätte hänet näiden lehmien keralla Mähriin.

— Juuri sentähden, että pidän hänestä enimmin. Minulle ei ole oikein mieleen pojan kohtalo. On näet joutunut tuon keltanaamaisen tytön juoniin tuolla Hortobágyin krouvissa. Siitä ei synny hyvää. Tytöllä on jo vanhempi sulhasmies, muuan hevospaimen. Se on nyt sotaväessä. Mutta kun se pääsee sieltä vapaaksi, niin nuo kaksi miestä varmaan vielä ottavat yhteen tuon tytön tähden kuten kaksi kieropäistä sonnia. Menköön vain pois täältä hyvin kauas; siellä voi hän piankin rakastua johonkin pulskaan Annaan ja unhottaa koko keltaruusunsa.

Tällä välin eläinlääkäri tutki nuo valitut elukat järjestään ja kirjoitti lailliset passit. Kärripoika piirsi sitten sinuuperivärillä elukkojen lanteille ostajan nimimerkin. Karjapaimenet ovat näet kaikki kirjoitustaitoisia.

Jo kuului hevosen kavioiden töminää. Mies saapui paikalle. Aamutuuli oli puhaltanut humalan päästä, ja nopea ratsastus oli karkoittanut unisuuden. Reippaasti hän hyppäsi alas hevosen selästä vähän loitompana majasta ja talutti ohjista ratsunsa perille.

Isäntäpaimen astui vastaan majan edustalla.

— No, sinä kylänkulkuri — yölepakko! Toipa sinut lempo viimein kotia!

Paimen ei puhunut sanaakaan, riisui vain satulan hevosen selästä ja suitset päästä. Hevonen oli ihan valkoisena vaahdosta lautasilta; hän hieroi nyt turkin liepeellä vaahdon pois, pyyhki hevosen joka paikasta ja pani sitten riimun päähän.

— Missä olet tähän asti mässäännyt? Senkin kuvainen! Tulee koko tuntia myöhemmin kuin herrat, joita olisi pitänyt saattaa tänne. Maankulkuri!

Mies ei vastannut sanaakaan. Hääräili vain hevosensa kanssa. Asetteli satulaa ja ajoneuvoja nauloihiinsa.

Isäntä ärjyi vielä kovempaa, ihan veripunaisina kasvot hohtivat.

— Etkö vastaakkaan puheeseeni? Vai pitääkö aukaista korviasi?

Nyt paimen virkahti:

— Tiedäthän, että minä noille puheille olen kuuro.

— Senkin hirtehin! En ole tässä sinun pilkattavanasi. Etkö näe, että on jo selvä päivä?

— Onko sekin minun syyni, että aurinko on nousnut?

Herrat alkoivat nauraa. Isännän vain yltyi kiukku.

— Kuules, laiskuri! Älä sinä virnistele, taikka tartun niskaasi ja mankeloitsen sinut kuten vanhan rievun.

— Siihen on minullakin jotain sanomista.

— Ei ikänä mitään, vintiö, — isäntäkin jo remahti nauruun. — Puhukoon tuon kanssa ihmisten lailla joka taitaa!

Tallimestari luuli osaavansa puhua miehen kanssa ihmisten lailla.

— Tehän olette aika hevosemies. Kumma, kun ei teitä viety husaariksi. Mikä mahtoi olla vikana, kun ei teitä kutsunnassa hyväksytty.

Paimen loi kysyjään karsaan katseen. Ei talonpoikaiset pidä tuollaisista utelemisistä.

— En kelvannut sotamieheksi —kun nenässäni on kaksi reikää.

— Puhumaan tuolle järkeä! — murahti isäntä. — Laita itsesi, junkkari, juottamaan! Vaan ei! Mitä sanonkaan? Etkö tiedä työtäsi? Oletko vieläkin pöhnässä? Etkö näe, että lehmät jo ovat karsinassa? Kukas tuo sonnin?

Ei sonnina tuo karjasta mikä nahjus hyvänsä, miestä siihen tarvitaan. Laczan Franssi on siihen koko

mestari. Silitellen ja mairitellen hän houkuttelee laumasta mukaansa tuon valitun sonnin, joka kuuluu herra Sajgatón karjaan, niin koreasti kuin pienen karitsan ja asettaa sen herrojen eteen. Pulska on elukka, järeä pää, ulospäin kaareutuvat sarvet, mustat renkaat suurten silmien ympärillä. Sävyisästi se antaa paimenen raappia pörheätä otsaansa, karkealla kielellään hänen käsiänsä nuollen.

— Eläin on vasta kolmastalvinen, — vakuutti isäntäpaimen.

Maalari käytti tilaisuutta hyväkseen; piirsi taas luonnoksen sarvipäätä ja sen paimenesta. Noin piti seistä, näin pitää kättä sarvien kohdalla, komensi hän miestä. Tämä taas ei ensinkään ollut tottunut mallina seisomaan. Se koski hänen kunniaansa.

Kun malli käy kärsimättömäksi, niin on tottuneen maalarin tapa huvittaa häntä hauskoilla kaskuilla. — Herrat menivät sillä aikaa katsomaan karjalaumaa.

— Sanokaapas, ystäväni, herra paimen, onko totta mitä olen kuullut, että paimenet osaavat pettää ostajia karjakaupoissa?

— On se. Nytkin isäntäpaimen herroja peijasi. Sanoi sonnin olevan kolmas talvisen, mutta nähkääs, herra maalari, eihän sillä ole enää etuhampaitakaan yläleuassa.

Näin sanoen hän aukaisi sonnin suun näyttääkseen, että puheessa oli perää.

Maalari taukosi heti piirtelemästä luonnoskirjaansa.

Oikeudentunto on väkevampi taiteilijan innostustakin.

Hän sulki heti albuminsa, sanoen työn olevan valmiin, ja läksi hakemaan matkatoveriansa, joka aitauksen luona katseli toisten herrain kanssa myytäviksi valituita lehmii. Tälle hän ilmaisi tuon keksimänsä salaisuuden.

Tuosta jo tallimestarikin kauhistui. Hän avasi kolmen neljän lehmän suuta.

— Kuulkaa! Isäntä! Itse huomautitte, että karjapaimenet mielellään kaupoissa vähän ostajaa pettävät. Minä en anna itseäni pettää. Nämä valitsemanne elukat ovat kaikki niin vanhoja, ettei yhdelläkään enää ole yläleuassa etuhampaita.

— Tuon kaskun kyllä ymmärrän, hyvä herra. Sen luin muutamasta menneenvuotisesta kalenterista. Narrasivat ranskalais-saksalaisessa sodassa erästä kenraalia, joka ei tiennyt, että sarvikarjalla ei ole etuhampaita yläleuassa.

— Eikö? — tokaisi tallimestari kovasti kummastellen, ja kun tohtorikin vielä vakuutti asian niin olevan, niin tuopa vasta hänestä oli ihmeellistä.

— Mistäs minä tiedän minkälainen hammasrivi naudalla on? En minä ole mikään härkäin hammaslääkäri. Hevosten kanssa olen kaiken ikäni otellut.

Mutta jollekin piti hänen purkaa sappeansa, kun näin oli joutunut kiikkiin. Ärjäisi maalarille, miksi hän oli tehnyt hänelle tämmöisen kepposen. Sellaisesta hän pyysi päästä.

Maalari puolestaan oli siksi hienotunteinen, ettei ilmoittanut, miten paimen oli häntä itseä pettänyt.

Sanelemisesta teki lopun kärripojan kunnioittava ilmoitus, että aamiainen oli valmis.

Kärripoika on paimenten kokki. Tällä välin oli hän valmistanut pustalaisten aamiaisen, jauhovelliä. Keittiöstä hän kantoi suuren vellipadan ulos ja asetti sen kolmijalkaiselle penkille. Herrat asettuivat ympärille, kukin sai käteensä ison tinalusikan, jolla sai padasta pistää suuhunsa. Hyväksi kehuivat keittoa. Kun herrat saivat kyllänsä, tuli isännän ja paimenten vuoro, jotka hyvästi pataa tyhjensivät. Mitä pohjaan jäi, sen sai poika.

Herra Sajgató sillä aikaa keittiössä valmisti "unkarilaista kahvia". Sitä on jokainen saanut maistaa, joka on pustalla käynyt. Unkarilainen kahvi on kuumennettua viiniä, johon pannaan ruskeata sokeria, kanelia ja ryytineilikoita mausteeksi. Se maistuu mainiosti tuollaisen varhaisen retkeilyn jälkeen pustalla.

Poika sitten tyhjensi padan, pani siihen jälleen vettä ja asetti tulelle.

Kun herrat palaavat kävelyltä, niin on gulyáskeitto valmis.

Se vasta on herkkua se.

Franssi on seurueen oppaana näyttämässä herroille pustan merkillisyyksiä: tuulensuojaa ja aidalla

varustettua elukkain hautuumaata.

— Nähkääs, kun ennen vanhaan hyvään aikaan elukka kuoli, niin se jätettiin siihen paikkaan; korpit pian tulivat joukoittain pitämään raadosta hellää huolta, mutta nyt, kun järjestys vallitsee maassa, on laki sellainen, että elukan kuolema pitää ilmoittaa tohtorille, joka tulee sitä tarkastamaan; hän panee kirjaan, mihin tautiin se on kuollut, ja käskee, että raato on haudattava kaikkinsa maahan. Mutta meikäläiset pitävät tuhlaamisena panna kuoppaan niin paljon kaunista lihaa; sentähden me usein viillämme kauniita reisikappaleita niistä, paloitamme ne pieniksi, kiehautamme vähäsen ja levitämme ne sitten liinaselle kuivumaan majankatolle auringonpaisteeseen. Sitten kootaan ne säkkiin. Kun keitetään gulyáslihaa, niin ottaa joka mies kourallisen tuota kuivattua, paloiteltua lihaa ja heittää yhteiseen pataan.

Maalari katsoi suurin silmin paimeneen ja kääntyi sitten isännän puoleen.

— Kuulkaas, isäntä! Onko tuon teidän paimenenne tapana puhua joskus tottakin?

— Sangenpa harvoin. Mutta tällä kertaa hän puhui kirkkaan totuuden.

— Siinä tapauksessa sanon suuret kiitokset teidän liharuuallenne.

— Ei teidän ollenkaan tarvitse sitä pelätä. Ei siinä ole mitään vikaa. Tapa on ollut tämmöinen siitä asti, kuin Jumala on tämän Hortobágyin näin tasaiseksi luonut. Katsokaas noita miehiä! Jok'ainoa on terve ja voimakas poika. Ja he ovat kaikki raadonlihalla kasvatetut. Herrat tiedemiehet puhukoot mitä tahansa. Ei magyari niistä piittaa.

Tämän selityksen kuultuaan tallimestari kielsi mähriläisiä ajomiehiänsä syömästä paimenten lihakeittoa.

— Mutta kenties tuo veitikka on keksinyt jutun vain pelottaakseen meitä ruuan äärestä ja saadakseen sitten makeasti nauraa meille. Pianpa nähdään, syökö tohtori tuota. Hän kai tuntee asian oikean laidan, puheli maalari toverillensa.

Nyt alkoi taivaan laidassa näkyä kangastus.

Ihanneunelmat toteutuneina!

Taivaanrannalle ilmestyy meri, korkealle kohoavat laineet kiitävät nopeasti idästä länteen, kummut muodostuvat saariksi, kitukasvuiset akaasiapuut suuriksi metsiksi. Etäämpänä näkyy jono laiturilla käyviä härkiä. Mereltä näkyy lähenevän haaksia, mutta kun ne saapuvat rantaan, niin ne muuttuvat hevosiksi. Idän kulmalla on näin auringon noustua kangastus mahtavinta. Kokonaiset kaupungit ja kylät (Nádudvar, Nagy-Iván) ilmestyvät ylös ilmaan niin lähelle, että kaukoputkella saattaa erottaa kadulla rattaat ja hevoset; talojen ja katujen rivit kuvastuvat ylösalaisin lainehtivassa satumeressä, vaikka nuo paikat epäselvällä ilmalla ovat alapuolella näköpiiriä.

— Matkikoon tuota saksalainen, jos taitaa! — ylvästeli herra Sajgató ihmettelevälle seurueelle.

Maalari kynsi epätoivoisena tukkaansa.

— Tuollaista pitää nähdä! Jota ei voi kankaalle kuvata! Mitä tuo on? — kyselee hän jokaiselta järjestään.

Isäntäpaimen selittää sen olevan kangastusta.

— Mitä on tuo "kangastus"?

— Se on Hortobágyin pustan kangastusta.

Frans Lacza osaa selittää paremmin kuin isäntä.

— Kangastus on Jumalan ilme, jonka annetaan näkyä sentähden, ettei paimenten tulisi ikävä päiväkausia pustalla elellessään.

Viimein kääntyi maalari tohtorin puoleen pyytäen, että tämä selittäisi kangastuksen synnyn.

— Minä tunnen vielä vähemmin tuota ilmiötä. Olen sentään lukenut Flammarionin teoksen ilmakehästä; siinä hän myöskin selittää kangastuksen eli "fata morgana" ilmiön, joka esiintyy Afrikan hiekka-aavikoilla, Jäämeren rannikolla, Orinokon seuduilla ja Sisiliassa. Olen myöskin lukenut Humboldtin kuvauksen fata morganaasta, mutta Hortobágyin kangastuksesta ei tiedemiehillä ole aavistustakaan. Ja kuitenkin näkee sen täällä jokaisena kuumana ja selkeänä kesäpäivänä aamusta iltaan. Unkarin suurenmoisia luonnonilmiöitäkin tiedemiehet halveksivat.

Tohtori tuli hyvälle tuulelle, kun sai tilaisuuden purkaa katkeruuttansa vierasten kuullen. Mutta hänellä ei ollut enää aikaa ihannella luonnonilmiöitä, hänen kun oli kiiruhtaminen takaisin Mátan kylään, missä oli eläinsairaala ja apteekki. Hän lausui jäähyväiset herroille, nousi kiesseihinsä ja lähti kotimatkalle.

Karjalauma oli vetäytynyt kauas pustalle; paimenet ajoivat sitä yhä edemmäs. Lähempänä oli tosin ruoho rehevämpää, mutta juuri sentähden täytyi keväästä ensin syöttää kaukaisemmat, alunaperäiset laitumet, sillä kun kesällä päivä polttaa siellä nurmen, niin jää multapohjainen, parempi laidun karjalle. Lauman ja myytäväksi erotetun karjan välillä olivat jäähyväiset sangen sydämelliset.

"Aivan kuin druidien ja valkyriain kuoro!"

Tallimestari suoritti nyt asian rahallisen puolen ja teki suunnitelman paluumatkaa varten. Herra Sajgató sai hinnan myymästään karjasta ihka uusissa seteleissä, jotka hän muutta mutkitta pisti takkinsa povitaskuun. Vieras herra katsoi sentään kohtuulliseksi huomauttaa, että olisi ehkä täällä pustalla parasta varoa rahojansa. Siihen vastasi porvari oikealla debreczeniläisten hitaisuudella:

— Hyvä herra! Minua on tosin jonkun kerran eläissäni petetty ja on minulta joskus varastettu, mutta ei minulta vielä ole varas vienyt eikä lurjukset ole minua pettäneet, vaan ne ovat olleet kunniallisia ihmisiä, jotka ovat osanneet pettää ja varastaa.

Ostaja antoi isäntäpaimenelle myöskin juomarahaa.

— Vielä pari sanaa, kunnioitettava herra, — lausui nyt isäntä. — Jos toiste joskus joudutte lehmiä ostamaan, niin ottakaa mukaan vasikatkin. Tämä on minun ystävällinen neuvoni.

— En minä huoli noista huutavista vaivaisista! Pitäisikö vielä vuokrata rattaat noita varten.

— Kyllä ne omin neuvoin kulkevat.

— Mutta viivyttävät kulkua. Joka askeleella seisottavat lehmiä, kun tahtovat imeä. Ja pääasia tiedänmä onkin, että herttua ei olekkaan tätä karjaa ostanut tehdäkseen kokeita puhtaalla unkarilaisella rodulla, vaan sekoittaakseen sitä espanjalaisen rodun kanssa.

— Se on toinen asia.

Ei siis ollut muuta, kuin lähteä ostettua karjaa viemään uutta kotoa kohden. Kauppakirja tehtiin ja allekirjoitettiin, komisarius antoi myötä seuraavalle paimenelle passin. Tämä pisti asiapaperit eläinlääkärin antamien todistusten kanssa yhteen povitaskuunsa; härän kaulaan hän ripusti kellon, sitten hän kääri viittansa myttyyn ja sitoi sen härän sarvien väliin, satuloitsi hevosesensa ja astui selkään sanottuansa jäähyväiset toisille tovereille.

Isäntäpaimen antoi hänelle eväspussin, jossa oli silavaa, vehnäleipää ja sipulia koko viikoksi. Aina Miskolcziin pitäisi riittää. Sitten hän antoi neuvoja matkalle. Ei ole hyvä kulkea Csegeen päin, sillä siellä on näin kevätvesien aikana paljon rapaa. Matkalla sopii levähtää tuon pienen metsikön laidassa. Tisza-virran yli tulee mentäväksi lautalla; jos vesi on korkealla, on parempi odotella lauttamiehen tuvalla ja antaa elukoille heiniä kuin joutua niiden kanssa vaaraan.

Sitten hän kehotti kummipoikaa kunnostamaan itseänsä vieraalla maalla. Ei saa tuottaa Debreczenin kaupungille häpeätä; totella tulee isäntäväkeä, ei esiintyä ylpeänä, ei unhottaa unkarinkieltä eikä hyljätä uskoansa; käydä ripillä suurina juhlina, säästää kokoon mitä ansaitsee; jos menee naimaan, niin pitää vaimoansa hyvänä, antaa lapsille unkarilaiset nimet, ja kun aika myöten antaa, niin kirjoittaa muutama rivi kummisedälle, kyllä hän maksaa postirahan.

Täten antaen lähtösiunauksen laski isäntäpaimen kummipoikansa menemään.

Molemmat mähriläiset miehet saivat toimekseen ajaa aitauksesta päästettyä karjaa matkalle aiottuun suuntaan.

Heti vankeudesta päästyään jok'ikinen elukka luonnollisesti juoksemaan mikä minnekin, ja kun mähriläiset koettivat niitä kepillä ohjata oikealle suunnalle, niin ne asettuivat vastarintaan, uhaten puskea; sitten ne kaikki taas tahtoivat palata takaisin aitaukseen jääneiden vasikkojensa luo.

— Mene ja auta noita muukalaisia, — puhui isäntä paimenelle.

— Läiskäyttäkää niiden joukkoon tuolla piiskallanne! — kehotti maalari.

— Mitä hittoa! — murahti paimen; — siitähän koko karja karkaisi hujan hajan. Ei ne hevosia ole!

— Enkö sanonut, että lehmät pitää sitoa parittain sarvista toisiinsa, — huuteli tallimestari.

— Hyvä on, antakaa vain minun haltuuni asia.

Paimen vihelsi kerran, niin jo hyppäsi esille majan takaa pieni paimenkoira ja rupesi kovasti haukkuen kiertämään hajaantunutta laumaa, ajoi tuotapikaa taas kokoon erilleen menneet lehmät, vastahakoisia sääriin puraisten. Ei aikaakaan, niin oli lauma taas koossa ja läksi hyvässä järjestyksessä liikkeelle kellokkaan perässä. Nyt paimenkin karahutti karjan perään, kehotellen lehmiä menemään kutakin nimeltänsä mainitsemalla: "Kultaruusu hei! Kirjo hei! Koriapää hei!" Hän tunsikin kaikki neljäkolmatta nimeltä, ja ne kuuntelivat hänen ääntänsä. Sonnin nimi oli "Ylpeä".

Näin komennettuna kulki karja tasaisesti edelleen pitkin tasankoa. Herrat katselivat kauan sen kulkua, kunnes joukkio saapui tuon lainehtivan satumeren rannalle. Siellä elukat yhtäkkiä kasvoivat jättiläissuuriksi; ne eivät näyttäneet enää lehmiltä, vaan jonkinlaisilta mammut-eläimiltä; väri kävi mustaksi, jalat venyivät kauhean pitkiksi, ja pian ilmestyi kunkin kohdalle ylösalaisin käännetty lehmänkuva, joka varjona seurasi mukana. Vähitellen etummaisimmat lehmät alkoivat hälvetä näkyvistä, ja vihdoinkin katosivat ne kaikki, vain nuo ylösalaisin olevat varjokuvat vielä näkyivät, jalat liikkuen päin taivasta. Paimen, mähriläiset miehet ja koira samoin näkyivät kulkevan mukana, pää alaspäin. Maalari makasi pitkällänsä, sätkien käsillään ja jaloillaan.

— No jos minä tuota rupean kertomaan Wienin taiteilijaklubissa, niin ne heittävätkin minut ulos ovesta.

— Se oli huono merkki. Mutta onpa rahat jo minulla taskussa.

— Mutta karja ei vielä perillä, murahti isäntäpaimen.

— Kumma kun ei kukaan kekseliäs mies ole yrittänyt vuokrata tuota teatteria, — tuumi tallimestari.

— Me emme antaisi! — vakuutti herra Sajgató tuimasti. — Veisivät kyllä Wieniin, jos kävisi laatuun, mutta Debreczenin kaupunki kun ei anna.

IV.

Eläinlääkärin kiessit kulkivat hyvää vauhtia pitkin pusta. Ei tarvittu käskyjä eikä piiskaa hevoselle; se osasi jo läksynsä ulkoa. Tohtori otti esille muistiinpanovihkosensa ja rupesi siihen kirjoittelemaan ja laskujansa tekemään.

Mutta katsahtaessaan taas kerran eteensä havaitsi hän muutaman hevospaimenen tulevan täyttä laukkaa ratsastaen vastaansa.

Se oli niin vimmittua juoksua, kuin olisi ollut hulluna sekä mies että hevonen. Äkkiä käänsi ratsu juoksunsa häntä kohden, mutta sitten se kyyristyi, kavahti pystyyn ja poikkesi taas syrjään toiselle suunnalle. Ratsastaja istui selässä, pää takakenossa, selkä kaarella, pitäen ohjista kaksin käsin. Hevonen puisteli päätä ja hirnahteli aivan kuin peloissaan.

Tohtori tarttui heti ohjiin ja piiskaan, koettaen saavuttaa ratsastajaa.

Päästyänsä lähemmäksi hän tunsikin hevostiehen. Se oli Santeri Decsi.

Tämä näytti tuntevan hänet, koska höllitti ohjia ja päästi hevosensa juoksemaan tohtoria kohden.

Viisas eläin tuli huohottaen ja pärskyen suoraan tohtorin hevosta kohden ja saavuttuaan viereen se seisautti itse. Se vavahteli ja hirnahteli, ikäänkuin olisi tahtonut saada jotain puhutuksi.

Mies vain istui yhä selkä kaarella, kasvot taivasta kohden; kädet eivät enää olleet suitsissa, mutta jalat pusersivat tiukasti hevosen kylkiä.

— Santeri! Kuules, Santeri! — huusi tohtori.

Mies ei näyttänyt kuulevan puhuttelua, taikka jos kuuli, niin ei saattanut puhua.

Tohtori hyppäsi alas rattailtaan, meni hevosen luo, tarttui miehen vyötäisiin ja nosti hänet alas satulasta.

— Mikä sinua vaivaa, Santeri?

Mies ei vastannut. Suu oli tiukasti kiinni, pää taakse vääntyneenä, rinta huokui nopeasti, ruumis oli

taaksepäin kaaressa. Silmät tuijottivat kamalasti selkiselällään, niistä näkyi jonkinlainen hullaantuneen loiste, joka oli sitä kamalampi, kun silmäterät olivat auenneet luonnottomasti suuriksi.

Lääkäri laski miehen nurmelle maata ja rupesi häntä tutkimaan.

— Valtimo lyö väliin nopeasti, väliin miltei seisahtuu, silmäterät ovat väljenneet, leuat ovat suonenedosta lukossa, vartalo jäykistyneenä. Tämä mies on saanut myrkkyä. Kasvimyrkytystä tämä on.

Hortobágyin majatalon ja Mátan kylän välisellä lakeudella tohtori tapasi hevospaimenen. Luultavasti oli tämä matkalla kylään, mutta myrkky oli ruvennut tiellä vaikuttamaan. Niin kauan kuin hän vielä tajusi, koetti hän kaiketi kiiruhtaa kylään, mutta kun häntä rupesi kouristamaan, niin tuimat tuskat ihan tekivät hänet tajuttomaksi, jotta hän ei tiennyt mitä teki, vaan käsiensä liikkeillä saattoi hevosenkin hullaantumaan. Siltäkin jo vaahto suusta valui.

Tohtori yritti nostaa hevospaimenta rattaillensa. Mutta mies oli liian raskas, hän ei jaksanut nostaa häntä niin korkealle.

Mutta häntä ei liioin voinut jättää tänne pustalle, sillä ennenkuin tohtori ehtisi tuomaan apua, olisivat kotkat ja korpit jo voineet raadella miehen.

Hevonen katsoi viisaasti tohtoriin; puheen ahjaa vain puuttui. Painoi päänsä aivan lähelle isäntäänsä ja päästi lyhyen, katkonaisen hirnahduksen.

— No, auta sinäkin! — äännähti tohtori.

Miksei hevonen olisi tuota ymmärtänyt? Pustan ori! Sillähän oli kolme neljännestä ihmisen sielua! — Nähdessään tohtorin yrittävän saada isäntää nostetuksi ylös tarttui se hampaillaan hänen liiviinsä ja nosti hänet kauniisti maasta. Siten saatiin sairas yhteisin voimin rattaille.

Tohtori sitoi ratsun marhaminnalla kiinni rattaiden perään ja lähti ajamaan kylää kohden.

Siellä on sairaala ja apteekkikin. Tosin vain hevosia ja lehmikarjaa varten. Ja tohtori oli itsekin vain eläinlääkäri.

Mutta tällaisessa tapauksessa tulee jokaisen auttaa ken vain taitaa.

Se juuri tässä on kysymys, taitaako hän.

Ensiksi olisi selko saatava, mikä myrkky on tehnyt työtään, strykniini vaiko belladonna.

Väkevä kahvi ei ainakaan ole vahingoksi.

Heti perille päästyään huusi tohtori renkiänsä ja emännöitsijäänsä.

Kahvi oli valmista; tarvittiin vain ihmisapua, jotta saataisiin sitä sairaan sisään. Leuat olivat niin lujasti lukossa, jotta puupalikalla piti avata hampaita sen verran, että sai kahvin kaadetuksi kurkkuun.

— Pään ympäri kylmiä kääreitä ja vatsalle sinappilaastaria, — määräili tohtori, ja kun hänellä ei ollut ketään, joka olisi näitä määräyksiä toimeenpannut, niin hän teki nekin itse. Sillä välin hän jakeli käskyjä palvelijalleen sekä kirjoitti myöskin kirjettä pöydän ääressä.

— Kuuleppas! Ota nyt tarkasti vaarin, mitä sanon. — Ota kiessit ja aja joutuin Hortobágyin krouville ja anna tämä kirje sen isännälle. Jos häntä ei sattuisi itseä olemaan kotona, niin sano suusanallisesti hänen kuskillensa, että minä käsken hänen heti paikalla valjastaa hevoset parasten ajopelien eteen ja niin joutuin kuin mahdollista rientää viemään tätä sinetillä varustettua kirjettä kaupunkiin. Siellä hänen pitää mennä piirilääkäriin luo ja tuoda hänet tänne kylään. Minä olen näet vain eläinlääkäri, eikä minun ole lupa parantaa muita luontokappaleita kuin järjettömiä. Kohtaus kaipaa joutuisaa apua. Tohtori tuo lääkkeetkin mukaan. Käske myöskin krouvarin tytön antaa sinulle mukaan kaikki paahdettu kahvi, mitä siellä talossa on. — Sillä aikaa, kunnes kaupungista lääkäri ehtii tänne, pitää antaa sairaalle väkevää kahvia. Koeta nyt vain joutua ja tule pian takaisin.

Renki käsitti asian ja rupesi tekemään lähtöä. Väsynyt kimo ei edes huoahtaa saanut, kun jo taas piti lähteä lönkkäämään majatalolle.

Neiti oli paraikaa kuistin edustalla viiniköynnöksiä kastelemassa, kun renki ajoi krouvin eteen.

— Mikä sinut moisella kiireellä tänne tuopi, Tahvo? — kysäisi tyttö.

— Minulla olisi kirje isännälle.

— Häntä nyt tuskin saa puhutella, sillä hän on paraikaa ajamassa takaa mehiläisparvea uuteen

pesään.

— Mutta se sisältää käskyn tohtorilta, että pitäisi heti valjastaa hevoset ja lähteä noutamaan piirilääkäriä kaupungista.

— Onko sairaita talossa? Kuka siellä on vilustunut?

— Ei se ole meidän väkeä; tohtori sen tapasi pustalla. Se on hevospaimen Santeri Decsi.

Tyttö kiljahti kovasti, ja vesikannu putosi kädestä.

— Santeri? Hänkö sairaana?

— On niin sairaana, että tahtoo vain kiivetä seiniä ylös ja pureskelee tuskissaan vuodettansa. Hänet on joku myrkyttänyt.

Tyttö piti ovesta kiinni kaksin käsin, jottei olisi kaatunut maahan.

— Meidän tohtori ei oikein tiedä, mikä paimenen on tullut, sentähden käski hän hakea tohtorin kaupungista häntä tutkimaan.

Tyttö höpisi jotakin, josta ei voinut saada selkoa.

— Päästäkää nyt edes sisään, älkää siinä olko oven suussa, jotta pääsen isännän puheille.

— Ettekö tiedä, mikä häntä vaivaa? — änkytti tyttö.

— Teille tohtori käski sanoa, että antaisitte minulle kaiken paahdetun kahvin, mitä teillä talossa on; hän lupasi antaa sitä Santerille sillä aikaa, kunnes lääkäri saapuu rohtojen kanssa, sillä ei ole oikein tietoa, minkälaista myrkyä miesparka on saanut.

Renki riensi hakemaan isäntää.

— Ei ole tietoa mitä myrkyä on saanut, — kuiskasi tyttö itseksensä. — Minäpä tiedän! — Entä jos se olisi hänen surmansa? — Minä voisin ilmoittaa sen tohtorille, niin hän heti tietäisi mitä sairaalle pitäisi antaa.

Hän juoksi kamariinsa, avasi piirongin laatikon ja otti sen pohjalta esille tuon velhojuuren, joka on ihan ihmisen näköinen. Sen hän pisti taskuunsa.

Kirottu olkoon, joka antoi tuon huonon neuvon! Kirottu olkoon sekin, joka sen otti vastaan!

Sitten hän rupesi joutuin paahtamaan kahvia. Kun renki palasi puutarhasta, missä hänen ensin oli täytynyt auttaa isäntää mehiläisparven kiinniottamisessa, niin oli työllä jo läkkirasia täynnä paahdettua ja jauhettua kahvia.

— Antakaa nyt tänne tuo kahvirasianne!

— Minä tulen mukaasi.

Renki oli viisas mies, äkkäsi asian laidan.

— Älkää tulko sinne; teidän ei olisi hyvä nähdä Santeri Decsiä sellaisessa tilassa. Oikein hirvittää nähdä hänen tuskiansa. Eikä tohtori teitä hänen luoksensa päästäisikään.

— Tahdon vain puhua tohtorin kanssa.

— Kukas sillä aikaa on täällä vieraita vastaan ottamassa?

— Onpa täällä piika ja juoksupoika. Pitäkööt siitä huolen sillä aikaa!

— Mutta pyytäkää ainakin lupaa arvoisalta isännältä.

— En pyydäkään. — Hän ei kumminkaan päästäisi. — Pois tieltä nyt siitä!

Näin sanoen tuuppasi hän syrjään ällistelevän rengin ja syöksyi pihalle; yhdellä hyppäyksellä hän nousi kiesseihin, tarttui ohjiin ja piiskaan, läjähytti kerran selkään kimoa, joka lähti juoksemaan niin kovaa kuin vain jaksoi.

Jäljelle jäänyt renki huuteli läähättäen hänen peräänsä:

— Neiti! Klaara! Pysähtykää! Älkää hullutelko!

Ja renki juoksemaan perässä, minkä jaksoi. Vasta sillalla hän saavutti hevosen, kun tämä väsyneenä vastamaassa hiljenti juoksunsa käynniksi; siinä hän pääsi nousemaan rattaille.

Kimoparan selkä ei ollut moneen herran aikaan saanut tuntea niin monta piiskaniskua kuin tällä matkalla. Saavuttuansa kylän kumpujen luo se ei enää jaksanut muuta kuin kävellä.

Tyttö jo malttamatonna hyppäsi alas rattailta ja riensi juosten, kahvirasia kädessä, apilapellon poikki tohtorin asunnolle.

Läähättäen, hengästyneenä hän saapui perille.

Ikkunasta huomasi tohtori tytön tulevan ja meni häntä vastaan. Etehisessä hän tapasi hänet.

— No-no, Klaara! Kuinka te itse tänne?

— Miten Santeri jaksaa? — ehätti tyttö kysymään.

— Santerin on asiat huonosti.

Läpi suljetun oven saattoi tyttö itsekkin kuulla sairaan vaikerruksen ja ähkynän.

— Mitä on tapahtunut?

— En tiedä itsekään. En tohdi ruveta häneen.

— Mutta minä tiedän, mikä häntä vaivaa. Hänelle on annettu juoda jotain. Eräs häijy tyttö on antanut. Tiedän kuka se olikin. Jotta mies paremmin häneen rakastuisi, sekoitti hän erästä ainetta hänen viiniinsä; siitä se kipu tuli. Minä tiedän kuka sen työn teki, tiedänpä senkin, mitä ainetta se oli.

— Neiti! Älkää puhuko pahaa! Se on raskas syytös. Se pitää myöskin näyttää toteen.

— Täss' on todistus.

Nyt veti tyttö taskustaan esille myrkkijuuren ja ojensi sen tohtorin eteen.

— Ai-ai! — tohtori kauhistui. — Tämä on "atropa mandragora". Sehän on kuolettavaa myrkkyä.

Tyttö nosti molemmat kädet kasvoilleen.

— Enhän minä tiennyt, että se oli myrkkyä!

— Klaara! Älä peljätä minua taikka hyppään ulos ikkunasta. Ethän vain itse ole myrkyttänyt Santeria?

Tyttö nyökkäsi myöntäen.

— Mitä hittoa sillä tarkoitit?

— Hän oli niin armoton minua kohtaan; ja eräs mustalaisakka oli uskotellut minulle, että hän tulee myöntäväisemmäksi, kun liotan tätä hänelle viiniin.

— Kas niin vaan! Senkin vietävät naiset! Kuka teidän käskee seurustella mustalaisakkojen kanssa? Ette käy koulua, niissä opettaja teitä opettaisi tuntemaan myrkyllisiä kasveja, vaan mustalaisakkojen opissa te käytte. Nyt olet tehnyt poikasi koreasti myöntäväiseksi!

Kiukuissaan hän sinutteli tyttöä.

— Kuoleeko se! kysäisi Klaara rukoilevin katsein.

— Se kyllä olisi omiansa sinulle, että hän kuolisi! Mutta ei se henki hänestä sentään niin vähällä mene.

— Hän virkoo siis? — Tämän lohduttavan sanan kuullessaan tyttö lankesi tohtorin jalkoihin ja tarttuen hänen käteensä rupesi sitä innokkaasti suutelemaan.

— Älä minun kättäni suutele; se on vielä aivan sinappitaikinassa, huulesi vain paisuvat.

Nyt hän rupesi suutelemaan hänen jalkojansa. Ja kun ei tohtori sallinut sitäkään, niin hän suuteli hänen askeleittensa jälkiä, noilla kaunoisilla punahuulillaan suuteli lokaisia jälkiä kivilattialla.

— Nouskaahan nyt seisomaan ja olkaa järkevästi. Toitteko kahvia? Onko se paahdettu? Entäs jauhettu? Hyvä on. Siksi kunnes tohtori saapuu, pitää antaa sitä sairaalle. Olipa hyvä että sanoitte,

minkälaisista myrkyistä mies on saanut. Tiedän mikä on siihen lääke. Mutta sen sanon myöskin teille, senkin hyväinen, että on paras pötkiä paikalla ulos avaraan maailmaan ja kadota näiltä seuduilta kuulumattomiin, sillä tuo teidän tekonne on kuolemanrikos. Piirilääkäri antaa asian ilmi, ja sen tulee varmaan oikeus tutkimaan. Paetkaa siis joutuin tiehenne, ettette joudu kiinni.

— Enkä mene! — vastasi neito, esiliinalla silmiänsä pyyhkien. — Tässä kaulani, sen saavat katkaista; muuta he eivät voi tehdä. Olen rikkonut, siitä rangaistakoon, kuten on laki ja oikeus. Mutta täältä en lähde. Tuo vaikerrus tuolla oven takana sitoo minut tänne lujemmin kuin mitkään jalkaraudat. Sallikaa, herra tohtori, minä pyydän Jumalan tähden, sallikaa minun mennä hänen luoksensa hoitamaan häntä, kastelemaan hänen päätänsä, laittamaan hänen vuodettansa, kuivaamaan hänen hikoavaa otsaansa.

— Mitä ajattelettekaan? Ihan minä joutuisin suoraa päätä hulluinhuoneeseen, jos uskoisin myrkytetyn hoitamisen itse myrkyttäjälle.

Tytön kasvoihin kuvastui näistä armottomista sanoista ääretön sisällinen tuska.

— Siis luulee tohtorikin minut pahaksi ihmiseksi?

Hän katsahti näin sanoessaan syrjään ja havaittuansa ikkunalaudalla tuon tuomansa myrkytöiden, sieppasi sen äkkiä käteensä sekä pisti pääpuolen suuhunsa, ennenkuin tohtori ehti estämään.

— No-no, Klaara! Älkää leikitelkö tuolla velhojuurella! Älkää purko sitä! Heti pois suusta! Antakaa tänne! Enemmän toki annan teille luvan mennä sairaan luo. Mutta se on teille kova paikka, sen sanon edeltäkäsini. Sellaista tuskaa ei saata katsoa heikkohermoiset ihmiset.

— Kyllä tiedän. Renki kertoi jo matkalla kaikki. Sairasta tuskin enää muodosta tuntee, siihen määrään on hän muuttunut. Terveisiin kasvoihin kuuluu olevan ilmestynyt mustelmia; kaunis otsa käynyt kalmankarvaiseksi, kasvoissa kylmää hikeä; silmät seisovat selällään ja tuijottavat lasimaisesti kiiltäen, suu on tiukasti kiinni, ja kun sitä aukaisee, niin tulee ulos vaahtoa, ja sitäpaitsi hän ähkyä ja valittaa, kiristelee hampaitaan, huitoo käsillään, selkä on aivan jäykkänä kaaressa, jotta sitä on surkea nähdä ja kuulla. Mutta se olkoon rangaistuksena minulle! Hänen ähkyntänsä ja valituksensa saavat veitsen lailla sydäntäni leikata. Jollen saa häntä silmin nähdä ja kuulla häntä korvillani, niin näen hänet ja kuulen kumminkin aivan kuin seisaisin hänen ääressänsä.

— No — hyvä. Koettakaa siis! Saa nähdä, oletteko kyllin luja. Kahvineuvot annan nyt teidän haltuunne; saatte keittää väkevää kahvia minkä ennätätte. Mutta jos rupeatte itkemään, niin lykkään teidät ulos ovesta.

Näin sanoen tohtori aukaisi oven ja päästi tytön sisään.

Luotuansa katseen vuoteella makaavaan lemmittyynsä tunsu tyttö maailman mustenevan silmissään. Minkä näköiseksi olikaan tullut pulska mies niin vähässä ajassa, sen jälkeen kuin hänestä erkani! Sitä oli kauheaa nähdä. Ja kahta kauheampi oli sitä näkyä kestää.

Tohtori kutsui sisään renginkin.

Kahvia laittaessaan tyttö koetti tukahuttaa itkua, ja kun kerran pääsi nyyhkytys, niin jo tohtori katsahti häneen nuhtelevasti: ei saanut nyyhkyttää.

Miehet rupesivat levittämään sinappitaikinaa sairaan pohkeille.

— Tuokaa nyt sitä kahvianne. Pitää kaataa suuhun.

Oli siinä tekemistä. Kaikin voimin saivat miehet pitää kiinni sairaan käsistä, jottei hän saanut niillä huitoa ympärilleen.

— No! Klaara! Avatkaa nyt hänen suunsa. Voi, ei se niin vähällä käy! Pitää pistää tuo taltta hampaitten väliin ja sillä aukaista suuta. Älkää peljätkö, ei se teitä syö. Taltta on hänen hampaissaan lujasti kuin hohtimissa.

Tyttö teki niinkuin käskettiin.

— Kaatakaa nyt kauniisti kahvia suuhun. Kas vaan. Olette taitava tyttö. Saan suositella teitä armeliaisuusisareksi tai sairaanhoitajattareksi.

Tytön kasvoista näkyi hymy; mutta sydän oli pakahtua.

— Kun hän vain ei tuijottaisi noin kamalasti silmillänsä minuun.

— Sekö pahimmin koskee? Silmätkö kauhistuttavat? Sen arvaan kyllä itsekin.

Sairas sai nyt vähän helpotusta, ehkä auttoi lääke. Tuskallinen ähkynä hiljeni, ja suonenveto jäsenistä alkoi tauota. Mutta otsa oli tulisen kuuma vieläkin.

Tohtori neuvoi tyttöä, miten pitää kylmään veteen kastettua liinaa asettaa sairaan pään ympäri, kuinka kauan saa sen antaa olla ja kuinka usein sitä pitää muuttaa. Tyttö käsitti neuvot ja totteli.

— Nyt näen, että teillä on vahva luonto.

Ja seurasipa palkintokin.

Sairas näet jo sulki silmänsä ja herkesi tuijottamasta häneen noilla suurilla, peljättävällisillä, jäykkillä silmillään.

Sitten hän jo avasi itse suunsakin; ei tarvinnut enää väkisin sitä aukaista.

Ehkä auttoivat nämä joutuin annetut lääkkeet. Tai ehkei myrkkyyannos ollut aivan suuri. Ainakin oli tuska tullut jo paljon helpommaksi, kun piirilääkäri ehti paikalle. Eläinlääkäri ja piirilääkäri puhuivat keskenänsä latinaa; tyttö ei heidän keskusteluansa ymmärtänyt, sen vain vaistomaisesti aavisti, että hänestäkin oli puhetta.

Piirilääkäri määräili yhtä ja toista, kirjoitti sitten reseptin ja astui heti jälleen rattaille sekä palasi kaupunkiin.

Tullessaan toi hän mukansa santarmin, joka jäi, kun tohtori läksi.

Heti piirilääkärin mentyä ajoivat pihaan toisetkin rattaat. Näillä tuli Hortobágyin majatalon isäntä. Kyseli tohtorilta tyttöänsä.

— Hiljempaa nyt ääntä, arvoisa isäntä. Neiti on viety tutkimusvankeuteen. Näettekö tuota santarmia?

— Sen olen aina sanonut, että hulluja ovat tytöt, kun heiltä kerran järki menee. — Nyt ei minulla ole mitään tekemistä tästedes hänen kanssaan.

Näin tuumien hän ajoi takaisin jäykkänä kuten oli tullutkin.

V.

Koko yön valvoi Klaara sairaan luona. Ketään ei hän päästänyt sijaansa vuoteen ääreen.

Ja hän oli jo valvonut edellisenkin yön.

Mutta ei näin!...

Tämä oli nyt rangaistukseksi...

Tuolilla istuen hän kovan unen rasittamana joskus vähän nukahti, mutta sairaan ähkyntä sai hänet heti taas hereille. Joka kerta kun hän muutti kylmää käärettä sairaan päähän, valeli hän myös omat kasvonsa, jotta pysyisi valveilla.

Kukon ensi kertaa laulaessa sairastunut nukkui virkistävään uneen. Ruumis ojentui suoraksi, ja alkoi kuulua selvää kuorsaamista.

Ensimmältä luuli tyttö tämän olevan kuolemanmerkkejä ja pelästyi kovasti, mutta pian hän tajusi asian oikean laidan, ja mieli muuttui hyväksi. Tuohan oli oikeaa, reipasta kuorsaamista. Vain terve ihminen kuorsailee tuolla tapaa. Ja tällä kuorsaamisella on sekin etu, että hän pysyy paremmin valveilla.

Kun kukko kiekui toista kertaa, oli hän jo nukkunut hyvän aikaa.

Sairas havahti ja päästi kovan haukotuksen.

Jumalan kiitos! Taitaa jo haukotellakin.

Kouristukset olivat loppuneet. Kaikki, jotka ovat saaneet kärsiä kouristuskohtauksia, tietävät miten

tekee hyvää, kun saa niiden tauottua oikein sydämen pohjasta haukotella.

Tyttö aikoi antaa sairaalle vieläkin kahvia, mutta tämä käänsi päänsä pois päin ja äännähti: "vettä".

Tyttö koputti ovelle herättäen tohtorin, joka makasi viereisessä huoneessa, kysyäkseen saako sairaalle antaa vettä, kun se sitä pyytää.

Tohtori nousi ja astui sisään, yönuttu yllä ja tohvelit jalassa, tahtoen itse nähdä sairasta.

Hän oli tyytyväinen hänen tilaansa.

— Hyvin ovat asiat. On hyvä merkki, että hänen jo on jano. Saatte antaa hänen juoda niin paljon kuin hän vain tahtoo.

Sairas joi melkein koko karahviinin. Sen jälkeen hän nukkui aivan hiljaa.

— Nukkuu vanhurskasten unta, — virkkoi tohtori. — Nyt saatte, Klaara, mennä itsekin maata; siellä emännöitsijän kamarissa on valmis vuode. Minä jätän oven tänne auki ja pidän vaaria sairaasta.

Tyttö taas nöyrästi rukoilemaan:

— Antakaa minun jäädä tänne. Painan pääni pöytää vasten ja nukahdan siten hetkiseksi.

Hän saikin jäädä.

Kun tyttö heräsi, oli jo kirkas päivä ja varpuset tirskuittelivat ikkunan alla.

Sairas jo nukkuessaan näki untakin.

Suu oli auki, huulet liikahtivat. Hän naurahti unissaan.

Silmiänsäkin koetti raottaa, mutta se tuntui vielä vaikealta, koska ne taasen sulkeutuivat. Mutta huulet tuntuivat kuivilta, näytti janottavan.

— Annanko vettä? — kuiskasi tyttö.

— Anna, — ehätti sairas, silmät ummessa.

Hän vei hänelle vesiastian.

Mutta ei ollut vielä voimia käsissä sen vertaa, että olisi itse saattanut nostaa astiata huulillensa, vaan piti juottaa ja nostaa vielä päätäkin koholle.

Hän oli puolittin nukuksissa koko tämänkin ajan.

Kun pää taas vaipui vuoteelle, alkoi hän hyräillä — ehkä se oli vain jatkoa sille nuotille, minkä hän oli jo unissaan alkanut. Se oli vallaton laulu:

"Thana on maailma, magyarien neidot ruusunkukkia..."

VI.

Parin päivän kuluttua oli sairas jo jalkeilla. Tuollainen pustalla kasvanut "rautajätkä" ei kauan sairastele, kun kerran oli taudin voittanut. Hän kammoo vuodetta. Jo kolmantena päivänä Santeri ilmoitti tohtorille aikovansa palata tammakartanoon, missä oli palveluksessa.

— Odotappas hiukkasen, Santeri. Täällä on vielä yksi, jolla olisi sinulle asiata.

Tämä yksi on tutkijatuomari.

Kolmantena päivänä ilmoituksen tekemisestä tuli virkamies notariuksen ja santarmin kanssa Mátan kylään laillista tutkimusta toimittamaan.

Syyteenalaista tyttöä oli jo kuulusteltu. Hän oli kertonut suoraan kaikki, kuten on tapahtunut, ei kieltänyt mitään eikä tuonut esiin puolustukseensa muuta kuin sen, että hän rakasti niin paljon Santeria ja tahtoi, että tämäkin häntä rakastaisi.

Tämä kaikki oli jo pöytäkirjaan merkitty ja allekirjoitettu. Vielä oli tekemättä myrkynpanijan kuulustaminen yhdessä uhrinsa kanssa, mikä oli toimitettava heti kun tämä sen verran tointui, että jaloillensa kykeni.

Hevospaimen ei ollut koko sairautensa aikana kertaakaan tohtorin kuullen maininnut tytön nimeä. Ei ollut tietävinänsäkään, että hän oli ollut häntä hoitamassa. Ja kun sairas tuli tajuihinsa jälleen, niin ei tyttö liioin enää näyttäytynyt hänelle.

Vastakuulustelun aluksi tuomari luki julki tytön oman tunnustuksen, minkä hän uudestaan todisti oikeaksi siitä mitään muuttamatta.

Nyt käskettiin Santeri sisään.

Saliin astuttuaan rupesi hevospaimen näyttelemään kummaa osaa.

Esiintyi niin veijarimaisesti kuin olisi ollut näyttelijän opissa teatterissa. Kun piirituomari kysyi hänen nimeänsä, niin hän viskasi vastauksen yli olkansa:

— Santeri Decsi on kunniallinen nimeni. En ole kellekään pahaa tehnyt. En ole varkaissa käynyt, jotta tarvitsisi santarmeilla tuoda. Enkä minä kuulukkaan siviilioikeuteen, sillä olen keisarin sotilaita. Jos jollakin on tekemistä kanssani ja syytöstä vastaan, niin asetettakoon minut sotatuomarin eteen, hänelle vastaan.

Tuomari kylmästi käski miestä asettumaan.

— Hiljaa vain, nuori mies. Ei teitä ole mistään syytetty. Tahdomme saada tietoja erään teitä koskevan asian valaisemiseksi, sitä tarkoittaa tämä tutkimus. Sanokaa, milloin olitte viimeksi Hortobágyin majatalon vierashuoneissa?

— Sen saatan sanoa ihan täsmälleen, mitäs siinä olisi salaamista? Mutta ensin pitäisi tuon santarmin poistua selkäni takaa, sillä jos hän sattuu koskemaan minuun, niin minä kun olen kovin kutiavainen, saattaisin antaa hänelle päin suuta, jotta...

— No-no-no! Hiljaa, nuorukainen. Ei santarmi ole teitä vartioimassa. Sanokaa vain, milloin kävitte viimeksi Klaara neitiä tervehtimässä, jolloin hän antoi teille viiniä?

— Siihen kyllä saatan vastata, jahka saan muistini suunnillensa. Viimeisen kerran kävin Hortobágyin krouvissa mennä vuonna Demetriuksen päivänä, kun lampureita pestataan; silloin minut vietiin sotamieheksi, enkä ole sittemmin niillä seuduilla ollut.

— Santeri! — huudahti puheeseen tyttö.

— Santeri olen. Siksi olen ristitty.

Tuomari kysyi:

— Ettekö kolme päivää sitten ollut Hortobágyin majatalossa, jolloin isännän tyttö antoi teille viiniä, johon oli liuotettu mandragoraa, josta te kovasti sairastuitte?

— En ollut Hortobágyin majatalossa, en ole nähnyt Klaara neitiä, — siitä on puoli vuotta, kun olen hänen viiniänsä juonut.

— Santeri! — Sinä valehtelet. — Ja minunko tähteni? — äännähti tyttö.

Tuomari suuttui.

— Älkää koettako eksyttää oikeutta kieltämisellänne. Tyttö jo on tunnustanut koko asian, että hän on antanut teidän juoda mandragoran juurella myrkytettyä viiniä.

— Silloin on se tyttö valehdellut.

— Mutta mitähän syytä hänellä olisi ottaa päällensä tuollaista rikosta, josta seuraa mitä ankarin rangaistus?

— Mitäkö syytä! Se on sellainen tyttö, että kun se tulee sille päälle, niin se ei kuule eikä näe, vaan puhuu aivan omiansa. Siitä Klaara neiti on vain pahoillansa minuun, että silmämme eivät oikein iske yhteen. Sentähden hän nyt tässä syyttelee itseänsä, jotta minä häntä säälien tunnustaisin, kenen toisen neitosen luona olen käynyt sieluani turmelemassa, sydäntäni lääkitsemässä, joka tyttö sitten antoi minun juoda tuota huumaavaa juomaa. Sen sanon, jos tahdon, mutta jollen tahdo, niin voin olla sanomattakin. Se häntä harmittaa, etten ollut hänen luonansa, etten käynyt sinnepäinkään sotaväestä

päästyäni.

Tuosta puheesta tyttö vasta vimmastui.

— Santeri! Et ole koskaan ennen eläissäsi valehdellut. Mikä sinua nyt vaivaa? Kun yhdellä ainoalla valheella, jota valmiina sinulle tyrkytettiin, olisit voinut päästä sotaväestä, niin silloin et osannut sitä sanoa. Mutta nyt kiellät käyneesi luonani kolme päivää sitten! Entä kukas toi minulle tämän kamman, joka minulla nytkin on päässäni?

Hevospaimen virkahti pilkallisesti nauraen:

— Neiti itse parhaiten tietää, mikä ja kuka on syynä siihen, että hiuksenne ovat kammalle kierretyt.

— Santeri! Se ei ole totta! Minä en huoli, vaikka minut rikokseni tähden pantaisiin kaakinpuuhun ja vaikka raippoja saisin. Tässä pääni; hakattakoon poikki, en huoli. Mutta älä sano sitä, ettet koskaan ole minusta pitänyt, ettet ole luonani käynyt, sillä se on kuolematakin katkerampaa kuulla.

Tuomari tuimistui.

— Tuhhat tulimmaista! Lemmenriitanne saatte ratkaista kahdenkesken; mutta minä tahdon tietää, missä tämä selvä myrkytys on tapahtunut ja kuka sen työn on tehnyt.

— Vastaa siihen! — huudahti tyttö, kasvot leimuavina. — Anna siihen vastaus!

— No, kun niin tiukasti tutkitaan, niin menneeks' olkoon puuristiin! Voinhan tuon sanoa. Ohatin pustalla tapasin kuljeksivan mustalaisjoukon. Ihmeen kaunis, hehkusilmä tyttö seiso i teltan edustalla. Puhutteli minua ja kutsuipa sisäänkin. Siellä paraikaa paistettiin porsasta. Jäin sinne hetkeksi hauskaa pitämään. Join heidän viiniänsä. Tunsin heti, että siinä oli jonkinlainen katkera ja outo maku. Mutta mustalaistytön suukot olivat niin suloiset, että muun kaiken unohdin.

— Valhe! Valhe! Valhe! — huuteli tyttö. — Nyt olet tuon jutun omasta päästäsi keksinyt!

Paimen nauroi hurjasti. Nosti oikean käden takaraivolleen, viittaili ilmaan vasemmalla ja alkoi hyräillä tätä lauluansa:

"Maailma on ihana,
mustalaisten tytöt ruusun kukkia!"

Ei tuo juttu ollut nyt vasta keksittyä, vaan jo sinä tuskien yönä, jolloin "Keltaruusu" oli häntä hoitamassa ja kastelemassa hänen kuumaa päätänsä. Silloin hän kesken kipujansa ajatteli tätä keinoa uskottoman lemmittynsä pelastamiseksi.

Tuomari löi suuttuneena nyrkkiä pöytään.

— Älkää täällä kujeilko!

Nyt paimen kävi vakavan näköiseksi.

— Kunnioitettava herra tuomari, minä en kujeile. Elävän Jumalan kautta vannon, että se on kaikki totta, mitä olen puhunut.

Näin lausuen hän nosti pystyyn kolme sormea.

— Ei! Ei! Älä vanno! — huusi tyttö. — Älä saata sieluasi kadotukseen!

— Hitto teidät vieköön! Hulluja olette kumpainenkin. — Tuomari muodosteli päätöslauselmansa: — Merkitkää, herra notarius, pöytäkirjaan paimenen tunnustus mustalaistytöstä, joka siis tulee syytettäväksi myrkytysrikoksesta. Poliisiviraston toimeksi jääköön hänen etsintänsä. Te saatte mennä. Kun teitä tarvitaan, niin annetaan käsky.

Ensin päästettiin tyttö vapaaksi; vähän isällistä nuhdetta hän tarvitsi, ja sen hän saikin.

Hevospaimenen piti jäädä sisään vielä kuulemaan tunnustuksensa johdosta laadittua tutkimuspöytäkirjaa sekä sitä allekirjoittamaan.

Tyttö odotti häntä etehisessä. Santerin hevonen seiso i pihalla akaasiapuuhun sidottuna.

Paimen meni ulos päästyänsä ensin tohtorin luo kiittämään hyvästä ja uskollisesta hoidosta.

Tohtori oli myöskin ollut tutkimustilaisuudessa läsnä virallisena todistajana ja siis kuullut kaikki.

— No, Santeri! — virkkoi hän miehelle, kun tämä oli saanut kiitoksensa sanotuksi; — olen minä nähnyt teatterissa montakin näyttelijää, mutta ei yksikään ole betyária näytellyt niin hyvin kuin sinä.

— Eikö käynyt mainiosti? — kysäisi mies vakavana.

— Sinä olet kunnan poika, Santeri. Hyvin teit. Sano tytölle joskus hyvä sana, kun hänet tapaavat. Hän raukka ei tiennyt pahoin tehneensä.

— Minä en ole hänelle suuttunut. Jumala siunatkoon teitä, herra tohtori, kaikesta osoittamastanne hyvyydestä.

Hänen astuessaan ulos rappusille asettui tyttö hänen eteensä ja tarttui hänen käteensä.

— Santeri! Mitä teitkään itsellesi? Annoit sielusi kadotukseen! Väärin vannoit, väärän jutun keksit minut vapauttaaksesi. Kielsit minua milloinkaan rakastaneesi, vain sentähden että minä pääsisin saamasta raippoja ja joutumasta kaakinpuuhun. Kuinka saatoit sen tehdä?

— Se on minun asiani. Sen vain sanon sinulle, että tästä päivästä lähtien halveksin ja vihaan toista meistä kahdesta. Älä itke. Et sinä ole se toinen. Minä en enää saata katsoa sinua silmiin, sillä näen niissä itseni. En ole enää edes tuon sangattoman napin arvoinen, joka putosi tuossa äsken liivistäni.

Näin sanoen hän hyppäsi hevosen selkään, irroitti sen puusta ja ajaa karahutti pustalle.

Tyttö katsoi kauan hänen jälkeensä, kunnes silmät kyynelistä ihan sumenivat. Sitten hän haki maasta tuon pudonneen sangattoman napin ja pisti sen poveensa talteen.

VII.

Niinpä kävi kuin isäntäpaimen oli arvellut; kun lehmäkarja saapui Polgárin ylimenopaikalle, niin se ei päässytäkään tulvaveden tähden toiselle rannalle. Tisza-, Sajó- ja Hernád-virrat tulvivat yhtäaikaan. Niin korkealla oli vesi, että jo sillankannen peitti. Lautta oli vedetty maalle ja sidottu rannalla kasvavaan piilipuuhun kiinni. Samea tulvavesi kuljetteli mukanaan juurinensa irti revytyitä puita. Sorsia, kuikkia ja telkkiä uiskenteli parvittain tulvavedessä; ne näet eivät silloin pelkää pyssymiestä.

Sangen harmillista oli, että liike näin tuli seisauteetuksi. Herttuan lehmistä puhumattakaan oli se ikävä asia markkinamiehille, jotka olivat Debreczenistä ja Ujvárosista matkalla Onodin markkinoille ja joiden rattaat seisoivat siellä paljaan taivaan alla vesiallikossa, kun miehet loikoilivat lauttaajan tuvassa.

Frans Lacza tuli heiniä ostamaan karjallensa, osti koko suovan.

— Täällä saadaan kyyristellä ainakin kolme päivää!

Onni oli onnettomuudessa, että markkinaväen joukossa oli vaimo, joka rupesi ruokaa valmistamaan. Hänellä oli mukana aimo pata ja tuoretta sianlihaa. Heti hän rupesi tekemään kauppaa tavarallansa; tilapäinen keittiö kyhättiin kokoon maissin oljista. Polttopuita ei tarvinnut ostaa, niitä toi Tisza-virta. Viiniä oli lauttaajalla myydä; kehnonlaista se oli, mutta meni paremman puutteessa mukiin. Muuten unkarilainen aina ottaa matkaan lähtiessään mukaan taskumatin ja ruokapussin.

Kuluipa aika tätenkin tehtäessä tuttavuuksia toisten kanssa.

Debreczeniläinen suutari ja Balmaz-Ujvárosin nahkuri ovat tuttuja entisestään. Räätäliä joka ihminen muutenkin sanoo "kummisedäksi"; piparkakkujen myyjä vain istuu eri pöydässä, luulee näet olevansa muita parempi, kun hänellä on punakauluksinen röijy yllä, mutta kuitenkin sekaantuu hän yhteiseen keskusteluun. Myöhemmin saapui sinne muuan hevoskauppias, mutta hän sai jäädä seisomaan, kun oli niin juutalaisen näköinen. Mutta kun karjapaimen astui sisään, niin heti koetettiin saada hänelle sijaa pöydän ääreen, karjapaimen on näet arvossapidetty mies kaupunkilaistenkin kesken. Molemmat mähriläiset saivat jäädä ulos karjaa vartioimaan.

Keskustelu oli tasaista ja hiljaista, kun Pundorin matami ei vielä ollut saapunut. Mutta kun hän ehtii paikalle, niin ei enää toiset taida saada sananvuoroa. Hänen rattaansa olivat näet tarttuneet kiinni liejuiseen tiehen, hän kun matkusti yhdessä lankonsa, puusepän kanssa. Tämä vei koreiksi maalattuja arkkuja Onodin markkinoille, Pundorin matami taasen piti yleisön varalla saippuaa ja talikynttilöitä. Karjapaimenen astuessa tupaan oli se jo niin täynnä tupakansavua, että tuskin eteensä saattoi nähdä.

— Kertokaapas, — jatkoi puhetta suutari kääntyen nahkurin puoleen, — te kun siellä Ujvárosissa olette lähempänä Hortobágyin majataloa kuin me, miten se krouvarin tyttö sille hevospaimenelle sai myrkkyyä annetuksi.

Karjapaimenesta tuntui, kuin olisi sydämeen pistoksen saanut.

— Niin se oli, että kaunis Klaara höysti ketunleivällä lampaanpaistin, jota hän laittoi Santeri Decsille.

Leivoksien myyjä puuttui puheeseen:

— Mutta minä olen taas kuullut, että hän antoi Santerille simaan jotain huumaavaa velhonmyrkkyyä.

— Totta tuo herra sen asian paremmin tietää. Kultavitjatkin on kellossa! Sieltä Ujvárosista haettiin rykmentin välskäri avaamaan kuolleen hevospaimenen ruumista, ja hän oli löytänyt sen sisälmyksistä ketunleipiä. Ne on pantu väkiviinaan. Lakiin ne tuodaan todisteiksi.

— Jopa se herra sai hevospaimenelta hengenkin. Mutta eihän se kuollutkaan myrkystä, vaan tuli hulluksi, jotta täytyi viedä mies Budaan. Siellä saavat otella hänen päänsä kanssa, myrkyn voima näet meni kovasti päähän.

— Mitä vielä! Vai vietiin Budaan! Hautaan mies vietiin kuin vietiinkin. Minun vaimoni kuuli sen itseltä tekokukkien laittajalta, joka oli Santeri Decsin arkullekin kukkia valmistanut. Pyhäin pariin on päässyt.

— No, täällä on Csikmákin rouva, meidän ruuanlaittajamme; hän on lähtenyt Debreczenistä päivää myöhemmin kuin me. Kutsutaan hänet sisään, hän varmaan tietää asianlaidan.

Csikmákin rouva kerkesi vain ikkunan takaa lausumaan mielipiteensä; ei näet uskaltanut jättää kiehuvaa kattilaansa. Hän tiesi, että tuo myrkytetty hevospaimen jo oli haudattukin; Debreczenin kanttori oli veisaamassa ja esipappi piti peijaispuheen.

— Entä miten tytön kävi? — kuului yhtähaavaa monen suusta.

— Tyttö karkasi tiehensä. Pakeni kultansa, erään karjapaimenen kanssa, jonka neuvosta hän oli hevospaimenen myrkyttänyt, ja yhdessä he nyt paraikaa muodostavat rosvojoukkoa.

Frans Lacza kuunteli tätä kaikkea tynesti, olematta millänsäkään.

— Juoruja! Joutavia — tiuskui leivoksien myyjä. — Nyt ei Csikmákin rouva tietänytkään oikein. Tyttö otettiin heti kiinni, pantiin rautoihin ja vietiin santarmien keskellä linnaan. Minun poikani näki omin silmin, kun häntä vietiin kaupunginvankilaan.

Karjapaimen kuunteli paikaltaan liikahtamatta.

Nyt tuli sisään suurella töminällä joukon viimeinen, jo ennen mainittu Pundorin matami. Ensin astui hän itse sisään, heti perässä ajaja ja sitten lankomies, laahaten perässään suurta matka-arkkua.

— No, kertokaa nyt heti, matami, miten kävi krouvarin tytön, joka sen hevospaimenen myrkytti?

— Kyllä kerron, ystävä-kullat, kun ensin vähän huoahdan. — Hän istahti lankonsa suurelle arkulle, ja paras paikka se olikin, sillä penkit ja tuolit olisivat saattaneet särkyä hänen suunnattoman ruumiinsa alla.

— Saatiinko kaunis Klaara kiinni vai pääsikö pakoon?

— Voi ystäväiseni! Jo hän on saanut tuomionsakin. Kuolemantuomion; ylihuomenna hänet mestataan. Tänäpästä saapuu mestaaja Szegedistä; hänelle on saatu asunto "Valkoratsun" ravintolasta, mutta "Härkössä" ei hänelle tahdottu millään ehdolla antaa kortteeria, ja se on niin totta, kuin minä tässä istun. Kuulin sen itse vanginvartijalta, joka käy luonani kynttilöitä ostamassa.

— Minkälaisella kuolemalla hänet lopetettaneen?

— Olisi kyllä ansainnut tulla roviolla poltettavaksi, ja jos vielä olisi vanha laki, niin kyllä se tehtäisiinkin, mutta nyt vain hakataan pää poikki. Ja tyttö on sentään vapaata sukua, hänen isänsä ei ole maaorjana ollut. Sellaisia vain mestataan.

— Älkähän nyt, hyvä matami! — väitteli leivoksien kauppias. — Eihän vapaa sukuperä nyt enää meidän päivinä mitään maksa. Kun minä ennen 1848 otin ylleni hopeanappisen päällysviittani, niin minua pidettiin aivan vapaasyntyisenä, eikä Pestin sillalla koskaan vaadittu minulta siltarahaa; mutta jos nyt otan ylleni tuon hopeanappisen, niin...

— Älkää siinä nyt ruikuttako hopeanappistanne! — puuttui räätäli hänen puheeseensa. — Antaa

matamin kertoa mitä tietää: mikä oli syynä, että nuori tyttö meni tuollaista murhaa tekemään?

— Ai! Sepä vasta onkin asia! Sen yhteydessä on toinenkin murha. Tuonnoin kävi täällä muuan rikas karjakauppias Mährinmaasta lehmiä ostamassa. Hänellä oli paljon rahaa mukana. Kaunis Klaara ja hänen henttunsa, tuo karjapaimen näetsen, yksissä neuvoihin murhasivat sen karjanostajan ja heittivät ruumiin Hortobágyin jokeen. Hevospaimen, joka myöskin oli mieltynyt tyttöön, sattui näkemään heidän tekonsa. Sentähden he ensin antoivat hänellekin osan rosvoamistaan rahoista, mutta myrkyttivät hänet sitten tehdäkseen hänet vaarattomaksi.

— Eikö tuota karjapaimenta olekkaan otettu kiinni? — kysäisi suutari ällistyen.

— Otettaisiin, jos saataisiin. Mutta se on kadonnut tietymättömiin. Santarmit ovat liikkeellä häntä pustalta etsimässä. Häntä on jo julkisesti peräänkuulutettu. Hänen ulkomuotonsa on kaikkien tiettäväksi ilmoitettu. Itsekin olen sen lukenut. Sata taalaria luvataan palkinnoksi sille, joka hänet saa kiinni ja tuo elävänä lain kouriin. Minä kyllä miehen tuntisin!

Jos Frans Laczan sijassa tässä nyt olisi istunut Santeri Decsi, niin olisi tästä voinut syntyä aika himphamppu. Olihan ihan tarjolla mainio teatteritemppu. Ei muuta kuin lyödä mäjähyttää lyijypäisellä kepillä pöytään, työntää tuoli takaa kumoon ja karjaista joukkoon: "Minä olen sama mies, jonka peräänkuulutetaan! Kuka haluaa nyt ansaita sata taalaria?"

Koko seura olisi pötkäissyt pakoon, kuka kellariin, kuka uuniin.

Mutta karjapaimenella ei ole sitä luontoa. Hän on tottunut lapsuudesta järkevään, maltilliseen menettelyyn. Sarvikarjasta hän sen on oppinut.

Kysäisi vain kynäspää pöydän nojassa matamilta:

— Tuntisiko matami todellakin tuon virallisen kuulutuksen johdolla sen karjapaimenen?

— Jottako tuntisinko häntä? Miksen tuntisi? Monta kertaa on hän käynyt luonani saippuata ostamassa.

Nyt katsoi hevossauppiaskin parhaaksi puhua tietonsa

— Mutta kuulkaas, matami hyvä, mitä karjapaimen saippualla tekee? Heillähän on kaikilla siniset paidat ja housut, jotka eivät saippuata kaipaa, vaan rasvassa ne pojat liinavaatteensa keittävät.

— No olipa tuokin jotain olevinaan! Kaikkia pitää kuulla! Eikö saippuaa käytetäkkään muuhun kuin pesuun, vai kuinka? Vai eivätkö karjapaimenet ajakkaan partaansa? Pitääkö karjapaimen sellaista pitkää partaa kuin mikäkin juutalainen kaupustelija?

Koko seura remahti nauramaan nolatulle viisastelijalle.

— Minuako tarkoittitte? — ärähteli hevospaimen.

Karjapaimen kysäisi taas tyynellä äänellä saippuamatamilta:

— Tiedättekö tuon rikollisen paimenen nimeä?

— Miksen tietäisi. Mutta kun ei tule nyt kielelleni. Tiedän sen yhtä hyvin kuin oman sikiöni. Nimi on juuri kielen päässä, mutta...

— Eikös se ole Laczan Franssi?

— Niin, niin on! Laczan Franssi se on, hitto vieköön! Nyt jo muistan. Ehkä tekin tunnette miehen?

Mutta paimen ei nytkään ilmoittanut, että tunsikin tuon miehen yhtä hyvin kuin oman isänsä ainokaisen pojan, vaan kopisti levollisena piippunsa perät kouraan, pani pesään uutta tupakkaa, nousi seisomaan, laskien tukevan keppinsä tuolin nojalle merkiksi, että se on häntä varten, jottei kenkään muu menisi siihen istumaan, ja astui sytytettyään piippunsa pöydällä palavasta ainoasta kynttilästä ulos vierastuvasta.

Sisään jääneet rupesivat tuomaan julki hänestä tekemiänsä havaintoja.

— Tuota miestä näkyi jokin raskas kuorma painavan.

— Ei hänen katsantonsa minuakaan miellyttänyt.

— Ehkäpä tiesi mies jotain hevospaimenen murhaamisesta.

Hevoskauppias taasenkin onnettomuudekseen puuttui toisten keskusteluun:

— Arvoisat herrat ja naiset! Tahdon vain nöyryimmästi julkilausua itse tekemiäni havaintoja. Eilen iltapäivällä kävin Ohatin pustalla hevosia ostamassa ja näin siellä tuon kuolleeksi ja myrkytetyksi mainitun Santeri Decsin niin raittiina ja terveenä kuin eheä omena; itse hän oli suopungilla ottamassa kiinni myytäviä hevosia laumasta. Se on niin totta kuin elän.

— Katsoppas sitäkin sen vietävää! Aikoo tässä vielä meitä eksyttää valheillaan, — murisi suuttuneena koko seura. Mutta kyllä hän siitä saikin. Ei muuta kuin niskasta kiinni ja hyvää kyytiä ulos tuvasta.

Näin ulos heitettyinä tämä matkamies pihalla rähjäantynyttä hattuansa laitellen mökötteli itsekseen, tehden tapauksesta johtopäätöksiä:

— Miksi minulle tämä? Mitä juutalainen totuudella?

Karjapaimen taasen meni laumansa luo ja käski mähriläisten miesten vuorostansa mennä juomatupaan ottamaan myöskin viinilasin. Siellä on hänen tuolinsa vapaana, se jonka nojassa hänen keppinsä on; sillä aikaa lupasi hän vartioida karjaa.

Tällä välin otti hän kedolta palan "orvonturvetta" ja kätki sen päällysviittansa hihaan.

Mitä hän sillä tarkoitti?

VIII.

Hyvä on, ettei kukaan tiedä — paitsi hortobágyilaiset — mitä se "orvonturpe" oikeastaan on, jota kedolta kootaan. — Se vain on varmaa, ettei se mikään kukkanen ole. — Se on pustan paimenten ainoa polttoaine.

Mieleen tässä johtuu kertomus, miten muuan unkarilainen tilanhaltija, kun oli pakko vapaussodan jälkeen paeta ulkomaille, valitsi piilopaikakseen vapaan Sveitsin, mutta kun hän ei voinut tottua noihin suunnattoman korkeihin vuoriin, niin hän usein kesällä sulkeutui huoneeseensa, otti esille palan tuota orvonturvetta, jota hän oli koonnut karjalaitumelta, sekä sytytti sen tulisijassa palamaan. Silloin hän silmät ummessa sen hajua tunnustellen oli mielikuvituksissaan olevinansa Unkarin Alamaan tasangolla karjalaumojen ja kellokkaiden keskellä uneksien sitä, mitä hänen sielunsa himosi...

Kun "orvonturpeen" savulla oli niin hurmaava vaikutus sellaiseen hienonenäiseen ihmiseen, niin sitä uskottavampi on se tapaus, jonka pian tulen kertoamaan.

Kaksi päivää olivat matkustajat jo saaneet viipyä Polgárin ylimenopaikalla; mutta kolmannen vastaisena yönä noin puoliyön tienoissa lauttaaja toi sen ilosanoman odottaville, joilta oli jo lopussa sekä kärsivällisyys että elintarpeet, että virta oli hyvästi laskenut. Huomisaamuna varmaan pääsee ylitse, lauttaa pannaan jo kuntoon.

Kiireimmiten riensivät ne, jotka kulkivat rattailta, työntämään ajoneuvojansa lautalle, ihan toistensa viereen; sitten vasta talutettiin hevoset.

Sen jälkeen tuli sarvikarjan vuoro. Nekin mahtuivat, kun hyvin ahtaaseen pantiin.

Viimeiseksi talutettiin lautalle sonni, yleisö kun sitä pelkäsi. Jäljellä oli vain karjapaimen hevosensa kanssa.

Molemmat mähriläiset saivat sijan rattaiden ja lehmien välissä.

Mutta ei vielä varsin päästy matkaan, sillä virran yli pingotettu vetotouvi oli liian kireällä, niin että siihen tuskin ulottui; piti odottaa kunnes se auringonpaisteessa vähän kuivuisi ja höllentyisi. Kovasti se jo ainakin höyrysi.

Jotta odotusaika paremmin kuluisi, hyväksyttiin karjapaimenen esitys, että laitettaisiin kalakeittoa. Ei ollut enää ihmisillä muuta syötävää. Olihan pata lautalla, ja kaloja oli kyllin. Lapiolla toivat lauttamiehet käsin kiduksista kiinni ottamiansa kaloja lätäköistä, minne tulvavesi oli niitä jättänyt, lihavia toutaimia, monnia ja lohenmullojakin. Pian ne perattiin, leikeltiin palasiksi ja pistettiin pataan kiehumaan.

Tähän asti meni kaikki mukiin, mutta nyt oli kysymys, kellä oli vielä jäljellä "turkinpippuria".

Näitähän on jokaisella kunnan unkarilaisella aina mukana eväspussissa, mutta kun on tässä kolme päivää oltu odotuksissa, niin ei ole ihme, jos pippurit ovat kaikilta loppuun kuluneet. Eikä ilman niitä kalakeitto maistu miltään!

— No minulla on, — vastasi karjapaimen ja otti viittansa hihasta esiin puurasian. Näyttääpä olevan varovainen ja tarkka mies, on säästänyt pippurinsa viimeiseen tarpeeseen ja saattaa nyt tehdä hyvän työn koko matkustavalle yleisölle.

Mutta pata oli tulella lautan toisessa päässä. Karjapaimenen täytyi sentähden astua pitkin lautan parrasta päästäkseen sen luo, elukat kun olivat välissä. Eikä kukaan liioin mielellänsä anna pippurirasiaata toisten käsiin.

Sillä aikaa kuin lauttaaja-isäntä höysteli padassa kiehuvia kaloja noilla pippurilla — joita muutamat tiedemiehet sanovat myrkyllisiksi, vaikka on olemassa niinkin karskia kansoja, jotka niitä saattavat syödä, — paimen salaa pisti "orvonturvetta" tuleen padan alle.

— Kuinka tuo kalakeitto tuntuukin käryiseltä ja pohjaanpalaneelta! — huomautti suutari hetken perästä.

— Se ei enää tunnu vain, se jo haisee siltä! — oikaisi räätäli.

Mutta vielä enemmän turpeen väkevä savu meni elukkain nenään. Ensin sonni alkoi käydä levottomaksi. Turpa pystyssä se ravisteli kaulassaan riippuvaa kelloa ja ammahteli ehtimiseen; sitten se painoi päänsä alas, häntä nousi ilmaan, ja elukka rupesi kauheasti mylvimään. Ja nyt lehmätkin, aivan kun kiiliäistä pakoon, levottomasti hyppelemään ja ammumaan toistensa selkään yritellen; kaikki pyrkivät ne lautan laidalle.

— Jeesus Maaria! Pyhä Anna! Me hukumme! — äännähteli lihava saippuamatami.

— Istukaa vain te matami lautan toiselle partaalle, niin se kyllä tulee tasapainoon! — pilaili suutari.

Mutta pila pois! Miesten oli lujasti tarttumisen vetotouviin voidakseen pitää lauttaa tasapainossa, sen toinen parras kun arveluttavasti lähene veden pintaa.

Nyt sonni mylvähti kerran tuimasti ja hyppäsi aika harppauksella lautalta veteen. Eikä aikaakaan, niin hyppelivät kaikki neljäkolmatta lehmää perässä virtaan.

Lautta kulki silloin jo keskivirrassa.

Elukat uivat takaisin rannalle, mistä oli tultukin.

Molemmat mähriläiset huutelivat lauttamiehille, että pitää palata takaisin heti paikalla karanneita elukoita hakemaan.

— Mitä hittoa! Ei takaisin! — huutelivat markkinamiehet. — Meidän pitää päästä ylitse. Muutenkin jo markkinoilta myöhästyään.

— Älkää yhtään haikailko, pojat, — virkkoi aivan tyynenä karjapaimen.

— Kyllä minä pian eläimet palautan.

Näin sanoen hän hyppäsi ratsunsa selkään, kannusti sitä kerran ja antoi sen hypätä laidan yli virtaan.

— Pian paimen ne saavuttaa! Ei pidä yhtään pelätä! lohdutteli suutari epätoivoisia Mährin miehiä.

Mutta toista mieltä oli rannalle jäänyt hevoskauppias, jolla ei enää ollut hevosille tilaa lautalla ja joka ei itsekään tahtonut antaa niitä vaaraan toisten elukkojen joukkoon.

— Te ette ikinä enää tuota karjaa saa nähdä! Kyllä se nyt on mennyttä! — huuteli hän rannalta lautalla meneville.

— Mitä se Pilatuksen pyöveli siellä taas puhuu? — Suutari ihan suuttui. — Olisi tässä siansääri, niin heittäisin sillä niskaan.

Karja ui viistoon suuntaan Hortobágyin puoleista rantaa kohden ja nousi matalalle päästyänsä kauniisti maalle. Paimen jäi jälkipuoleen. Sarvikarja pääsee vedessä eteenpäin paremmin kuin hevonen.

Saavuttuansa rannalle paimen irroitti kaulastaan pitkän piiskansa ja läimäytti sillä kovasti muutamia kertoja.

— Ahaa! Jo se rupeaa niitä palauttamaan! — puhelivat nyt markkinamiehet mähriläisiä lohduttaen.

Mutta piiskan läimäykset vain pelottavat sarvikarjan nopeampaan juoksuun.

Tämä lehmien lautalla tekemä kepponen antoi matkustajille aihetta laajaan ajatustenvaihtoon. Lauttamiehet vakuuttivat, ettei tämä suinkaan ollut ensimmäistä kertaa. Usein Hortobágyista tuodut elukat saavat sen sisun, että tuntiessaan lautan liikkuvan vedessä yhtäkkiä hullaantuvat, hyppäävät veteen, uivat rannalle ja karkaavat takaisin pustalle.

— Ihmisessäkin on isänmaanrakkautta, — vakuutteli vehnästenmyyjä, joka oli lukenut paljon kirjoja ja tullut niistä tuon taudin tuntemaan.

— Niin kai! — selitti saippuakauppias, — lehmät karkasivat kotia, kun heidän vasikkansa jäivät sinne. Siinä tehtiin väärin, kun vietiin emät pois vasikoittensa luota.

— Toista minä tuumaan, — virkkoi suutari, joka jo virkansakin puolesta oli epäileväinen. — Olen usein kuullut, että viekkaat betyárit tahtoessaan hajoittaa laumaa pistävät rasvaa piippuunsa tupakan sekaan. Kun nauta tuntee nenässään tuon hajun, niin se villiintyy ja lähtee karkaamaan tiehensä. Paimen junkkari silloin helposti saattaa siepata laumasta jonkun hiehon tai mullikan. Olin äsken juuri tuollaista hajua tuntevinani.

— Ettekä kuitenkaan lähtenyt karkuun. — Tälle sanallekos vasta naurettiin.

— Varroppas, räätäli! Kunhan vain tästä päästään rantaan.

Mutta nuo molemmat mähriläiset eivät pitäneet tuota karjan kepposen selittelemistä ensinkään naurun asiana, vaan nostivat sellaisen ulinan ja vaikerruksen kuin tappiolle joutunut mustalainen.

Vanha lauttaaja osasi vähän slovakin kieltä ja lohdutteli heitä.

— Ei pidä ulista, vieraat. Nje stjekát! Ei karjapaimen teidän lehmiänne varasta. Se on rehellinen mies. Onhan hänellä hatussa iso messinkilevy, johon on piirretty kirjaimet D.V., ja ne eivät merkitse sanoja "Dugd el, Vedd el", pistä piiloon, vie pois, vaan nimeä "Debreczen Városa", Debreczenin kaupunki. Ei se tohdi lehminensä pakoon karata. Kun me palajamme takaisin, niin on jo koko karja koossa rannalla odottamassa. Kyllä paimen ne palauttaa. Menihän koiransakin mukaan pois lautalta. Kun toisen kerran elukat tuodaan lautalle, niin pitää vain sitoa lehmät parittain sarvista yhteen ja kytkeä sonni kiinni tuohon rautarenkaaseen, niin kyllä tästä ylitse päästään. Lauttaraha vain pitää suorittaa toiseen kertaan.

... Kului hyvinkin puolitoista tuntia, ennenkuin lautta pääsi toiseen rantaan ja ennenkuin se tyhjeni, taasen täyttyi ja ehti takaisin toiselle puolelle.

Mähriläiset juoksivat heti kummulla sijaitsevan lauttaajatalon luo laumaa etsimään.

Mutta sitä ei näkynyt missään.

Hevoskauppias tiesi sanoa, että nuo villit eläimet olivat täyttä laukkaa juosseet tuonne arolle päin, perässä paimen sekä hänen koiransa, ja pian kadonneet tuonne piilipuiden taa. Ne eivät olleet kulkeneet maantietä, vaan juosseet myötätuuleen, sarvet päin maata ja häntä ilmassa, ihan kuin kiiliäistä pakoon.

Muuan myöhästynyt savenvalaja, joka kuorminensa tuli Ujvárosin puolesta, tiesi kertoa tavanneensa Hortobágyin tuolla puolen sarvikarjalauman, joka mylvien juoksi Zámin kumpuja kohden, perässä ratsumies koirinensa. Hortobágyin joki kun tuli vastaan, niin ne syöksyivät veteen, ja sitten katosivat näkyvistä korkeaan kaislikkoon sekä karja että ratsumies.

Lauttaaja-isäntä kääntyi mähriläisten puoleen, jotka suu auki miestä kuuntelivat, sanoen: — Nyt on ulisemisen syytä, miehet!

IX.

Ohatin pusta on "koreiden tammojen" laidunmaa. Paimenmajalta pustan keskeltä katsoen taivaanrantaan asti näkee vain hevosia syömässä laitumella. Siellä niitä on kaiken värisiä, joita mainita saattaa, ruskeita, harmaita, mustia, laukkia, voikkoja, kimoja, päistärikköjä, raudikkoja, suotia, jopa

valkoisiakin, jonka värisiä nuoret hevoset harvoin ovat. Kai tuon monivärisyyden tähden juuri näitä hevosia sanottiin "koreaksi tammastoksi".

Kaikki Debreczenin kaupungin tammät täällä ovat yhdessä varsoinensa. Niitä ei pidetä koskaan tallissa, ei talvellakaan; lauman lisääntymisestä vain isäntäpaimen tekee vuosittain tiliä.

Täältä ovat kotoisin ne hyvät arohevoset, joita tullaan kaukaakin ostamaan. Kaikki hevoset näet eivät kelpaa hiekkaisille aroteille; vuorihevonen seisahtuu, kun pitää alamaan maanteitä kulkea.

Hevoset ovat laitumella eri ryhmissä, kukin johtajaoriinsa ympärillä, ahkerasti syöden. Hevonen syö aina. Oppineet miehet sanovat Jupiterin kironneen hevosen, kun Minerva oli sen luonut, että sen pitää aina syömän eikä ikinä ravituksi tuleman.

Neljä viisi paimenta hoitaa ratsunsa selästä tuota satakuntaa hevosta, pitkäsiimaisella piiskalla palauttaen niitä, jotka tahtovat pyrkiä erilleen.

Täällä on muuten kaikki samalla tavalla laitettu kuin sarvikarjan paimentenkin luona, samanlainen paimenmaja, keittiö, tuulensuoja ja vipukaivo. Mutta täällä ei tarvita kärripoikaa, ei orvonturvetta eikä paimenkoiria, sillä hevonen ei kärsi koiransukua lähellään, ei sutta eikä hallia, vaan potkii sen kuoliaaksi, kun likelle tulee.

Puolenpäivän aikana alkavat eri tahoilla syövät hevoset vetääntyä suuren kaivon läheisyyteen.

Kahdet rattaat näkyvät lähenevän paimenmajaa tuolta Hortobágyin sillalta päin.

Isäntäpaimen, tanakka, hartiakas ja luiseva ukko, katseli tulijoita, kädet silmillä päivänvarjostimina, tunti tulokkaita jo kaukaa heidän — hevosistaan.

— Se on herra Mikael Kádár, ja toinen on hevoskauppias Pelikán. —
Hetimitä kun kalenteriini katsahdin, niin arvasin, että he tänään tulevat.

— Vai seisoo se teidän kalenterissanne? — kysäisi Santeri paimen kiusoitellen.

— Seisoo se. Siinä Csáthyn kalenterissa seisoo kaikki. Ensi pyhästä alkavat Onodin eläinmarkkinat; sinne pitää Pelikánin saada hevosia.

Tämähän oli selvä asia. Tultiin siis hevosia ostamaan. Herra Mikael Kádár on myyjä, Samuel Pelikán on ostaja.

Herra Mikael Kádárin me varmaankin jokainen tunnemme. Pyöreäkasvoinen pulska mies, sievät viikset, suu aina hymyssä ja keskiruumis erittäin pullea; tavallisesti on hänellä aina yllä nyöritakki, kannukset saappaissa, pyöreä, pystyreunainen hattu päässä, hoikka keppi kädessä, nuppina puusta leikattu linnunpää. Hänen hevosiansa on tuo ryhmä tuolla lätäkön reunalla, ruskea ori etummaisena.

Samuel Pelikán taas on laihakasvuinen mies, kauhean käyrä nenä, pitkät viikset ja parta, selkä ja sääret hiukan koukussa alinomaisesta hevosten tarkastelemisesta. Suuri leveälierinen huopahattu, kurjensulka kyljessä, on hänellä päässään, kirjava liivi ja lyhyt takki yllä ja housut saapasvarsiin pistettyinä, iso sikarikotelo takin sivutaskussa, ja kädessä pitkä ratsupiiska.

Astuttuaan alas rattailta tulivat herrat kävellen paimenmajalle, missä isäntäpaimen oli heitä vastaanottamassa. Kun oli hänen kanssaan muutama sana vaihdettu, antoi hän miehilleen tarpeelliset käskyt, ja sitten lähdettiin hevosia katsomaan.

Kaksi paimenta ajoi ratsain edellään mahtavilla piiskan läimäyksillä sitä hevoslaumaa, jonka seassa herra Kádárinkin omat olivat. Siinä oli noin pari sataa hurjaa hevosta, joihin ei vielä ikinä ollut ihmiskäsi koskenut.

Kun paimenet pitkässä kaareutuvassa rivissä ajoivat edellensä hevosparvea herrojen nähtäväksi, niin kauppias huomautti maassa seisovalle kolmannelle paimenelle yhtä nelistävää ruskeata, joka häntä miellytti.

— Tuosta minä pidän.

Nyt Santeri Decsi heitti yltään viitan ja takin, otti käteensä valmiin suopungin, vasemman käden ympäri sen pään kiertäen, ja meni täyttää laukkaa kohti tulevaa hevoslaumaa vastaan. Salaman nopeudella hän heitti suoraksi suopungin valittua hevosta kohden, rengas osui täsmälleen eläimen kaulaan, jotta se alkoi sitä kuristaa. Hirnuen kiitivät toiset hevoset edelleen, mutta kiinni saadun täytyi jäädä. Se pärskyi, nousi pystyyn, pyrki pakoon, mutta turhaan. Mies seisoikin kuin olisi ollut vaskesta valettuna, pitäen kiinni suopungin päästä. Avarat paidanhihat luisuivat ylös olkapäihin, käsivarret olivat tukevat kuin muinaiskreikkalaisten ja -roomalaisten sirkustaiteilijain. Molemmilla käsin hän veti yhä

lähemmäksi vastaan pinnistävää hurjaa hevosta, ei auttanut mikään, ihan viereen piti sen tulla. Silmät jo olivat pulleina, sieraimet selällään, hengitys raskaasti ähkyvä. Nyt kiersi paimen kätensä hellästi hevosen kaulaan, kuiski jotain sen korvaan, otti suopungin silmukan pois kaulasta, ja nyt tuo hurja eläin muuttui lauhkeaksi kuin lammas, helposti sai jo panna päätset päähän. Heti sidottiin se marhaminnalla hevoskauppiaan rattaisiin: suolaisella leivällä tämä kiiruhti kestitsemään uhriansa.

Tämä voimannäyte uudistettiin kolmasti; Santeri ei heittänyt harhaan kertaakaan. Vasta neljännellä kerralla kävi niin, että silmus oli liian avara ja siitä syystä meni aivan kiinni otetun tamman rinnauksiin asti, jotta se, kuin ei tuntenut kuristusta, ei antautunutkaan aivan vähällä, vaan rupesi hyppelemään ja vastaan vintturoimaan, vetäen suopungissa paimenta perässään hyvän matkan. Mutta sai hän kuitenkin siitä viimein voiton ja talutti kiinni otetun hevosen herrojen luo.

— Tämöpäs on hauskempaa kuin karambol-peli kapakassa! — virkkoi Samuel Pelikán kääntyen herra Kádáriin.

— Ei hänellä muuta työtä olekkaan, — vastasi kunnan porvari.

Hevoskauppias otti taskusta sikarikotelonsa ja tarjosi paimenellekin.

Santeri otti sikarin, iski tuluksilla tulta ja tuprutteli pian mahtavia savuja.

Nuo neljä hevosta sidottiin ostajan rattaisiin. Kaksi perään, kolmas istuimen kohdalle ja neljäs valjaissa olevan oheen.

— Te olette vasta väkevä mies, — jatkoi vielä herra Pelikán, syyttäen sikariansa Santerin sikarista.

— Mitä, kun juuri on sairastamasta päässyt ... murahti vanha isäntäpaimen.

— En minä ole sairastanut! — väitti Santeri, pää ylseästi pystyssä.

— Lempoko sinua sitten vaivasi? — Kolme vuorokautta mies makasi tuolla Mátan lasareetissa.

— Ei olekkaan mies lasareetissa maannut! Sehän on vain hevosia varten.

— Mitä siellä sitten teit?

— Pätkässä olin, jotta piisasi, jos tietää tahdotte.

Isäntäukko siveli viiksiänsä ja murahti tyytyväisenä pahoitellen:

— Tuollaisia veitikoita ne ovat! Milloinkaan eivät ilmaise, miten hullusti heidän on käynyt.

Nyt tuli maksun suoritus.

Kahdeksansataa floriinia sovittiin hinnaksi noista neljästä hevosesta.

Herra Pelikán otti esiin povitaskusta ison nahkalompakon, josta hän paperitukun seasta otti esille yhden. Ei siellä ollut ainoatakaan seteliä, vaan paljaita sileitä vekseleitä, sekä tyhjiä että täytettyjä.

— Minä en koskaan kuljeta mukanani rahaa, vaan vekseleitä, puhui kauppias. Näitä ei kukaan viitsi minulta rosvota, varas vain joutuisi pahaan pulaan. Näillä minä maksan.

— Ja minä hyväksyn, — vastasi herra Kádár. — Herra Pelikánin vekseli on puhdasta rahaa.

Hänellä oli kirjoitusneuvotkin mukana. Housuntaskussa ruuvikantinen tolppo ja saapasvarressa kynänvarsi.

— Pian saadaan tästä kirjoituspöytäkin, — virkkoi Pelikán. — Tuokaa, paimen, tänne hevosenne, olkaa niin hyvä.

Santerin hevosen satulan päällä saattoi helposti täyttää vekselin tyhjät kohdat. Paimen katseli tarkasti herrain työtä.

Eikä vain paimen tullut katsomaan, vaan hevosetkin. Nuo samat hurjat hevoset, joita oli neljästi takaa ajettu ja joiden joukosta oli suopungilla neljä otettu kiinni, kerääntyivät kuin uteliaat lapset ilman vähintäkään pelkoa miesten ympärille. Muuan raudikko laski päänsä ihan hevoskauppiaan hartialle, hänen hommiansa kummastellen. Ei kukaan noista tietysti ollut ennen nähnyt vekseliä tehtävän.

Toiset katsojat olivat vaiti, mutta Santeri Decsi rohkeni tehdä yhden kysymyksen.

— Minkätähden kirjoitettiin tuohon paperiin kahdeksansataa kaksitoista floriinia ja 18 kreutseriä, kun

hevosten hinta oli tasan kahdeksansataa?

— Se on nähkääs sillä tapaa, että minä olen velkapää suorittamaan summan käteisellä rahalla. Nyt kirjoittaa herra Kádár nimensä vekselin takapuolelle ja vie sen huomenna heti pankkiin. Siellä maksetaan hänelle siitä kahdeksansataa floriinia, kun ensin vedetään pois korko 12 fl. 18 kr.; vasta kolmen kuukauden perästä minä suoritan summan pankkiin ja viljelen rahoja sen ajan.

— Mutta jollette maksakkaan silloin pankkiin!

— Silloin ottaa herra Kádár minulta rahat lain voimalla. Ja minulla on luottoa.

— Nyt ymmärrän. Sellainen siis on se vekseli.

— Ettekö koskaan ole ennen vekseliä nähnyt?

Santeri päästi aika naurun. Puhdas hammasrivi kiilsi veitikkamaisesti hänen nauraessaan.

— Mitä hevospaimen vekselillä!

— Mutta totta puhuen: teidän toverinne Frans Lacza on enemmän herrastapoja oppinut; hän tietää, mihin vekseli kelpaa, vaikka onkin vain karjapaimen. Minun hallussani on täällä paraikaa yksi sellainen pitkä paperi häneltä; otan sen esille nähdä, jos tahdotte.

Hevoskauppias etsi sen paperiensa joukosta ja ojensi sen Santerin silmien eteen, antoipa käteenkin. Kymmenen floriinin vekseli se oli. Paimen kysäisi ällistyen:

— Miten te, herra Pelikán, olette karjapaimenen tullut tuntemaan?
Eihän hän lehmänkauppoja tee.

— En minä olekkaan tätä saanut, vaan vaimoni. Minun vaimollani on näetsen pieni kultasepäntiike, jota hän hoitaa omin päinsä ja johon minä en juuri ollenkaan puutu. Pari kuukautta sitten tuli hänen luokseen arvoisa Frans Lacza tuoden kullattavaksi pari hopeaista korvarengasta perineen; hyvin olikin määrä kullata.

Nämä sanat olivat Santerille kuin ampiaisen pistos.

— Hopeaiset korvarenkaat?

— Aivan niin. Kaunista filigraanityötä. Kymmenen floriinia oli määrä maksaa kultauksesta. Hän saikin ne kullattuina takaisin. Ei varmaankaan itse niitä käytä. Rahaa miehellä ei ollut, mutta tämän vekselin antoi; Demetriuksen päiväksi on määrä maksaa.

— Tuo vekselikö?

Oudosti tuijottivat Santerin silmät, sieraimet värähtelivät; kasvot vääntyivät niin kummallisen näköisiksi, että olisi luullut hänen nauravan, mutta vekseli hänen kädessään vapisi. Eikä hän antanut sitä takaisin; lujasti piti hän sitä kädesssä.

— Koska tuo vekseli teitä niin miellyttää, niin minä annan sen teille juomarahan sijaan, — puhui herra Pelikán saaden jalomielisen päähänpiston.

— Mutta hyvä herra! Tämä on liian paljon juomarahaksi. Kymmenen floriinia.

— Tietysti on kymmenen floriinia teille iso summa. Enkä minä liioin ole sellainen pölkkyä, että heittelisin kymmeniä floriineja juomarahaksi joka hevossaupassa, mutta totta puhuen haluan jollain lailla päästä tuosta vekselistä, kuten muinainen suutari viinitarhastansa.

— Olisiko siinä jotain petoskauppaa?

— Ei siinä mitään petosta ole. Asia on aivan täyttä totta. Antakaas, minä selitän; olkaa hyvä, katsokaa tänne. Tuossa seisoo: Herra Frans Lacza. Alla seisoo hänen asuinpaikkansa ja sitten "maksettava". — Kumpaankin kohtaan olisi pitänyt kirjoittaa: Debreczenissä. — Mutta minun vaimoni, se tuhma akka, onkin kirjoittanut siihen: "Hortobágyissa". — Tämä kyllä on totta. — Herra Frans Lacza asuu Hortobágyissa. Mutta olisi akka edes kirjoittanut Hortobágyin majatalon, tiedän missä se on, mutta nyt pitäisi minun, tämä vekseli kädessä, kulkea häntä Hortobágyista etsimässä kukatiesi kuinka monella paimenmajalla ja voisivat koirat vielä repiä housunikin. — Voi kuinka paljon riitaa on tästä asiasta syntynyt minun ja vaimoni välillä! Nyt voin ainakin sanoa myyneeni vekselin sadan prosentin voitolla eikä meidän enää tarvitse sen tähden kiistellä. Ottakaa pois vaan. Te kyllä osaatte karjapaimenelta ottaa nuo kymmenen floriinia, sillä tehan ette pelkää häntä itseään ettekä hänen koiraansa.

— Kiitoksia, herra. Paljon kiitoksia.

Paimen taittoi vekselin kaksinkerroin ja pisti sen povitaskuunsa.

— Hän on oleva suuresti kiitollinen tuon kymmenen floriinin juomarahan tähden, — kuiskasi Mikael Kádár isäntäpaimenelle. — Jalomielinen teko kantaa hyviä hedelmiä.

Herra Mikael Kádár viljeli paljon sanomalehtiä, hänelle tuli *Vasárnap* *Ujság* ja *Politikai Ujdonságok*, ja siksi hän puhui niin valituin sanoin.

— Ei se ilo lähde varsin siitäkään, — murahti isäntäpaimen. — Santeri kyllä tietää, että Frans Lacza on edullisen paikan saatuaan muuttanut Mähriin viime perjantaina; ei hän ikinä enää näe miestä eikä noita kymmentä floriinia. Siitä hän vain on hyvillään, että on selvillä noiden korvarenkaiden asiassa. Tässä jutussa on näet tytönpuolikin.

Herra Kádár nosti keppinsä linnunpään suulleen.

— Hoo! Tämä on aivan toinen asia.

— Tuo poika on, tiedättekös, minun kummipoikani. Minä pidän hänestä paljon. Ei kukaan niin hyvin hoida hevosta kuin tuo poika. Kaikin mokomin minä tahdoinkin saada hänet vapaaksi sotaväestä. Tuo toinen, Franssi näetten, on taasen lankoni, karjapaimenen kummipoika. Sekin olisi kelpo mies. Molemmat voisivat olla hyviä tovereita, jollei lempo tai joku muu pahahenki olisi pannut heidän väliinsä tuota keltanaamaista tyttöä. Nyt ne tuon hetaleen tähden toisensa vaikka elävältä söisivät. Hyväksi onneksi keksi lankomies sen keinon, että lähetti Franssin Mähriinmaalle isäntäpaimeneksi eräälle herttualle. Siten voipi rauha taas palata Hortobágyiin.

— No sepä oli sukkelampi keino kuin Kolumbuksen munan kirvoittaminen Ariadnen langasta.

Santeri huomasi tästä hiljaisesta keskustelusta, että hänestä oli puhe. Toisten puheiden kuunteleminen ei ole magyarilaisen luonteen mukaista. Hän astui sentähden syrjään. Rupesi ajamaan hevosta juottopaikalle, minne jo oli muutamia joukkioita kokoontunut. Siellä oli kyllä tekemistä. Viisi oli paimenta, kolme kaivonvipua, tuhatviisikymmentä hevosta. Kunkin paimenen piti painaa kaksisataakymmenen kertaa vipu alas, täyttää sanko, nostaa se ylös ja kaataa ruuheen. Tämä on heille jokapäiväistä leikkiä — ja tapahtuu se kolmasti päivässä. Ei heidän tarvitse liikkumisen puutetta valittaa.

Ei Santerin muodosta voinut ensinkään havaita mitä hänellä oli mielessä. Oli vain hyvällä tuulella, jopa tavallista paremmalla. Vihelteli ja lauleli kaiken päivää. Avara pusta kaikui hänen lempilaulustansa:

"Rahaa ei oo miekkosella,
kulkee kuudella orhisella;
joka hepo hemeäinen,
vaikk' on poika äpäräinen."

Jo lauleli toinen ja kolmaskin paimen hänen perässänsä samaa nuottia; se kaikui yli koko Ohatin pustan. Seuraavana päivänä oli hän yhtä hyvällä tuulella aamusta iltaan, niin että häneen soveltui sananlasku: On niin hyvällä päällä, kuin tuntisi tuhon tulevan.

Auringon laskiessa johdettiin hevoset yösjoihensa kaikki majan läheisyyteen, missä ne pysyvät yhdessä aamuun asti.

Renkipoika sillä aikaa toi selässään ison kantamuksen kuivia ruo'on pillejä lähellä olevasta ruoikosta. Niistä hevospaimenet tekevät iltaisin nuotion, jonka ääressä lämmittävät iltaruokaansa. Hevospaimenten illallinen on aivan toista lajia kuin karjapaimenten. Ei puhettakaan ekysneestä porsaasta tai lampaasta, joista teattereissa puhutaan; sikalaumat ja lammasjoukot paimennetaan kaukana täältä tuolla puolen Hortobágyin jokea, niin että hevospaimenella olisi päivän matka käydessään sieltä puhaltamassa porsaan tai lampaan. Eikä täällä viljellä raadonlihaa, josta karjapaimen tuonnoin mainitsi. Isäntäpaimenen emäntä kaupungista laittaa tänne ruuan koko viikoksi. Se on aimo ruokaa, sen ääreen kelpaa kenen hyvänsä istua: Silavaa etikan kanssa, — Velliä, — Verimakkaraa, — Kaalia, — Likkiötä. Kaikki viisi paimenta syövät yhdessä isännän kanssa, eikä renkipoikakaan jää osattomaksi.

Hevonen ei menettele auringon laskettua sarvikarjan tavalla, joka illalla juotettua laskeutuu taajoissa ryhmissä maata ja rupee märehtimään. Hevonen ei ole niin tynniluontoinen, vaan se syö yölläkin, kun vain on kuutamoin; ruoho kelpaa silloinkin sille.

Santeri on vieläkin mainion hyvällä tuulella. Illallisella nuotion ääressä oltaessa hän kysyy isännältä:

— Sanokaapas, hyvä kummisetä, mikä on syynä siihen, että hevonen saattaa syödä kaiken päivää eikä herkeä yölläkään. Vaikka koko kenttä olisi hedelmäleivoksia täynnä, niin ei minua haluttaisi olla aina syömisen touhussa.

Isäntäukko nakkasi vielä ruokoja sammuvaan tuleen.

— Kerron teille siitä tarinan, mutta älkää vain naurako. Se on vanha asia. Kerrottiin niihin aikoihin, jolloin teinit kävivät kolmikulmaisissa hatuissa. Eräältä sellaiselta mustekouralta minä sen kuulin; hänen sielunsa saa siitä kärsiä, jos hän ei puhunut totta. — Eli näet kerran kuuluisa pyhimys, jonka nimi oli Martti, — elää hän vieläkin, vaikkei käy Hortobágyissa.— Sitten oli juuri täällä Hortobágyissa kuningas, jota sanottiin Hevos-Marotiksi. Tämän nimen hän peri siitä, että sai viekkaudella anastetuksi Pyhäältä Martilta sen ihmehevosen, jolla tämä kulki ympäri maailmaa. Kerran näet tuli pyhä Martti hänelle vieraaksi, ja tuo hevonen vietiin kuninkaan talliin. — Kun Pyhä Martti sitten tahtoi lähteä aikaisin aamulla matkaan, niin hän sanoi kuninkaalle: "Anna tänne hevoseni, minun pitää lähteä." Kuningas vastasi: "Ei nyt sovi, hevonen paraikaa syö." — Pyhä Martti odotti puoleenpäivään, sitten vaati hän taas hevostansa. — "Nyt ette ainakaan voi lähteä", puhui kuningas, "sillä hevonen syö juuri nyt". — Pyhä Martti odotti päivän laskuun ja rupesi taas kuninkaalta vaatimaan hevostansa. "En tosiaankaan voi nyt sitä laskea, hevosenne syö nytkin", vastasi kuningas. — Silloin suuttui Pyhä Martti, heitti kirjansa maahan ja kirosi sekä kuninkaan että hevosen. "Sinun nimeesi hevonen tarttukoon älköönkään siitä ikinä irti pääskö, ja hevonen olkoon kirottu, syököön kaiken päivää, mutta älköön koskaan kylläänsä saako." Siitä asti hevonen ei koskaan saa kylläänsä syödäkseen, vaikka on laitumella päiväkaudet. — Minulle on sanottu, että joka ei usko, olkoon uskomatta.

Paimenet kiittivät isäntää sadun kerronnasta. Sitten meni kukin etsimään hevostansa ja poistui hiljaiseen tähtiyöhön, jokainen oman laumansa luokse.

X.

Oli ihana ja lämmin kevätpäivän ilta; taivaalta ei tahtonut iltarusko maltaa lähteä, ennenkuin yö sen verhosi hienoiseen usvapeitteeseen, joka nousi ja levisi taivaanrannalle.

Uusikuu näkyi jo tuolta Zámin kummun kohdalta, ja sen yläpuolella säteili lempiväisten tähti, tuo varhain nouseva, myöhään laskeva kointähti.

Hevospaimen katsoi itselleen laumansa lähellä yösijan, riisui ratsunsa selästä satulan loiminensa, otti suitset päästä ja asetti ne maahan pystyyn asetetun kepin nenään. Loimi pantiin satulan päälle, siitä tuli päänalus, ja viitta peitoksi, niin oli makuusija valmis.

Mutta ennenkuin hän meni maata, lohkoili hän illallisesta jääneen leivän palasiksi ja antoi ne kädestänsä hevoselle.

— Nyt saat sinäkin mennä haukkaamaan ruohoa, Ilo heponi. Sinäpä et pidäkkään päiväkausia syömisen virkaa kuten toiset hevoset. Sinä saat aina olla satula selässä. Ja herrat vielä tahtoisivat, että sinun kaiken päivää liikkeellä oltuasi pitäisi joutua koneen eteen nostamaan kaivosta vettä! Sitä saavat odottaa. Luulevatko he hevostakin ihmisen kaltaiseksi koiraksi?

Hän pyyhki liehuvalla paidanhihalla hellästi hevosen silmät.

— No, mene nyt etsimään hyvää ruohoa syödäksesi, mutta älä joudu liian kauas; kun kuu laskee ja tuo kirkas tähti katoaa, niin saat tulla takaisin. Katsos, minä en sido sinua liekaan, kuten karjapaimen, en kytke sinua kuten moukat. Siinä on kyllä, kun huudan aamulla: "hoi, Ilo heponi!" niin sinä heti olet paikalla.

Ymmärsikö eläin? Miksei olisi ymmärtänyt. Päästyänsä vapaaksi satulasta ja suitsista teki hevonen aimo hyppäyksen, ojenteli sitten takaraajojansa, rupesi piehtaromaan, kääntyen selällään ainakin kolmasti koivet päin taivasta; sitten se nousi nopeaan taasen jaloillensa, pudisteli, hirtahteli ja rupesi halukkaasti haukkaamaan rehevää ruohoa, pitkällä hännällään yöhyönteisiä luotansa karkoitellen.

Hevospaimen loikoili pitkällään siinä makuusijallansa viheriällä nurmella.

Mikä mainio vuode! Patjana koko laaja pusta ja telttana tähtitaivaan kansi.

On jo yö. Mutta maa ei pahan lapsen lailla tahdo vielä nukkua. Eikä se unta saisikaan. Kuuluu kaikenlaisia ääniä vielä. Kaikki on niin salaperäistä. Ei tänne kuulu kirkonkellojen ääni kaupungista eikä koirain haukunta karjapaimenten majan luota, sieltä on tänne siksi pitkä matka. Läheisessä ruoikossa rääkyy ruo'onpäristäjä ihan kuin joku aavehenki; soiden satakieli, suovarpunen tirskuttaa, ja tuhannet sammakot säestävät; Hortobágyin myllyn yksitoikkoinen kalkutus kuuluu sekaan. Ylhäältä ilmasta huokuu hiljaista hyminää, jäähyväisvaikerrusta, hanhet ja kurjet siellä lentävät säännöllisissä parvissa; niitä töintuskin näkee, vaikka onkin kirkas tähtitaivas. Taaja hyttysparvi vielä survoo edestakaisin ilmassa, senkin ääni tuntuu kaukaiselta aavesoitolta. Välistä kuuluu myöskin hevosen hirnuntaa.

Ennen sinun on tullut hyvin uni, paimen parka; kun pääsi satulaan varaan laskit, niin heti nukuit; mutta miksi nyt valvot tummansinistä taivasta katsellen ja puhutellen tähtösiä, kuten kummisetäsi on sinua opettanut? Tuolla keskellä taivaan kantta on "Pohjantähti", joka ei milloinkaan liiku paikaltaan; tuolla on "Paimenpari", tuo väriään vaihteleva on "Orvonsilmä". Tämä kirkas tähti taivaanrannalla on "Viikatetähti", ja tuo kirkkaampi taasen "Pakolaisen lamppu". Nuo kolme tuolla ovat "Kolmen kuninkaan tähdet", — yhdessä sarjassa on "Seitsentähtinen", ja tuo, joka pian katoaa usvan taa, on "Taivaan ikkuna".

Mitä tähtien katseleminen häntä auttaa, kun ei kumminkaan taida niiden kanssa puhella? Outo, raskas taakka painaa hänen sydäntänsä; hänen sielussaan tuntuu olevan kamala, verta vuotava haava! Ehkä helpottaisi, jos voisi jollekin ilmaista sydänsurunsa ja valitella vaivaansa. Mutta tämä pusta on yhtä tyhjä kuin se on suurikin.

Tuo kirkas tähti lasi, kuu oli myöskin jo katoamassa, hevonen heitti syöntinsä ja palasi isäntänsä luo. Tuli hiljaa astellen, ikäänkuin peläten hänet herättävänsä, ja kaulaa ojentaen tutki, pää alhaalla, nukkuiko isäntä vai eikö.

— Tule vain, heponi. En nuku vielä.

Nyt hevonen hirnahti iloisesti ja laskeutui itsekin nurmelle ihan isäntänsä viereen.

Paimen nousi vuoteeltaan istualle, laskien kasvonsa kätten varaan.

Hänellä oli siis olento, jonka kanssa voi puhella. Älykäs eläin

— Katsos, rakas Ilo heponi. Sellainen on tyttö. Päältä kultaa, sisältä hopeaa. Totta puhuessaan on puoli valhetta, valheessaan taasen puoli totta... Ei sitä opi kukaan oikein käsittämään... Sinä tiedät, kuinka paljon rakastin häntä... Monta kertaa kannustin kylkiäsi verille asti, jotta pikemmin hänen luoksensa pääsisin... Monta kertaa jätin sinut seisomaan hänen porttinsa edustalle, lumituiskuun, lokaan, tuimaan säähän tai paahtavaan auringonpaisteeseen, niin, sinut juuri, rakas, hyvä heponi. En sinua silloin muistanut, vaan yksin häntä.

Hevonen näytti sangen älykkäältä ja mieltävältä. — Miksei hän tuota muistaisi? Niinhän se oli.

— Tiedät senkin, kuinka suuresti hän rakasti minua... Asetteli ruusuja korviesi taa, palmikoi nauhoilla harjasi, syötteli kädestänsä sinua sokerileivoksilla... Monta kertaa hän vedätti meidät takaisin syleilyllään, kun minä jo istuin satulassa. Usein hän halaili sinunkin kaulaasi, jotta vain saisi meidät jäämään.

Hevonen äännäteli vastaukseksi hiljaa: hmmm... Kyllä hän niin teki.

— Mutta sitten se kirottu veitikka tuli sinne ja varasti puolen hänen sydämeistänsä. Olisi edes vienyt sen kokonaan! Olisi pitänyt sen sitten myöskin! Jospa olisi vienyt hänet mukanaan kauas maailmaan, niin ei hän olisi jäänyt tänne puolittain onneksi, puolittain kiroukseksi.

Hevonen varmaan koetti häntä lohduttaa, koska lasi päänsä isännän polvelle. Suruissaan paimen murahti:

— Taivaan kirouksen saakoon alkityöstä, joka toisen ruusun itsellensä ryöstää! Sillä jos mä itse häntä lyömään lähden, varmaan äitinsäkin itkee työnsä tähden.

Hevonen alkoi piestä vihaisesti hännällensä maata; isännän kiukku tarttui häneen.

— Mutta mitenkä minä häntä vois in lyömään lähteä? Onhan mies paennut muille maille. Et ole sinäkään noidanratsu, jotta kautta maiden voisit minua ruveta lennätteleämään, pysyt vain koreasti täällä lohduttamassa minua sydänsurussani.

Ei hevonen voinut tätä asiaa muuksi muuttaa. Tyytymystänsä kovaan kohtaloon se osoitti siten, että laskeutui ihan pitkälleen nurmikolle kaula ojossa.

Paimen ei antanut hevosen vielä ruveta nukkumaan, hänellä oli vielä puhumista.

Maiskaus huulilla, ihan suukon kaltainen, sai pian hevosen pystyyn.

— Älä nuku... En nuku minäkään... Tulee vielä sekin aika, jolloin maata saadaan... Ollaan yhdessä niin kauan... Sinä et saa koskaan enää jättää isäntääsi... Enkä minä luopuisi sinusta, vaikka sais sinun suuruisesi ko' on kultaa hinnaksesi... Sinä yksin olet omani, olet uskollinen... Kyllä minä tiedän, miten sinä autoit tohtoria nostamaan minua maasta tarttuen hampaillasi liivini rinnuksiin, kun makasin pustalla kuoleman kielissä ja korpit jo ympärilläni liitelivät. — Muistatko sitä? Näin tartuit liiviini!... Aimo elukkani... Älä pelkää, että enää mennään yli Hortobágyin sillan, ei enää poiketa Hortobágyin krouviin!... Vannon tässä kautta tähtitaivaan, etten ikinä, sinä ilmaisna ikänä astu yli sen talon kynnyksen, missä tuo tyttö asuu!... Älkööt nuo tähdet enää minulle tuikkiko, jos sanani syön...

Tämän valan kuullessaan hevonenkin nousi etujaloilleen, istui maassa kuten koirain on tapana.

— Älä sentään pelkää, että me tänne jäämään vanhenemaan, — jatkoi paimen. — Emme jää ainaseksi tätä tasankoa astelemaan... Pienenä poikasena näin kauniitten kolmiväristen lippujen liehuvan — niiden perässä pulskeita husaareja... Kadehdin keitä... Näin sitten noiden husaarien kaatuvan maahan haavoitettuna ja kauniitten lippujen joutuvan lokaan kaikkien tallattaviksi... Ei noin saa asiat jäädä!... Vielä tulee päivä, jolloin vanhat liput otetaan kätkestään ja me nuoret, reippaat pojat marssimme perässä antamaan selkään noille häijyille kasakoille... Silloin sinä tulet mukaan, hyvä heponi, kun kuullaan sotatorven ääni.

Hevonen karkasi pystyyn, ikäänkuin olisi jo kuullut sotatorven äänen, ja rupesi etujaloillaan kuopimaan maata, harja vinhasti nousten ja pää pystyssä sekä kovasti hirnuen hiljaiseen yöhön. Toiset hevoset heti vastasivat sen hirnuntaan.

— Siellä sitten saadaan tämä asia päätteeseen!... Siellä paranee surumme, ei se itkulla ainakaan tule paremmaksi. Ei minun henkeni saa mennä uskottoman tytön myrkyjuoman eikä vielä myrkyllisempään suukkojen kautta, vaan kunnan vihollisen miekan terään. Ja kun minä makaan verissäni sotatantereella, niin sinä jäät luokseni vartioimaan minua, kunnes tullaan hautaan viemään.

Ja ikäänkuin aikoen koetella hevosen uskollisuutta oli paimen nyt kuolevinaan, heittäytyi pitkälleen maahan oikaisten jäykästi käsivartensa pitkin nurmea. Hevonen katsoi häntä hetkisen, mutta nähdessään, ettei isäntä liikahtanutkaan, astui se korvat luisussa hänen luokseen alkaen turvallaan koskettaa häntä olkapäähän. Mutta kun ei paimen sittenkään antanut elonmerkkiä, alkoi hevonen juosta tömistää ylympäri. Mutta kun ei hän kavioiden töminäänkään herännyt, rupesi hevonen nostamaan häntä viitan kauluksesta hampaillaan ylös istumaan, kunnes paimen lopettaen leikin aukaisi silmänsä ja syleili molemmin käsin hevosen kaulaa.

— Sinä olet ainoa uskollinen ystäväni.

Ja hevonen ihan nauramaan rupesi; ylähuuli nousi, jotta kiiltävä hammasrivi näkyi, ja sitten se alkoi iloansa osoittaen hypellä ja koikkelehtaa pikkuvartensa lailla, kun koko kuolemantapaus olikin vain leikkiä. Viimein se itsekin laskeutui pitkälleen maahan. Nyt oli sen vuoro jatkaa leikkiä, nyt se oli kuolevinaan.

Paimen alkoi puhutella sitä, maiskahuttaa huulillaan, mutta hevonen ei liikahtanut.

Paimen laski päänsä hevosen kaulalle, se oli hänelle hyvänä tyynynä. Ratsu kohotti päätään, havaitsi isäntänsä nukkuvan ja oli hiljaa. Siihen jäivätkin molemmat lepäämään...

Hevonen alkoi kuulla pustalta kaukaisia ääniä, mutta ei vielääkään liikahtanut.

Kaikuvalla hirnunnalla herätti se ensin isäntänsä.

Paimen kavahti pystyyn leposijaltaan. Sitten nousi hevonenkin.

Aamu alkoi jo sarastaa, taivaanranta kellerti idän kulmalta.

Kaukaa usvasta häämötti kohti juoksevan hevosen haamu. Sen selässä ei ollut ratsastajaa. Paimenen hevonenkin sen huomasi.

Se on jokin karkulainen. Päässyt irti joltakin paimenmajalta. Keväisin niiden tulee ikävä aina yksin elää siellä lehmien ja härkien valtakunnassa, jonkatähden ne vapaaksi lieasta päästyään vaistonsa johdolla karkaavat lähimpään tammastoon. Siellä ne joutuvat kahakkaan tammojansa pelkääväin oriitten kanssa, jotka kahakat useimmiten päättyvät jälkimmäisten tappioksi, nämä kun eivät ole kengässä.

Hevospaimenen pitää sentähden saada kiinni tuo karkulainen ori.

Äkkiä satula hevosen selkään, suopunki valmiiksi käsivarrelle ja nyt vastaanottamaan vierasta tulokasta.

Mutta ei sen kiinniottamiseen tällä kertaa suopunkia tarvittu. Saavuttuaan lähemmäksi se suuntasi kulkunsa suoraan hevospaimenta kohden ja päästi iloisen hirnahduksen, johon paimenen ori samaten vastasi. Ne olivat vanhoja tuttuja.

— Mitä kummia tämä on? — murahti paimen. — Ihan tuo on samannäköinen kuin Franssin laukki. Kuinka on hänen Mährinmatkansansa laita?

Vielä enemmän hän kummasteli, kun hevoset yhteen tultuansa kohtelivat toisiansa niin ystävällisesti kuin suinkin ja rupesivat toistensa kaulaa hyväilemään.

Tuo on tosiaankin Franssin laukki. Onhan sen lanteella nimimerkki F.L. Ja vielä paremmaksi vakuudeksi vieressä vanha, toisen hevosen potkusta syntynyt arpi.

Hevosen mukana laahasi liekaköysi ja sen päässä maasta irtaantunut palikka.

— Kuinka sinä laukki olet Hortobágyiin tullut?

Hevonen antoi helposti ottaa itsensä lieasta kiinni.

— Kuinka olet päässyt takaisin? Missä on isäntäsi? — puheli hevospaimen.

Mutta ori ei puuttunut puheisiin hänen kanssaan, ei ymmärtänyt häntä. Mitäpä tuollainen hevonen ihmisen puheesta ymmärsikään, kun nautojen seurassa oli kaiken ikänsä ollut?

Hevospaimen talutti kiinni ottamansa ratsun lähellä olevaan aitaukseen ja sulki veräjän.

Sitten hän meni ilmoittamaan asiasta isäntäpaimenelle.

Päivän noustessa taivaalle saatiin selvä tästä salaisuudesta.

Zámin pualalta tuli juosten, läähättäen karripoika. Ei ollut edes lakkia päässä, ilman oli lähtenyt juoksemaan.

Jo kaukaa hän tunsu Santeri Decsin ja kiiruhti suoraan hänen luoksensa.

— ... huomenta, Santeri setä! Eikö laukkia ole täällä nähty?

— On kyllä. Kuinka sen olette irti päästäneet?

— Ihan se oli kieronu. Hirnuili kaiken päivää. Kun minun piti sitä sukia, niin se pieksi minua silmiin hännällänsä; yöllä se sai liekansu irti, ja siitä asti olen minä saanut juosta sen perässä.

— Entä minne sen isäntä on joutunut?

— Se nukkuu vielä; kovin oli väsynyt kiivaasta ajosta.

— Minkälaisesta ajosta?

— Niin, se tapahtui kolme päivää sitten. Eikö Santeri setä ole sitä vielä kuullut? Polgárin lautalla hullaantuivat lehmät, jotka se Mährin herra oli ostanut; kaiketi näkivät jonkun aaveen, pelästyivät ja hyppäsivät jok'ikinen veteen lautalta ja karkasivat suoraa päätä kotia Zámin majalle; paimen ei kyennyt niitä enää palauttamaan, vaan tuli itsekin niiden kanssa takaisin.

— Frans Lacza on siis nyt kotona?

— Mutta vähällä oli, ettei isäntäpaimen lyönyt häntä kuoliaaksi. En ole vielä ikinä kuullut isännän niin koreasti kiroilevan kuin silloin karjalauman illan suussa majalle saapuessa, perässä Franssi setä. Vaahto vain valui hänen hevosestansa. Ja sonninin sieraimista tuli veri. Sinäkös saatiin kuulla hirtehisistä ja lurjuksista! Kolmasti isäntä jo kohotti keppeäkin, mutta ilmassa se vain suhahti, ei sentään ruvennut sillä lyömään.

— Entä mitä Franssi siihen sanoi?

— Ei muuta kuin että hän ei voinut sille mitään, että elukat hullaantuivat. — "Olit varmaan tehnyt jotain velhonvehkeitä, senkin hirtehininen!" — sanoi isäntä. "Mitä varten minä sellaisia olisin tehnyt?" — "Sitä varten, kun ensin itse hullaannuit; kaiketi on tuo keltaruusu antanut sinullekin jotain taikajuomaa

kuten Santeri Decsillekin!" — Sitten he rupesivat puhumaan teistä, Santeri setä, mutta sitä en minä saanut kuulla, sillä minä sain korvapuustin ja minut ajettiin pois kuuntelemasta. Sanottiin, ettei ne puheet olleet minua varten.

— Vai puhuttiin minustakin? Ja keltaruususta?

— En minä tiedä, mikä kapine tuo keltaruusu on. Sen vain tiedän, että kun viime perjantaina piti lähteä viemään noita lehmiä, niin Franssi setä eväspussia majalta noutaessaan otti viittansa hihasta esille kirjavan huivin, jossa oli säilyssä keltainen ruusu; sitä hän kauan haisteli ja painoipa sitä suullensakin, luulin hänen jo aikovan sen syödä. Sitten hän veti ulos hattunsa vuorin ja kätki sen keltaruusun sinne sekä pani hatun taas päähänsä. Taisi olla jokin taikakapine.

Hevospaimen sivalsi kepillään edessään olevaa tulikukkaa, niin että se katkenneena lennähti kauas aroille.

— Mitä pahaa tuo kukka on teille tehnyt?

— Ei se isku sitä tarkoittanut...

— Mitenkäs sen asian nyt käy? — kysäisi hevospaimen sitten poikaselta.

— Mähriläiset miehet saapuivat eilen jalkapatikassa. Isännän kanssa sitten asia selvitettiin. Nyt on aikomus viedä lehmät Tisza-Fürediin päin, tällä kertaa mukana vasikatkin. Sillalta ne eivät ainakaan rupea alas hyppimään. Sanotaan niiden karanneen kotia vasikoittensa tähden. Mutta Laczan Franssi vain naurelee partaansa.

— Ja lähtekö Laczan Franssi vieläkin niiden mukaan?

— Kaiketi, koska isäntä siihen häntä yhtäpäätä kehottaa. Mutta paimenelle ei tahdo lähdöstä mitään syntyä. Väittelee, että karjan pitää saada joku päivä levätä ankaran juoksun perästä; itsekin hän makaa kaikki päivät kuin puupölkky. Ei olekkaan leikintekoa ratsastaa yhtämittaa sellaista kyytiä Polgárin lauttauspaikalta Zámin paimenmajalle. Kaksi päivää antoi isäntä hänelle lepoaikaa.

— Kaksi? Vai kaksi? Se on liian paljon!

— En minä tiedä.

— Mutta minä tiedän. Siitä voi hänelle tulla pitempikin lepoaika.

— Voi, minun täytyy rientää, jotta laukki on kotona siksi, kun hän nousee. Kun näet isäntä haukkuu paimenta, niin tämä vuorostaan sättii minua. Mutta annappas, kun kerran itse pääsen paimeneksi, niin osaan minäkin kärripojalle antaa selkään. Hyvästi, Santeri setä.

— Hyvästi on jo.

Poikanen hyppäsi laukin selkään, tarttui liekanuoraan ja alkoi paljailla kantapäillään potkia hevosen kylkiin. — Mutta laukki ei olisi millään ehdolla vielä tahtonut täältä lähteä, useat kerrat se pyörähti takaisin, pyrkien aina vain toisten hevosten luo. Vihdoin tuli paimen pojalle avuksi, otti pitkän piiskansa, sivalsi sillä kerran hyvästi reisille ja läimäytti vielä perään pari kolme kertaa. Silloin hevonen, pää rintaan painuneena, lähti laukkaaman pustalle suoraa päätä eteenpäin; pojalla oli täysi työ pysyä selässä pitämällä lujasti harjasta kiinni.

Hevospaimen oli nyt selvillä tehtävästänsä.

— Ja vie myöskin Frans Laczalle terveisiä Santeri Decsiltä, — huusi hän pois kiitävälle pojalle, mutta tuskinpa tämä enää kuuli koko asiaa.

XI.

Seuraavana päivänä meni hevospaimen majalle ja sanoi isännälle:

— Minulla olisi vähän asioita, setä: pyytäisin täksi iltapuoleksi vapautta. Illalla palajan takaisin.

— Saat mennä, mutta sillä ehdolla, ettet mene Hortobágyin krouviin. — Kai ymmärrät mitä tarkoitan?

— Kautta kunniani vakuutan, etten jalallani astu Hortobágyin krouviin.

— Tiedän, että sanassasi pysyt.

Paimen jätti sanomatta sen mahdollisuuden, että voisi joutua sinne "lakanassa".

Oli paahtavan kuuma iltapäivä, kun hän läksi matkaan; taivas oli juustonheran karvainen, ilma täynnä auerta. Kangastus oli erittäin leikkisällä tuulella. Pikkulinnut olivat laskeutuneet maahan, ei yksikään viserrellyt ilmassa. Sitä vilkkaampia olivat paarmat, kärpäset ja muut herhiläiset. Hevonen asteli sangen haluttomasti, tavantakaa kun piti joko takajaloilla taikka päällä heristellä luotansa noita kiukkuisia hiiden lintuja. Kuitenkaan se ei eksynyt suunnalta, vaikka ohjat olivatkin aivan höllällä miehen kädessä. Ihminenkin tunsu myrskyn olevan tulossa.

Jo saavuttiin Hortobágyin sillalle, tuolle maanmainiolle rakennukselle.

— Ohoo! — havahti hevospaimen. — Siitä ei mennä, heponi. Tiedäthän, että olen tähtitaivaan kautta luvannut olla menemättä Hortobágyin sillan yli.

Mutta hän ei ollut luvannut olla menemättä yli Hortobágyin joen.

Hän ohjasi sentähden hevosensa myllyn alapuolelle, missä vesi oli matalampi, ja rupesi kahlaamaan ylitse. Vähän piti ratsun uidakin, mutta mitäs siitä; pian liinaiset roimahousut kuivuvat paahtavassa auringonpaisteessa.

Hän antoi hevosensa juosta Hortobágyin majataloa kohden.

Jopa ratsukin läksi nopeampaan juoksuun iloisesti hirnahaen.

Majatalon pihalta kuului vastaukseksi samanlainen hirnahdus. Siellä jo seiso i akaasiapuuhun sidottuna toveri — laukki näet.

Oikeastaan ei pihaa voi ottaa lukuun Hortobágyin krouvista puhuessa, sillä kedolla, joka on majatalon, tallin ja vaunuvajan edustalla, ei ole minkäänlaista aitausta, vaikka sitä muuten pidetään pihamaana ja siellä on puiden alla pöytä, sivulla pitkä penkki; sielläkin on vieraiden tapana istuskella kurkkua kastelemassa.

Hevospaimen hyppäsi alas ratsunsa selästä ja sitoi sen akaasiapuuhun — ei sentään samaan kuin mihin laukki oli sidottuna.

Pari muutakin luppakorvaa ratsua seiso i syvissä mietteissä tuolla puutarhan aitauksen varjossa, yrittellen haukata aidan takana kasvavasta pensaasta, johon eivät kuitenkaan ulottuneet. Miehet istuivat tuolla akaasiapuun alla juomapöydässä, nytkin tässä paahtavassa helteessä yllä nurin käännetyt turkit. Näin ne vain auringon säteiltä varjostavat. He maistelivat halpaa hapanviiniä vihreistä laseista ja loilottelivat jotain pitkäveteistä paimenlaulua, jossa ei ollut äärtä eikä päätä. Lampureita olivat kumpainenkin. Aasi heillä oli ratsuna.

Santeri istui penkin alapäähän laskien visaisen keppinsä pöydälle ja katseli, miten nuo kirkkaat pilvet taivaalla paisuivat ja maa taasen muuttui niiden kohdalta melkein tummansinisiksi. Eräässä kohden kohosi keltainen patsas, se oli itse tuulispää. Lampurit laulelivat yhtämittaa:

"Kun rypiskelee lampuri, aasinsa harmaa sureepi; jo heitä, aasi, surus tuo, pian mennään jälleen lauman luo."

Hevospaimen kyllästyi jo tuohon jokellukseen ja ärähti:

— Kyllä nyt, Tahvo, olisi paras jo heittää tuo jerusalem-betlehem-nuotti ja nousta aasin selkään sekä lähteä lönkkäämään lauman luo, muuten voivat turkkisi kastua pahoin.

— Kas, kuinka Santeri Decsi on tänään kierolla tuulella.

— Voinpa kiertää vielä nahkaasikin, jos siinä kauemmin mukiset! — tiuskaisi hevospaimen kiertäen paidanhihansa ylös. — Nyt saa pian kuka hyvänsä, joka vain tielle sattuu.

Lampurit kuiskailivat jotain keskenään. He tiesivät pustin säännön, että hevospaimenen istuessa pöytään sai lampuri vain lupaa pyydettyään jäädä istua kyyräilemään, mutta kun sanottiin: "saat mennä", niin oli paras poistua matkoihinsa.

Toinen heistä koputti pullon pohjalla pöytään.

— Maksetaan pois! Tulee paha sää.

Majatalosta riensi koputuksen kuultuaan ulos krouvarin tyttö.

Ei ollut hevospaimenta ensin näkevinänsäkään, hääräili vain lampurien kanssa, teki laskun viineistä, antoi "koirankielistä" takaisin muutamia kuparirahoja sekä pyyhki vielä pöydältä paimenten kaatamat viinin tähteet.

Miehet astuivat aasiensa selkään ja alkoivat taas, kun pääsivät niin kauas, ettei enää ollut mitään vaaraa, laulaa äskeistä nuottia uhkamielin loilotellen:

"Kuus koiraa suden jäljissä, kaks paimentani vieressä, mä itse astun keskellä ja aasi harmaa perässä."

Vasta noiden lampurien mentyä puhutteli tyttö hevospaimenta.

— Ethän edes sano, että on pilvessä, kultaseni!

— Santeri Decsi minun on nimeni, — murahti äreästi paimen.

— Hyvä on, armollinen herra. Pyydän anteeksi, jos loukkasin! Ettekö suvaitse astua sisään vierashuoneeseen?

— Kiitoksia. Kelpaa täällä ulkonakin istua.

— Sisällähän olisi arvollenne sopivaa seuraakin.

— Tiedän. Näen sen hevosesta. Kyllä hän tulee pian tänne minun puheilleni.

— Entä mitä suvaitsette kärkeä? Tuonko viiniä? Punaista vai valkoista?

— En juo viiniä. Tuokaa tänne pullo-olutta.

Pulloihin pantua olutta ei käy niinkään helposti myrkyttäminen, sillä se kuohahtaa ulos, jos äkisti vetää suulta korkin.

Tyttö ymmärsikin sen moitteeksi, mutta nieli katkeran mielensä. Ei aikaakaan, niin hän palasi tuoden pullon olutta; sen hän asetti vieraan eteen.

Paimen tähän ärjäisi kopeasti:

— Olenko minä mikään räätälinsälli, että minulle tuot olutpulloja yksitellen?

— No, älkäähän nyt! Älkää vain suuttuko, kunnianarvoisa herra. Kyllä minä lisää tuon.

Ja hän toikin koko taakan pulloja, asetti miehen eteen kuusi yhteen riviin.

— Hyvä on nyt!

— Vedäkö korkit?

— Kiitos, osaan tehdä sen itsekin.

Näin sanoen hän otti käteensä ensimmäisen pullon, löi sen kaulan pöydän syrjää vastaan poikki sekä kaatoi kuohuvaa olutta suureen juomalasiin.

Olut tulee tosin täten kalliimmaksi, kun pitää maksaa myöskin pullon hinta, mutta "herra se on herra helvetissäkin".

Kaula kenossa poistui tyttö, kengät keikailevasti ja korskasti narisivat. Kultarenkaat korvissa heilahtelivat. Hiukset olivat taas irrallaan, kampa ei näkynyt, palmikko niskassa heilui pitkine nauhoineen. "Niin minä, koska sinäkin."

Hevospaimen särpi olutta hiljalleen, yksikseen. Tyttö lauleli portailta: "Jos mun tietoin tietäisit: kultani jos tuntisit, sinäkin jo itkisit..." Neljäs säe joutui jo oven taa.

Kun tyttö tuli ulos toisen kerran, oli pöydällä jo kolme tyhjää pulloa, kaula katkaistuna. Hän kokosi ne ynnä lasinsirpaleet esiliinaansa.

Ja juotuansa nuo kolme pulloa oli mies jo toisella tuulella. Kun tyttö siinä hääräili hänen ympärillään, niin hän kietaisi käsivartensa hänen vyötäisilleen.

Tyttö ei tuosta turhia kainostellut.

— No? Jokohan uskaltaa sinutella? — kysäisi hän mieheltä.

— Niin nyt kuin ennenkin. Mitäs siis aiot sanoa?

— Kysytkö jotain?

— Miksi olet itkenein silmin?

— Se on pelkästä ilosta. Olen saanut kosijan.

— Kenen?

— Se on Vervölgyin vanha krouvari. Leskimies. Paljon sillä on rahaa.

— Ja hänelle menet?

— Miksen menisi, kun kerran kelpaan? Päästä minut!

— *Valehtelet, kotia karkaat; äidin syliin pyydät ja hänellekin valehtelet.*

Sitten hän päästi tytön menemään.

— Juotko vielä olutta?

— Juon kai.

— Tulet humalaan paljosta oluesta.

— Sitä minun juuri nyt onkin tarvis. Se sisäistä tultani heikentää. Anna tuolle toiselle väkevää viiniä, jotta lämpiäisi. Siten tullaan yhdenmukaisiksi.

Tuolle toiselle ei tyttö varmaankaan ollut sanonut, että toinen on täällä ulkona.

Hevospaimen tuli hänelle avuksi. Alkoi laulella sitä pilkkalaulua, jolla karjapaimenia suututetaan.

Hänellä oli kaunis ja vahva ääni; sen tunsikin koko Hortobágyin seutu.

"Karjaa hoidan, haukkuu siksi toiset sorkkakapteeniksi; rengit siellä rapatiellä, minä sängyn herra vielä."

Hyvin osattu! Ei vielä nuotin päähän ehtinyt, niin tuo toinen astui ulos juomatuvasta ihan kuin käskettynä. Karjapaimenella oli toisessa kädessä pullo punaista viiniä, lasi ylösalaisin sen kaulalla, ja toisessa kädessä visainen palikkakeppinsä. Pullon hän asetti pöydän toiseen päähän hevospaimenta vastapäätä, kepin toisen kepin viereen, ja itse hän istui pöytään vastapäätä kumppaniansa.

Kumpikaan ei puhunut luotua sanaa, ei siinä liioin tervehditty, nyökättiin vain päätä; kumpikin ymmärsi asian.

— Vai olet jo palannut matkaltasi, toveri? — kysäisi hevospaimen.

— Pian sitä taas jatkankin, jos haluttaa.

— Lähdet siis Mähriin?

— Lähden, jos en tule toiselle päälle.

Nyt otettiin siemaus.

Hetken perästä kysyi taasen hevospaimen:

— Tällä kertaa kai viet vaimonkin sinne mukansasi?

— Mistä minä sen nyt ottaisin?

— Ota oma äitisi.

— Ei se heittäisi kaupusteluansa, vaikka saisi koko Mährin.

Taas otettiin kulaus.

— Joko siis olet äidillesi sanonut jäähyväiset?

— Jo olen.

— Joko olet isäntäsi kanssa kaikki välit suorittanut?

— Olen niinkin.

— Etkö ole kellekään enää velkaa?

— Kaikkia kummia sinä kyseletkin. En ole velkaa papillekaan! Mitä sinun siihen tulee!

Hevospaimen ravisti päätä ja katkaisi sitten taas yhdeltä olutpullolta kaulan. Aikoi kaataa siitä kumppanillekin. Tämä laski kieltävästi kätensä lasin suulle.

— Olueni ei siis kelpaa sinulle?

— Pidän kiinni vanhasta säännöstä: "Oluesta viinihin — kelpaa ainakin; viinist' oluehen vaan — sit' ei milloinkaan."

Hevospaimen tyhjensi itse pullonsa, jonka jälkeen hän rupesi viisastelemaan; siihen oluenjuonti näet aina johtaa.

— Kuules, kumppani, ei mikään maailmassa ole niin rumaa kuin valehteleminen. Kerran olen eläissäni valehdellut, enkä sitäkään tehnyt omaksi edukseni. Ja vielä nytkin se painaa tunnollani. — Lampurit valehdelkoot, mutta ei se sovi hevosmiehille. Lampurien esi-isäkin kulki valheen kengillä. Patriarkka Jaakob petti omaa appeansa kirjavilla vasikoilla, valehteli siis hänelle, petti oman isänsä Esaun kintailla, valehteli siis hänellekin. Ei ihmekään, jos kaikki hänen jälkeläisensä, jotka vain lampaita paimentavat, harjoittavat valhetta. Lampurille se sopii, mutta ei karjapaimenelle.

Kumppani remahti kaikuvaan nauruun.

— Kas vaan, sinustapa olisi tullut hyvä saarnamies! Osaat saarnata kuin paavin legaatti Balmaz-Ujvárosissa helluntaina.

— Hm, veikko! Ei olisi sinulle hätää tehnyt, vaikka minusta olisikin tullut saarnamies, mutta paljoa pahempi seikka olisi sinulle, jos minusta olisi tullut kelpo viskaalikin. Sanoit äsken, ettet ole kellekään enää velkaa edes kreutserin arvoa.

— En niin kellekään.

— *Onko se täyttä totta?*

— *On, täyttä totta.*

— Entä mitä tämä olisi? Katso tätä pitkää paperia! Tunnetko sitä?

Näin sanoen hän veti esiin taskustansa tuonnoin saamansa vekselin ja ojensi sen kumppaninsa eteen.

Karjapaimenen kasvot lensivät äkkiä punaisiksi kiukusta ja häpeästä.

— Kuinka se on sinun käsiisi tullut? — ärähti hän vihaisesti, hypäten ylös sijaltansa.

— Aivan rehellisiä teitä. Istu vain rauhassa, veikko. Älä siinä hyppele. — En minä rupea tutkimaan, saarnaan vain. — Se kunnan mies, jolle olet antanut maksuksi tämän vekselin, kävi tuonnoin ostamassa hevosia meidän laumasta ja maksoi niiden hinnan vekselillä. Minä silloin kysäisin: mikä se vekseli on? Hän sen selitti, sanoi minulle, kuten tiedät mitä vekselillä tehdään, ja näytti silloin minulle tätä sinun kirjoittamaasi, valittaen siitä jotain puuttuvan: siinä näet ei ollut mainittuna missä se oli maksettava tarkemmin kuin vain Hortobágyissa, ja se on laaja pusta. Sentähden minä nyt asetan tämän vekselin sinun eteesi, jotta korjaisit tuon puutteellisuuden. Hevossaksa ei saa sanoa, että Hortobágyissa ovat hevosmiehet häntä pettäneet! Kirjoita tuohon entisten sanojen: "maksettava Hortobágyissa" lisäksi: "*Majatalon pihalla!*"

Toveri puhui toiselle niin lempeästi, että tämä joutui ihan ymmälle. Luuli jo, ettei olekkaan tässä muusta puhe kuin hevos- ja karjapaimenten hyvästä luotosta.

— Hyvä! Sen kyllä voin tehdä, koska niin tahdot.

Koputettiin pöytään, Klaara tuli ulos. Kurkisti ensin oven suusta. Suuri oli hänen hämmästyksensä, kun näki miesten verisen tappelun sijasta rauhallisesti keskustelevan. "Tuokaa, hyvä Klaara, meille mustetta ja kynä."

Kaupunginkomisarjuksen huoneesta hän toi heille kirjoitusneuvot.

Tyttö jäi katsomaan. — Mitä ne miehet niillä tekevät?

Hevospaimen osoitti sormellansa, mihin kohtaan kumppanin piti kirjoittaa.

— "Maksettava Hortobágyissa." — Tähän asti on oikein. "Majatalon pihalla." Se pitää olla perään.

— Minkä tähden juuri pihalla?

— Sentähden, ettei se voi olla toisin.

Sillä aikaa lähestyi rajuilma lähestymistään. Kiivaat tuulispäät kävivät edellä peittäen maan ja taivaan paksuihin tomupilviin. Kalatiirat lentelivät levottomina Hortobágyin joen kohdalla, pääskysset ja varpusparvet riensivät katosten suojaan. Pustalta kuului kovaa kohinaa.

— Ettekö astu sisään? — kehotteli tyttö paimenia.

— Ei pääse. Meillä on täällä asioita, — vastasi hevospaimen.

Kun kumppani oli saanut kirjoituksensa valmiiksi, otti Santeri kynän hänen kädestään, käänsi vekselin toisin puolin ja kirjoitti sen selkään oman nimensä somilla säännöllisillä kirjaimilla.

— Mitä varten sinä sinne oman nimesi piirsit?— kysäisi karjapaimen uteliaana.

— Se on sitä varten, että kun tämän vekselin maksuaika tulee, niin minä suoritan nuo kymmenen floriinia, etkä sinä.

— Ja minkätähden sinä menisit ne maksamaan minun puolestani.

— Sen tähden, että se on *minun velkani!*— vastasi hevospaimen nousten seisolle ja sysäten hatun takaraivolle. Silloin hänen silmänsä iskivät tulta.

Nyt karjapaimen kävi kalpeaksi. Nyt vasta hän tiesi mitä oli tulossa.

Tyttö ei ymmärtänyt mitään koko kirjoittamisista eikä myöskään tästä sananvaihdesta.

Hän pudisti päätänsä. Kummia nuo miehet! — Hänen korvissaan kilisivät kullatut korvarenkaat perineen. — "Niistä on puhe, Keltaruusu! Sinusta juuri on puhe!"

Hevospaimen taittoi kauniisti laskokselle vekselin ja antoi sen tytölle sanoen vakavasti ja ystävällisesti:

— Pyydän, olkaa Klaara hyvä ja pankaa tämä vekseli talteenne. Kun hevoskauppias Pelikán palajaa Onodin markkinoilta ja luultavasti poikkeaa tänne syömään, niin antakaa se hänelle. Sanokaa, että me molemmat sen lähetämme. Vanhat leipätoverit Frans Lacza ja Santeri Decsi. Sanokaa hänelle puolestamme suuret kiitokset. Toinen meistä on aikanansa maksava. Kumpi maksaa, se saadaan pian nähdä.

Tyttö kohautti olkapäätä. Kummia otuksia nuo! Eivät edes käy toistensa tukkaan kiinni. Yhdessä vain kirjoittelevat nimiänsä.

Hän otti kirjoituskapineet ja vei ne takaisin sinne, mistä oli ne ottanutkin.

Miehet jäivät pihalle kahdenkesken.

XII.

Levollisena hevospaimen kaatoi viimeisen oluen lasiinsa. Samaten karjapaimen tyhjensi viinipullonsa lasiin.

Miehet kilistelivät.

"Maljasi!" — Juotiin pois yhdellä siemauksella.

Nyt alkoi hevospaimen puhua kyynäspäät pöydän varassa.

— Eiköhän tämä Hortobágyin pusta sentään ole sangen suuri, vai mitä mietit, veikko?

— On se todellakin suuri pusta.

— Luulen, ettei se pusta, jolla Mooses antoi juutalaisten kierrellä neljäkymmentä vuotta, taitanut olla tätä suurempi.

— Sinä sen parhaiten tiedät. Sinähän niitä raamatun kertomuksia tutkit.

— Mutta vaikka tämä Hortobágyin pusta onkin näin suuri, niin ei se sentään ole niin avara, että *me molemmat siihen hyvin mahtuisimme!*

— Sitä sanon minäkin.

— *No, laajennetaan sitä hieman!*

Nyt ottivat miehet pöydältä keppinsä. — Molemmat hyvää nuorta tammea, tyvipäässä aimo lyijyinen nuppi.

Kumpikin poistui hevosensa luo.

Ratsumiehet eivät tappele jalkaisin.

Kun tyttö palasi takaisin talosta, niin molemmat miehet jo istuivat satulassa.

Ei kumpikaan nyt puhunut hänelle luotua sanaa, ääneti vain käänsivät selkensä toinen toiselleen ja poistuivat eri suuntaan aivan kuin tulossa olevaa rajuilmaa pakoon.

Mutta heidän poistuttuaan noin kaksisataa askelta toisistaan katsahti kumpikin taaksensa ja pyöräytti yhtähaavaa hevosensa takaisin.

Nyt palikka *toisesta päästä* käteen ja molemmat miehet kannustamaan ratsujansa, niin että nämä laukaten syöksyivät toisiaan vastaan. — Tämä oli kaksintaistelua pustalla.

Se ei ole niinkään helppoa kuin päältä katsoen luulisi! Taitoa pitää olla tappeluun hevosen selästä miekallakin, joka myöskin hyvin osuessaan jakelee aimo haavoja; mutta kun on aseena lyijypäinen palikka, niin pitää iskeä sangen taitavasti istuessaan vihamiestä vastaan kiitävän hevosen selässä. Ei siinä väistellä eikä syrjään päätä käännätä iskun edestä. Isku sinne, toinen tänne. Mies se, ken paremmin osaa.

Paimenet joutuessaan kepin kantamiin iskivät yhtäkkiä palikallaan toinen toistansa päähän, ja samalla syöksyivät hevoset toistensa ohitse.

Santeri horjahti satulassa saamastansa iskusta, päätä huimasi; mutta pian hän taas oli pystyssä päin ja asetti hattua entiselleen. Varmaankaan ei palikan nuppi ollut oikein osunut takaraivoon, vaan oli sivahtanut ohitse.

Mutta hänen iskunsa oli osunut sitä paremmin. Palikan lyijypää oli sattunut vastustajan pääkallon kylkeen; sivu edellä kaatui hän satulasta pitkälleen maahan.

Nyt käänsi voittaja hevosensa takaisin ja alkoi piestä kaatunutta vastustajaansa minkä jaksoi. Näin oli maan tapa.

Koska se on hyvitystä, niin annetaanpa sitten hyvin.

Entä jos hienot herrasmiehet ottaisivat tuon kaksintaistelumuodon tavakseen, niin kylläpä ne heidän ottelunsa hieman harvenisivat!

Tämän tehtyään Santeri keppinsä nenällä nosti kaatuneen kilpailijansa hatun maasta, tempasi irti vuorin ja löysi sieltä lakastuneen keltaisen ruusun, jonka viskasi ilmaan ja löi sitten sitä kepillään, niin että lehdet hajalle lentelivät kuten perhoset tuulen mukana.

Krouvin ovelta katseli tyttö kaiken aikaa kaksintaistelua.

Salama jo löi maahan tuolla myllyn luona. Rajuilma teki tuloa! Taivas jyrähteli ja myrsky vonkui.

— Enkö minä sitä sanonut? — huudahti hevospaimen ratsunsa selästä tytölle, voittamaansa vastustajaan viitaten. — Nyt saat viedä hänet sisään ja hoitaa häntä! Nyt hän jäi sinulle!

— Huomaa, — vastasi tyttö, — jos hän olisi voittanut sinut, niin minä olisin asettunut päällesi ja estänyt häntä lyömästä sinua. Olisit tullut havaitsemaan, että minä rakastan todellisesti vain sinua.

Hevospaimen kannusti vain ratsuansa ja lähti ajamaan vasten lähenevää myrskyä. Tuli raju sadekuuro, rakeita seassa, salamet leimahtivat tavantakaa. Tyttö katseli ratsastajaa, kunnes tämä katosi myrskyn pimeyteen. Jokunen kerta, kun salaman leimaus rankkasadetta valaisi, häämötti vielä

hänen haamunsa, mutta vihdoin sekkin ihan katosi näkyvistä.

Ehkä olikin tämä viimeinen kerta, kun hän sai sitä miestä nähdä.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK KELTARUUSU: KERTOMUS UNKARIN
TASANGOLTA ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

**Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™
electronic works**

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work

(any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic

works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation’s EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state’s laws.

The Foundation’s business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation’s website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary

Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.